Tartalom

LXVII. évfolyam, 10. szám / 2013. október

GERGELY ÁGNES	San Franciscó-i éjszakák	3
SZABÓ RÓBERT CSABA	A kitalált hadsereg (részlet)	5
KOVÁCS FLÓRA	„A hely és az idő körülölelése” (Levélbeszélgetés Szabó Róbert Csabával)	17
ZALÁN TIBOR	Kései Berzsenyi-esték	21
ÁFRA JÁNOS	Kevés leszek	23
TANDORI DEZSŐ	Szalámi végrendeletem	25
NAGY MÁRTA JÚLIA	Dió; Ophelia is Having Sex with Watermonsters	39
BOLDOG ZOLTÁN	A látogatók	42
VÖLGYI LAJOS	Késő, Szeged	45
SOMOGYI FERENC	Telefónia (Nő az utcán)	49
GERGELY BORBÁLA	Gyomorfekély; Homok; Összepakolok	52
NYIRÁN FERENC	Ikrek, Skorpió; Hajnali kávézás	55
SERESTÉLY ZALÁN	őszi leselkedés; tollfosztás; a titokban végbement csoda	57
ELMER ISTVÁN	Íme, a fiam	60
PROPSZT ESZTER	Narratív identitáskonstrukció Elmer István *Paraszt-barokk* című művében	62
BÓDIS ZOLTÁN	A család titka	74
BÁLINT PÉTER	A házassági kötelék avagy a *fele-társi* felelősség a mesében (A *lemondás* és *szolgálat* fenomenológiája a kárpátaljai Nádasdi István cigány mesemondó meséiben)	85

mérlegen

ZSELLÉR ANNA — Szigorúan az identitás jegyében (Propszt Eszter: *A kortárs magyarországi német irodalomról*) 91

KOVÁCS FLÓRA — *Idő* mozgatások (Szabó Róbert Csaba *Fekete Dacia* című kötetéről) 94

PÁLYI ANDRÁS — A végek dicsérete (Kiss Gy. Csaba: *Nemzetek, előítéletek*) 97

ÓCSAI ÉVA — Hét prózaíró erdélyi geopoétikája (Bányai Éva: *Térképzetek, névtérképek, határidentitások*) 100

FÖRKÖLI GÁBOR — A létezés percdíjai (Gál Ferenc: *Ódák és más tagadások*) 103

KELEMEN ZOLTÁN — A rózsa névben él csak (Murányi Sándor Olivér *Zordok, a székely szamuráj* című regényéről) 107

LÁZÁR BENCE ANDRÁS — A fény hiányába (Áfra János: *Glaukóma* című verseskötetéről) 111

művészet

SZUROMI PÁL — Didergő drapériák (Finta Edit: *Áttűnések* című kötetéről) 114

Görömbei András emlékére

PÁLINKÁS JÓZSEF és KORZENSZKY RICHÁRD búcsúbeszéde 119

Diákmelléklet

ALFÖLDY JENŐ — Két változat egy témára (A tárgyias líra korlátlan lehetőségei – Babits Mihály és Weöres Sándor szonettje a kovácsistenről)

ILLUSZTRÁCIÓK — FINTA EDIT alkotásai a címlapon (Szent Mihály-templom, Kolozsvár [2009]), 24., 38., 54., 56., 59., 73., 84., 93., 96., 113., 119. oldalon, a belső és a hátsó borítón (Színek fölött lebegő [2011]).

GERGELY ÁGNES

San Franciscó-i éjszakák

I

Éjfél a rakpart túlfelén
öblösen ring az óceán

magányosan tanyázom itt
a bogársűrű éjszakán

mögöttem reklámóriás
Hershey's Tropical egy falon

csokoládé segélycsomag
megalázott gyerekkorom

mert folyton büntetést fizet
ki valaha segélyt kapott

a bogársűrű éjszakát
sűrű átkokra válthatod

ne menj a Market Street felé
ott kezdődik az alvilág

könnyű csapda a félelem
süllyed a szív torpan a láb

megöltek egy nőt éjszaka
a hír elvágja az utat

álmatlanul mosdatlanul
fölhemzseg a hajnali nap

II

Álmatlanul mosdatlanul
fölhemzseg a hajnali nap

megöltek egy nőt éjszaka
a hír elvágja az utat

könnyű csapda a félelem
süllyed a szív torpan a láb

ne menj a Market Street felé
ott kezdődik az alvilág

a bogársűrű éjszakát
sűrű átkokra válthatod

mert folyton büntetést fizet
ki valaha segélyt kapott

csokoládé segélycsomag
megalázott gyerekkorom

mögöttem reklámóriás
Hershey's Tropical egy falon

magányosan tanyázom itt
a bogársűrű éjszakán

éjfél a rakpart túlfelén
öblösen ring az óceán

2013. június

SZABÓ RÓBERT CSABA

A kitalált hadsereg

(RÉSZLET)

[1968, Bukarest]
Halála napján Alex Perjovschi azt álmodta, hogy újra egy föld alá vájt üregben fekszik, mint sok-sok évvel korábban. Nővérénél szenderedett el a Csajkovszkij utcában, szokásos kora délutánjainak egyikén, amikor az ebédadagjáért jött. Csak pár pillanatra aludt el, de az álom olyan valóságosnak tetszett, hogy ébredéskor még a föld nedves, penészes szagát is érezni vélte. Később rájött, hogy a közeli tó irányából feltámadó szél hozta oda a nád meg az iszap szagát, mert Bukarest északi részét félkaréjba kibomló tórendszer védi. Hogy is felejthette volna el.

Gyerekkorában, ha a belváros szívében található Antim utcából kirándulni indultak valamelyik tóhoz, nagyrészt gyalogolniuk kellett. Mostanság még az éjszakai járatokkal is el lehet jutni a Kiseleff sugárút elejéig, és persze a Repülők útjáig, onnan gyalog rövid idő alatt a Herăstrău- vagy a Floreasca-tó partjára. Az éjszaka is közlekedő 26-os villamos útvonala szinte szabályos körben halad a belváros gyűrűjén, és minden fontosabb csomópontot keresztez. A Băneasai erdőbe csak nyári szezonban indultak járatok a Bukarest-Ploieşti sugárút végéről, a repülőtértől, de oda Perjovschi gyerekkori énjével ellentétben most nem kívánkozott. Tulajdonképpen a Csajkovszkij és a Protopescu utca közé eső, körülbelül egy négyzetkilométernyi területről több éve szinte ki sem tette a lábát, úgy, hogy a lakása és a tó között elterülő parkot sem látogatta soha, mert félt, hogy valaki felismerheti. A lakónegyedet, ahol élt, az ötvenes évek végén építették, a négy emeletesek egyikében kapott lakást nyugállományba vonulása évében. Az Antim utca patinája után akár nem is lehetett volna könnyű megszokni a szürke betontömböket, ha gyerekkorának színhelye és mostani lakhelye közé nem ékelődött volna be az a tíz év, ami hol ide, hol oda dobálta szerte az országban – tér és idő összecsúszott –, és aminek súlyától talán egy földrengés sem szabadíthatta volna meg. Ahogy persze az Antim utca 8. szám felső emeletének emlékeitől sem, az előszobában fölállított régi, nála is magasabb óra látványától, ami emberemlékezet óta nem járt. Mánusai egy felidézhetetlen nap halálpontos idejét, tizenegy óra ötvenhét percet mutattak. Hogy délelőtti, avagy esti időt, nem tudta senki megmondani, a nagymutató emelkedni készülő, de sosem mozduló, fenyegető ujjként vigyázott az óralap mezejére, a kicsi pedig a percmutató árnyékában meghúzódva porosodott. Utánajárt, de nem, nem születésének idejét jelölte, pedig akkor megállni látszott az idő. Anyja szülőágyi halála után

nővérét nagyanyja nevelte, őt pedig a cselédre és egy szoptatós dajkára bízták. Az apja mindig fiúra vágyott, de csak hat éves korában szólt hozzá először, amikor elég értelmesnek találta, hogy választ várjon tőle. Nem mintha kíváncsi lett volna a válaszaira. Talán mert felesége halálának értelmetlenségét úgysem tudta volna kiszedni belőle. Sok-sok évvel később, amikor felnőttként az ismerkedés során a testvéri kötődés szálait igyekeztek összecsomózni, már nem tudott felmelegedni őszülő, elhízott és parancsolgató nővére iránt, aki szexuális jellegű emlékeit sem volt rest kiteregetni előtte. A találkozásokat rövidre vágta, beszélgetéseik az időjárásra korlátozódtak, és csak egyetlen egyszer beszéltek az Antim utcai házról, ami neki alig valamit, nővérének ellenben sokat jelentett. A nővére hat és fél éves korában került el a szülői háztól, és csak nagyon ritkán, talán havonként egy alkalommal látogatta meg apját, a háború alatt pedig egyszer sem, így hát képzeletben és a valóságban is az otthona utáni vágyódás zarándokhelyévé változott az évek során a nyolcas számú épület. Legutolsó és egyben legfrissebb emléke a ház eladása volt, amit egyedül intézett, és sokat sírt esténként, mert öccsét nem tudta meggyőzni arról, hogy ostobaságot csinálnak, amikor túladnak rajta. Alex csak egyszer dugta oda az orrát, és akkor sem vitt el semmit, még egy könyvet sem, és az előszobánál beljebb nem merészkedett. Megállt a fadézsában kiszáradt, öreg citromfa előtt, és nézte a fehérre aszalódott leveleket, amik érintésre is csak nagyon nehezen akartak lehullani végre, és ágai, mint elfelejtett kísértet karjai meredeztek az állóóra előtt. És ekkor észrevette, hogy a mutatók nem tizenegy óra ötvennégyet, hanem nyolc huszonhetet mutatnak, és innentől számítva többé nem tudta eldönteni, hogy rosszul emlékezett ama másik időpontra, avagy az elmúlt esztendők alatt újra mozgásba lendült a szerkezet. Hogy érthetetlen okokból kifolyólag megint járni kezdett, és aztán megint mozdulatlanná dermedt. A nővérének nem szólt a dologról, egyrészt mert épp akkortájt igyekezett leszokni más emberek faggatásáról, másfelől meg úgy érezte, ezen jó és elég lesz élete hátralévő éveiben elgondolkodni, úgyhogy gondosan félretette magának a rejtélynek aligha nevezhető eseményt. A nővére amúgy is előkészített számos szabályt az elkövetkező évekre, és ő mindegyiket tűrte és elviselni iparkodott, mert megnyílni, tudta, aligha fog. Nem nagyon érdekelte semmi, még az ország szovjetektől való eltávolodási politikája sem, vagy az új vezetés nyílt szembefordulása a Szekuritáté elmúlt másfél évtizedeinek ténykedéseivel, mindezek eredményeként pedig az értelmiség nevetséges és látványos szimpátiájával Ceauşescu iránt. Három naponként, az esedékes ebédért való látogatáskor igyekezett kevesebbet inni, a maradék napokon pedig az öntudatlanságig berúgni. Két nap mámor után egyszer műanyag vedernyi rozsdás anyacsavart talált a konyhaasztalon, és már egyáltalán nem emlékezett rá, honnan kerültek oda, és napokon át hiába próbálta megfejteni az okát, úgyhogy végül a vedret beszuszakolta az ágya alá. Aztán amikor a veder kiborult, az előguruló csavarokat bámulta napokon át, ahogy a kopott, műanyag perzsaszőnyegen szanaszét heverő hatszögek és menetes hengerek éppen olyan semmitmondók, mint az ő jelenléte ebben a vadonatúj lakásban. Elha-

tározta, hogy annyi csavart rak vissza a vederbe, ahány emberéletet tönkretett, de ettől nevethetnékje támadt, és ócska moralizálás helyett inkább megivott egy újabb üveg Rachiut, és a csavarokat vedrestől bezúdította a tömbházak közötti kukába. Ezzel együtt eldöntötte, hogy végérvényesen leszokik arról, hogy valamin is csodálkozzék.

Aznap hazafelé menet tehát, a kora ősszel is olvadozó aszfalt szélén, ahogy a pacallevest lötyögtette szatyrában, és elhagyta a Floreasca úti sarkot, és megpillantotta a tömbház előtt toporgó öltönyös férfit, szemrebbenés nélkül vette tudomásul, hogy ez az ember rá várakozik. Megkerülte a házat, és a hátsó ajtón ment be, de a földszintről, a főbejárat üvegezett keretén át már nem látta a férfit.

Mégis, a lépcsőházban sem hagyta békén ez a furcsa előérzet, hogy őt keresik, és amikor fölért, és az ajtójához közeledett, meg kellett állnia egy röpke percre, annyira közelinek tűnt a találkozás pillanata. Lépéseket, vagy ajtócsukódást hallott, nem tudta eldönteni. Fáradtnak érezte magát, nagyon fáradtnak, majdnem ötven percet gyalogolt, holott húsz percnél nem több az út. Valaki jött felfelé a lépcsőn, és már a második emeleten járt. A keze remegése arra figyelmeztette, hogy jobb volna mielőbb beérni a lakásba, és meginni a maradék rumot. Amikor maga után behúzta az ajtót, nem ment azonnal a konyhába, mert bizonyosra vette, hogy kopogni fognak. El sem fordította a kulcsot a zárban, úgy várakozott, nekidőlve az ajtónak. Lihegve lélegezte be a tavasz óta a lépcsőházba szorult, onnan a lakásokba illanó húgyszagú levegőt, amit sem a reggeli hűvösség, sem az éjszakai csend nem tudott megszűrni kellőképp. Tavasz, hűvösség, csend – csalóka összetevői a szenvedésnek.

Az egész Floreasca-negyed ott lüktetett a halántékán. Vajon a délutáni álmában megjelent verem nem az egykori gödör mellé épült új bukaresti lakónegyedet, az otthonát jelenti inkább, tűnődött. A cigány gettó, vagy más néven a Floreasca-gödör feltöltését 1959-ben határozták el. A város szégyenfoltját már korábban két méteres téglakerítéssel vették körül, hogy eltakarják a cigány negyed nyomorúságos putrijait a Dinamo-stadionba, az atlétikai játékokra özönlő külföldiek elől. Az új építésű toronyházak lakóit, amelyek egyikében a felső vezetés pár fontos embere élt, zavarta a cigányok jelenléte, ezért egy éjszaka a katonaság és a rendőrség körbevette a területet, könnygázt dobált az egymás hegyén-hátán épült viskókra, összefogdosta a mintegy kétezer lelket számláló lakosságot, és teherautókkal a Bărăgan pusztáira hurcolta őket. A siránkozó párjáknak azt mondták, Szibériába. Az üresen maradt kunyhókat felgyújtották, a füst három napig gomolygott, ellepte a Floreascató környékét, de Turcu kocsmájánál is érezni lehetett, tizenöt utcával lejjebb. Erőgépek jöttek. A Bărăganból visszatérő autók nem üresen tértek, földet hoztak, a feltöltött területet ledöngölték, fákat és virágokat ültettek, parkosítottak. Eltűnt a téglakerítés is. Néhány új tömbház jelent meg. De aki akkor éjjel meg tudta különböztetni a gyerek- és asszonysírást a teherautók burrogásától, az nehezen felejtheti, hogy egy gödör mellett él. Még ha az a gödör nem is látszik. Melyikben feküdt hát a

délutáni álom alatt? Abban a hegyi partizánok ásta téli, elátkozott szálláshelyen? Vagy abban a nem kevésbé elkárhozott park alattiban?

Bárcsak jönnének már, gondolta.

És ekkor végre három halk koppanás hallatszott.

A testét összetartó bőrben bízhatott még, bár olyat is látott, hogy a bőr hosszan felhasad. Apró beavatkozásokkal meglepő eredmény érhető el, ismerte be, vér is alig csordul, a kín viszont elviselhetetlen. Arra vágyott, hogy a teste egy maradék ideig még ne essen szét. Nem csak általában, hanem most sem, holnap sem, egy ideig még ne, könyörögte. Vagy legalább ne hagyjon nyomot maga körül. Mint gyerekkorában azon a kiránduláson a repülőtér környékén, amikor egy szögesdrót letépte bal fülcimpáját. Annyi vért azelőtt sosem látott még. És a remegésén, uralkodnia kellene a remegésén, gondolta.

Mert így mintha valami pince egylámpa fényében kínoznák.

Megtörölte verejtékező homlokát, a szatyrot le sem tette, és kétségbeesetten szembefordult az ajtóval. A szűk és zsúfolt előszobában igazi bravúrnak számított ez az ő állapotában. Egészen pontosan négy apró lépést tett, egymás mellé helyezett mozdulatokat, és szabad bal kezével lenyomta a kilincset. Gúzsba kötött testet mozgatott. Három nagyobb, megerőltető lépés következett hátrafelé, hogy az ajtó nyílásának teret adjon, egyszersmind megmutassa magát a jövevénynek. Nagyon rosszkor jött hozzá látogató, és még mindig érezte a délutáni álmából maradt földszagot.

Nyugállományba vonulása óta nem látott futárt, ha jól emlékezett, de nem akart visszagondolni rá, belátta, erre most nincs ereje. A szekuritátés levelezést nem bízták a postára, erre jól emlékezett, külön osztály dolgozott a bizalmas jellegű üzenetek kézbesítésén. A futár a Kirov utcai épületben, a Păucescu-házban, a Szekuritáté III-as Igazgatóságának székhelyén, a földszint egyik szobájában kapta kézbe a levelet, onnan hordta szét, mint valami gyilkos angyal az üzeneteket. Dolgozni kezdett az agya, mintha küldeményeket válogatna szét. Rögtön felismerte, hogy futárral van dolga, és ez jó, összegezte. Ezeknek az arca mind egyforma, egyikük sem szereti a munkáját, ha nem a felsőbb körök között közvetít.

Miért akarna bárki is kiszolgált, alkoholista, kétszobás panel lyukban élő belügyes tisztekkel érintkezni?

Bizonyos értelemben büntetés Alex Perjovschival beszédbe elegyedni, ez tény.

Így hát az egészen inkább kacagni lett volna kedve. Ez az egész talán annyira nem is lesz rémes, gondolta, ezt még túl lehet élni. Ha ráadásul a rumot mégis, hamarabb megkaparinthatta volna, jobban bírná, érezte.

De az üveg reménytelen távolságban rejtőzött, neki pedig a futárral kellett szót értenie. Pontosan tudta például, hogy vakarózó kutyára hasonlít, ahogy az igazolványát keresgéli a belső zsebében, de Perjovschi nem bánta. Ezeknél a mozdulatoknál többre nem volt képes, és már ezek is a felső határt súrolták. A folyosón ajtócsapkodás hallatszott, a futár hátranézett egy pillanatra, és amikor végre megkapta a koszos igazolványt, Perjovschi orra alá tartotta az átvételi elismervényt. Míg Per-

jovschi az aláírással küszködött, a futár belenézett az igazolványba, majd a táskájából irigylésre méltóan biztos kézzel elővette a borítékot. Perjovschi a tollal harcolt, no meg nem talált megfelelő felületet, ahol rögzíthette volna az ívet, amin aláfirkanthatta volna a nevét. A szatyor még mindig ott fityegett jobb kezében, csak éppen hátracsúszott a csuklóig, hogy a kézfej valamennyire felszabadulhasson, és elvégezze az írás mozdulatait. A létrehozott macskakaparás olvashatatlan is volt, meg kétszer akkora, mint amennyi indokolt lett volna, az elismervény alsó szelvényét szinte egészében elfoglalta, de a futárt nem érdekelte, rá sem nézett, és miután visszavette a tollal együtt, a levelet Perjovschi kezébe nyomta.

Egészen mostanig kizárólag az átadás műveletére összpontosított, induláskor azonban alaposan végigmérte az egykori tisztet, benézett a válla fölött a szűk előszobába, beleszagolt a lakás nehéz levegőjébe, mintha eddig lélegzetet sem vett volna. A lakás a város egyik legjobb zónájához tartozott, sok-sok zöld övezettel. A futár már a küldemény átvételekor bosszankodva vette tudomásul, hová kell mennie. Megvetette az időnap előtt leszerelt tisztet, de irigykedett is rá. Ilyen jó fekvésű lakást ma már nehéz szerezni.

A korridor megint némán ásított, de ez csak olyan vihar előtti halott pillanatnak tetszett, mert kisvártatva bevágtak egy ajtót.

Mintha a Bukarest északi részén fekvő egész épülettömb belerázkódott volna.

Ami viszont végre megmozdította a futárt is, biccentett és távozott, Perjovschi pedig megvárta, míg a folyosó végi lépcsőforduló elnyeli, majd becsukta az ajtót. Besietett a konyhába, a tányérok és edények mögül kihalászta a rumos üveget, és fenékig ürítette. Mióta a nővére hetenként egyszer feljárt ellenőrizni, rejtekhelyeket eszelt ki az alkohol tartalmú üvegek számára. Nem tudott szabadulni nővérétől, és lehet, már nem is akart.

A levél meg a szatyor még mindig a jobb kezében lógott, és ivás közben sem szabadult meg tőlük. Csak később engedte el a szatyor fülét, amikor a rum elfogyott. A levelet óvatosan az asztalra helyezte, úgy ítélte meg, ennél jobb helyet úgysem találna neki egyelőre. A szatyorból kiemelte a sárga lével teli befőttesüveget, a holnapi leves adagját. A nővére ragaszkodott hozzá, hogy kimozduljon ebből az odúból, ahogy ő nevezte, és személyesen menjen el az ebédjéért. Nevethetnékje támadt, ha arra gondolt, milyen elkeserítő egy igazi, földbe vájt odú, amiben egy egész telet vészelt át annak idején. A rumosüveget tanácstalanul forgatta, szaglászta, vizet engedett bele, és újra a szájához emelte, de a lötty csak homályosan emlékeztetett a rum ízére. Az órájára nézett, még csak fél kilencet mutatott, és tudta, nehéz éjszaka várhat rá, ha sürgősen nem szerzi be az utánpótlást.

A fehér boríték zavaróan világított a negyvenes égő sápadt fényében, mint egy rossz színre váltott jelzőlámpa. Kézbe vette, megforgatta, majd feltépte az egyik végét. Átolvasta az egyoldalas szöveget, és most már komolyan úgy érezte, szüksége lenne szíverősítőre. Pontosan tudta mégis, hogy újra elhagyni a lakást nem volna ereje. Hosszan, sokáig mászkált fel-alá a lakásban, mire rá bírta venni magát. Felvet-

te a kagylót, a készülék alól egy kopott füzetet húzott ki, reszketve belelapozott, és tárcsázott.

– Titi, már rég nem kértem tőled ilyet, motyogta bevezetés nélkül a készülékbe, de nem tennéd meg, hogy felugrasz, és hozol egy üveg vodkát is? Még mindig ugyanitt lakom. És hozzátette: Perjovschi vagyok.

Csak akkor fogta fel, mit tett, amikor a kagyló már a helyén nyugodott. A telefon érintetlennek látszott, semmi nem árulkodott arról, hogy az imént két régi ismerős, mondhatni barát tizenöt év után ismét beszélt egymással. Perjovschi nem tudott elmozdulni a készülék mellől még egy darabig, annyira lesújtotta a felismerés, és ekkor aznap talán másodjára megértette, hogy elérkezett valaminek a végéhez. Az első alkalom kétségtelenül az álom lehetett, amit hiába próbált meg a Floreasca-gödörre hárítani, tudta, hogy rossz nyomon jár.

Titi Mureşannal, az óriással 1948-ban találkozott először. Következő év januárjában alakult meg hivatalosan a Szekuritáté. A háború után az NKVD segédletével létrehozott szervezet teljes egészében a Kommunista Párt kezében volt, akik 48-ban megnyerték a választást, és megalakult a Népköztársaság. Elindult az államosítás. A biztonsági szolgálat egyre nagyobb befolyással bírt, bár folyamatos káderhiánnyal küszködött. Az első időkben állandó átszervezéssel próbáltak javítani a teljesítményen, vagy Moszkvában képzettekkel töltötték föl a vezetés szinte összes szintjét. Olyannyira, hogy nem csak a módszereket, hanem az azonosítható problémákat is a Szovjetunióból hozott modellek alapján honosították. És hogy a díszlet is otthonosnak tűnjön, szovjet-orosz utca- és helységnevek jelentek meg szerte az országban.

Sztálinváros, régi nevén Brassó egyik rajonjában Mureşan, aki abban az évben végezte el a belügyis tiszti képzőt, két altiszttel házkutatást végeztek Zabola nevű faluban. Az üggyel-bajjal kiépített, inkább tákolmánynak nevezhető információs hálózat végre jelentette, hogy valaki fegyvert rejteget a faluban. Tehette, a vidéken különösen erős német-magyar védelmi vonalak visszavonuláskor rengeteg fegyvert és lőszert hagytak hátra, az első években még fáért járni sem volt biztonságos az erdőkbe a gránátok miatt. A lakosság egy része összeszedegette a fegyvereket, ki csak egyszerűen elrejtette, ki alkalomadtán vadászatra használta. A belügyi egységek persze attól tartottak leginkább, hogy a hegyekben elszaporodó bandák készleteket halmoznak föl, és később lázadásokat robbantanak ki. A sztálinvárosi igazgatóságon valóságos őrültekháza uralkodott, a vezetés az asztalt verte, és begyűjtött fegyvereket követelt. Úgyhogy az ügyosztályról boldog-boldogtalan a Vécsei-gránátokat meg a Mausereket kereste. Mureşánéknak aznap szerencséjük volt, két pisztoly és egy karabély került elő a disznóól hídlása alól, meg némi muníció. Átrendelték tanúskodni a szomszédot, a helyszínen gyors jegyzőkönyvet készítettek, térképet rajzoltak a rejtekhelyről, majd a gyanúsítottal és a tanúval együtt beültek az autóba. Velük volt egy rendőr a faluból, így már hatan szorongtak a szolgálati kocsiban. A rendőrt ki szándékozták tenni a néptanácsnál, ezért arrafelé hajtottak, de legna-

gyobb meglepetésükre a plébános háza előtt mintegy száz fős tömeg állta el az útjukat. Titi Mureşan rosszat sejtett, kiszállította a helyi rendőrt, hogy az majd megnyugtatja a kedélyeket, de úgy tűnt, sokat nem ért el. Visszaült a gépkocsiba, és beszámolt Mureşannak, hogy a falubeliek azt hiszik, a papért jöttek. Az óriásnak rémlett valami, egy jelentésben olvasta, hogy általános riadalom van Kézdi rajonban, az emberek azt terjesztik, hogy a szekuritáté le fogja tartóztatni a katolikus papokat. Sok helyen éjjel is őrséget állnak, és ha gyanús autót látnak közeledni, félreverik a harangot. Győzködte a rendőrt, hogy menjen, és beszéljen velük újra, de erre már nem maradt idejük. Egy asszony rikácsolni kezdett az autó mellett, aztán ütések kezdtek el csattogni a jármű motorháztetőjén és tetején, valakinek sikerült feltépnie az ajtót, kirángatták a gyanúsítottat a tanúval együtt. Utóbbit csépelni kezdték, azt hitték, besúgó. Mureşanék igyekeztek az autóban maradni, bakanccsal rugdosták az őket kicibálni szándékozókat. Az egyik altiszt figyelmeztető lövést adott le. Túl nagy foganatja nem volt, épp csak annyi időt nyertek, hogy a bikaerős Mureşan valahogy visszarángatta az autóba a tanút, az altiszt pedig indított, és végül átverekedték magukat a néptanács épületéig. A tömeg, valószínűleg mert látták, hogy nem a brassói út irányába mennek, engedett nekik, de az épületet körbezárták. A néptanácsnál szerencsére működött a telefon, és másfél óra múlva erősítés érkezett. Két teherautó katona és öt belügyis tiszt igyekezett rendet rakni. A falubeliek időközben még nagyobb számban gyűltek össze, de sokkal békésebbnek mutatkoztak. Az egyik tiszt Alex Perjovschi volt. Kiválogattak húsz embert, felrakták őket a teherautókra, másik tizet pedig bevittek a néptanácshoz, és a fiatal Perjovschi irányításával véresre verték őket. Látja, mondta Mureşannak, nincs mit simogatni őket. Különben, tette hozzá, irtó szerencséje van, ezek után biztos áthelyezik. Intézze el, hogy Bukarestbe kerüljön, és nevetett. Igaza volt. Titi Mureşan megírta a jegyzőkönyvet, közreműködött a kihallgatásoknál, előkészítette a peranyagot, s pár héttel később megkapta az áthelyezési parancsot. Bukarestbe szólt. Alex Perjovschi akkoriban mindent elkövetett, hogy a fővárosba kerüljön, és a zabolai ügyre hivatkozva el is érte, hogy áthelyezzék. Azt sem felejtették el neki, hogy a csíksomlyói búcsú előtti napokban milyen hatékonyan szervezte meg azt a motorbicikli versenyt a Csík megyei utakon, amivel napokig sikerült fenntartani vagy hosszas kerülőutakra terelni a faluszámra érkező zarándokokat. A fővárosban azonban elhagyta a szerencséje. Pedig úgy alakult, hogy Titi Mureşan a felettese lett egy nagy horderejű ügyben. A Bukaresti Egyetem tanárainak átvilágításán dolgoztak, aminek folyományaként Perjovschit áthelyezték, történetesen vissza Sztálinváros tartományba. Az átvilágítás után évekig nem álltak szóba egymással, Perjovschi más vonalon dolgozott, és különben sem bízott Mureşanban többé. Az egyetem-ügy legfőbb célpontja, Alexandru Sanielevici fizikus bogarat ültetett a fülébe: Titi Mureşan a háború alatt a vasgárdista mozgalom tagjaként tevékenykedett.

Úgy indult, hogy 1951. szeptember első napjára a munkacsoport teljes listát állított össze a kihallgatható személyekről a Sanielevici-ügyben. Perjovschira aznap rá-

fért egy ital, a reggel óta tartó előkészítési gyűlésen mintha kicsúszott volna a lába alól a talaj.

– Túl sokat akarsz egyszerre, összegezte Mureşan, és rövid megbeszélés után a Lido felé indultak a bukaresti melegben. Az olasz templom előtt haladtak el, Perjovschi felnézett a toronyórára. A mutatók hiányoztak, de a számozás két körben, egy külsőn és egy belsőn egytől huszonnégyig volt feltüntetve. A külső körben római számokkal egytől tizenkettőig, a belsőben arabbal 13 tól 24-ig, mindegyik a délelőtti, római párja alá festve. Ha a mutatók meglennének, akkor egyszerre két időt jelölnének, vagyis ugyanolyan pontatlanul járna, mint ahogy az Antim utcai padlóóra kitart a saját megállt ideje mellett, gondolta Perjovschi, és nevetett magában. Megéhezett. Azért szerette a Lidót, mert nyúlfejből készített levest csak ott szolgáltak föl.

– Nyúlfej, pont nyúlfej, mondta Mureşan, mert utálta a nyulat. Nem csak a fejét, semmiképp nem szerette.

– Meg kellene kóstolnod, győzködte Perjovschi.

– Megmaradok a pacal mellett, tért ki Mureşan.

– Pacal – kiáltott föl idegesen Perjovschi –, és az miért lenne különb a nyúl fejénél?

– Mert magyarul csak egy *s* választja el Pascaltól, válaszolta Mureşan nevetve, amire Perjovschi is elröhögte magát, mert mindketten jól tudtak magyarul, és azt is tudta, hogy Mureşan nem szokott olvasni. Pascalról tőle hallott először. Nem mintha ő sokat forgatná, de az apja könyvtára elég nagy volt ahhoz, hogy olvasás nélkül is tudjon művek és szerzők létezéséről.

– Megérkeztünk, mondta ekkor Mureşan, és belökte a főkaput. Perjovschi imádta a Lidót, ha ide egy fél órára el tudott menekülni, rögtön jó kedvre derült. A medencével és étteremmel ellátott hotelt 1929-ben nyitották meg, születése után pár évvel. A mesterséges hullámmal ellátott medence egyedülállónak számított abban az időben, Alexet gyakran hozta ide az apja a harmincas években. Míg idősebb Perjovschi a bazin fölé magasodó teraszok asztalainál vitatkozott barát és elvtársaival, addig fiatalabb Perjovschi a hullámzó vízben ugrándozott a cseléd felügyelete alatt. Az 1948-as államosítások óta nem működött a hullámgép, és a víz is koszosabbnak tűnt, de még mindig jól főztek.

A fölodzsára szerettek volna ülni, de már foglalt volt. Perjovschi épp a főpincért kereste, hogy átültettesse a társaságot, amikor Mureşan megragadta a karját.

– Nézd, ott az embered!

Perjovschi óvatosan megfordult, és akkor meglátta Alexandru Sanielevici-et. A fizikus és társasága a fölodzsa legnagyobb asztalánál ült, a kisebb asztalokat épp akkor hordták el mellőlük, mert nem fértek volna el kényelmesen. Titi Mureşan, aki tavaly a belügy box-bajnokságán indult, erős kezével egy távolabbi asztalhoz vonszolta Perjovschit.

– Még mindig nyúlleves? – kérdezte Mureşan, és Perjovschi intette, hogy persze, igen, de azt javasolta, előtte igyanak meg valami erőset.

(...)

Amikor a Floreasca-negyedi lakásában ajtót nyitott az óriásnak, és Titi Mureşannak le kellett hajtania a fejét, hogy be ne üsse a szemöldökfába, rögtön tudta, hogy hibát követett el. Nem kellett volna ide hívnia. Nem látott italosüveget egykori felettesénél, ráadásul úgy érezte, az óriással együtt az elmúlt húsz éve tolakodik be az ajtón. Mureşan szinte semmit nem változott, mégis, Perjovschi tudta, egészen más emberrel van most dolga.

Veszélyes ember, mondta róla halálos ágyán Moisa patikus. Veszélyes emberekkel vetted magad körül, ez a baj.

– Az istenit, mondta a vendég, és fújtatva, görnyedten körülnézett a konyhában. A mosogatókagylóban halomban álltak a koszos edények, a konyhaasztal fölötti polcon elszáradt kenyérdarabok porosodtak, az egyetlen, alig fejnagyságú ablakon, ami a bukaresti semmibe nyílott, nem lehetett átlátni.

Perjovschi és Mureşan nem szólalt meg sokáig. Kihallgatások előtt alkalmazott módszer: időt hagyni a szerencsétlennek, hogy felfogja reménytelen helyzetét. Perjovschi ismerte a trükköt, inkább az idegesítette, hogy évek óta nem jutott eszébe, és most az óriás jelenlétében másra sem bírt gondolni. Perjovschinak jobban hiányzott egy pohár vodka, mint valaha. Iszonyatos csalódást érzett. Hirtelen az egész látogatástól újból, megint és mélyebbre süllyedt, valamiféle gödörbe, és sírni lett volna kedve, és alig várta, hogy az óriás elmenjen a fenébe. Eszébe jutott a levél, talán ha megmutatná neki végre, akkor hamar túlesnének az egész kínos találkozáson, elfelejthetnék a telefonhívást, amiben külön megkérte, hogy hozzon egy üveg vodkát, és egyben elfelejtenék, hogy Mureşan mégsem hozott, mert tudja, valahonnan tudja, hogy azt neki nem szabad.

– Azt reméltem, megiszunk egy pohárkával, mi ketten, mondta ki végül mégis, minden szenvedése dacára Perjovschi. A levelet időközben előhúzta a zsebéből, és ott gyűrögette az ölében, de Mureşan nem láthatta, a koszos asztallap pont eltakarta előle. Perjovschi hirtelen működésbe lépő agya azt súgta, hogy ha nem mutatja meg az óriásnak a levelet, azt fogja gondolni, kizárólag a vodka miatt hívta föl. Lehet, hogy nem is járna túlságosan messze az igazságtól, és majdnem elnevette magát.

– Alex, a minap találkoztam a nővéreddel, kezdte Titi, és az üres rumosüveg felé intett, majd legyintett. Ej, a fene enné meg, Alex, mi ez az egész?!

De Alex tekintetéből nem tudta kiolvasni a választ, vagy legalábbis másféle válasz csillogott a szemében, mint amit siralmas állapota sugallt. Arra gondolt, részeg lehet.

– Levelet küldtek, bökte ki hirtelen Perjovschi, és az asztalra tette a gyűrött papirost.

Az óriás nem nyúlt rögtön utána, és amikor maga felé csúsztatta az asztallapon, akkor sem emelte föl mindjárt. Mintha nem érdekelte volna, vagy kívülről tudná

már a tartalmát. Remeg, neki is remeg a keze, állapította meg Perjovschi, de ezúttal tévedett. Titi Mureşan önkéntelen mozdulatát vélte reszketésnek, amivel a múlt fölött körözve próbált szabadulni mindentől, ami normális esetben valódi, hosszan tartó, csakis a szenvedélybetegekre jellemző reszketést okoz. Perjovschi tévedett, mert ő maga már befejezte az állandó próbálkozást, és arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy más lehetőség nincs, csakis az alkohol. Az eszébe sem jutott volna, hogy bizonyos múltbéli terhektől szabadulni másképp is lehet, például újabb bűnökkel tetézni, amíg az örökös elfedés, hárítás a végső nem lesz, amin túl remélhetőleg az égvilágon semmi, de semmi számon kérő aktus nem fog végbemenni.

– Jó nagy szarban lehettek, ha rám, pont rám gondoltatok. Te érted ezt? Perjovschi hörögve nevetett, torokból, a rekeszizmokból feltörő hangokat nem hagyta szabadon áramlani a légcsőben felhalmozódott kátrány. Tizenhat éves kora óta dohányzott.

Az óriás pontosan értette. Mi több, néhány levelet maga fogalmazott meg, és mélységesen egyetértett tartalmával. Perjovschi állapota azonban súlyosan érintette. Tudta, hogy alkoholista, de hogy ennyire tönkrement, nem gondolta volna. Az is meglepte, hogy Perjovschi kineveti, holott ő hitt a levél tartalmában, és most szinte sértve érezte magát. Ellentétben Perjovschival, ő nem vonult nyugállományba, sem az ötvenes évek végén, sem később, Dej halálakor. Vasgárdistás múltja egy időben kétségtelenül rányomta árnyékát karrierjére, de aztán valahogy, ő sem igazán értette miként, minden jól alakult. Neki még csak a pitesti börtön brutális átnevelési hullámán sem kellett átesnie. Arra mindig is büszke volt, hogy hamarabb szakított háború alatti meggyőződéseivel, mint hogy a börtönöket irányító szekuritátés fejeseknek egyáltalán eszükbe jutott a fegyházakban elindítani az információs hálózatot, aminek nyomában tömeges önleleplezések következtek, őszinték és őszintétlenek, mindegy, a látszat és a statisztika számított. A lényeg, hogy koholmányokra vagy igazságokra hivatkozva a kinti világból újabb és újabb átnevelésre váró szerencsétlennel tudják megajándékozni a börtönöket. Ha azt nézi, ő soha nem is volt igazából vasgárdista, a 41-es januári legionárius felkelésben sem vett részt, bár Antonescut utálta. Hol volt, mit csinált, kit érdekel ez ma már. A besúgóhálózat a volt vasgárdistákon alapszik, a szekuritátéban szintén rengeteg a kétes múltú személy, akkor ő minek rettegjen. Nem mintha nem rettegett volna eleget. A lelepleződéstől, vagy inkább a kegyvesztettségtől való félelem kihozta belőle a legjobbat, *mert tudta, hogy tudják*, és bár ügyeltek arra, hogy túlságosan magas pozícióhoz ne jusson, nem panaszkodhatott. Fölfelé menekítették. Ha csak bizonyos személyek tudnak róla, akkor az rendben van. Ha sokan, akkor nem. Dej halála a lehető legrosszabbkor jött, de azt is túlélte. Igyekezett távol tartani magát Ceauşescu ellenfeleitől, a Drăghicitől, az egykori belügyminisztertől, akire szinte a Szekuritáté teljes bűnét rákenték, és a kialakuló új réteg felé húzódott. Azt azonban ő sem gondolta volna, hogy a 68-as párt-nagygyűlésen olyan durván nekirontanak a Szekuritátének. Alaposan elszámította magát, nem ijedt meg eléggé 1967-ben, amikor a Kommunista Párt ple-

nális ülésén először kezdték piszkálgatni a Szekuritáté Dej-korszak alatti működését. Jól kitervelték, és 1968 januárjában már tudni lehetett, hogy vizsgálóbizottságot hoztak létre a deji túlkapások feltárására, mégpedig a 67-es dokumentumra hivatkozva, és az áprilisi szokásos éves nagygyűlésen robbani fog a puliszka. Nem figyelt eléggé, de így is szerencséje volt korábbi remek érzékű helyzetfelismerésének köszönhetően, és Drăghici lefejezése után a saját pozícióját megerősíteni akaró Szekuritáté felső köre kétségtelen jelekkel adta tudomására, hogy a továbbiakban is számítanak rá. A Szekuritáté vezetősége minden erejével azon dolgozott, hogy a Párt új embereivel és az általuk képviselt iránnyal megtalálja a közös nevezőt. Ehhez egyszerre kellett szakítania a piszkos múlttal, de egyben föl kellett mutatni ennek a múltnak az állandóit, a nyereséget, a hasznot, a pozitívumokat. A profitot, mintha kapitalisták csinálnák. Külön válogatni a kölest az ocsútól. 1968 augusztusában az összes igazgatóság, területi főegység parancsot kapott, hogy az archívumok segítségével azonosítsa és listába szedje azok neveit, akik *életüket áldozták az ellenséggel folytatott harcban a nép forradalmi vívmányainak védelmében.* A parancs érvénybe lépése után két nappal Ion Stănescu, az Állambiztonsági Szolgálat Tanácsának az elnöke máris hősnek nyilvánított több tisztet és altisztet, akik az antikommunista hegyi ellenállók elleni harc közben veszítették életüket. A lavina elindult. Stănescu nem győzte hangsúlyozni, mennyire a Párt érdekeit és céljait szolgálta a Szekuritáté a Dej alatti korszakban. Az önigazolás intézményszerű méreteket kezdett ölteni, kiállítások, belső használatra szolgáló fényképalbumok, ünnepségek és hűségnyilatkozatok sorozata készült el. Lassan, de biztosan átjátszották a Szekuritátét Ceauşescu és körének kezére. Feltételek nélküli és korlátlan használatra, így szólt az egyezség. Titi Mureşan, egy felügyelő testülettel a háta mögött számba vette a hegyi ellenállások felszámolásán dolgozott tiszteket, és felkérte őket életrajzuk megírására. Már-már lezárták volna a listát, amikor eszébe jutott Alex Perjovschi.

– Én nem hiszem, hogy valaki ilyen őrültségre vállalkozna, összegezte az óriás nevében is Perjovschi a helyzetet.

Az óriás nem hitt a fülének. Meglepte Perjovschi tisztánlátása, ami fiatalkori énjéből mintha hiányozni látszott volna. Nyugdíjba kell vonulni, hogy az ember átlássa az összefüggéseket?

– Alex, eddig *tényleg* senki sem válaszolt, vallotta be.

– Még csak nem is válaszoltak, ez jó, ez jó, és érthetetlenmód megfenyegette Titit a mutatóujjával.

– De arra gondoltunk, hogy talán *te* jó példával járhatnál elöl, motyogta régi hangján Titi Mureşan.

Az óriás úgy látta, Perjovschi ábrázatáról hirtelen a részegség összes jele odébb állt, mindazonáltal láthatóan alig tudott ülni a székén, és a két látvány együtt meggyőzte róla Mureşant, hogy talán túlságon elhamarkodottan hozakodott elő kérésével. Elkapkodta, állapította meg, pedig kizárólag ezért jött. Perjovschi, mint egy régen szunnyadó vulkán, ki is tört csakhamar.

– *Én* járjak elöl jó példával?! Vagy csak azt akarod mondani, hogy nekem már mindegy? Hogy nekem úgyis átkozottul mindegy?! Na és ha így lenne, ha mindegy lenne, akkor sem, akkor sem akarok nektek szívességet tenni! Úgy gondoltátok! Én meg úgy gondolom, hogy nyaljátok ki a seggem! Ide figyelj, Titi Mureşan. Én csak egy rohadt vodkát kértem tőled, te meg ideállítasz és az egész életemet kéred cserébe?! Hát elfelejthetitek!

Alex Perjovschi tényleg így gondolta, és ezt egykori felettese pontosan tudta. Fölállt, vette a kabátját, és az ajtó felé indult. De Perjovschi már belelendült, késő volt menekülőre fogni.

– Te vasgárdista, ordította teljes erejéből Perjovschi.

Az óriás már majdnem elérte az ajtót, a sértéstől azonban nem csak hogy megállt, hanem egyszeriben remegni kezdett, és hiába tudta, hogy Perjovschi csontrészeg, visszament a konyhába, megragadta hajánál fogva, és kétszer teljes erejéből belevágta Perjovschi fejét az asztalba. A vér rögtön elborította az asztalt, a második ütéstől fölspriccelődött, jutott a falra és Titi Mureşan ruhájára is. Perjovschi, ahogy lélegzethez jutott, ráborult és karjával szorosan átfogta Titi Mureşant, hogy az lépni sem tudott. Megpróbálta ellökni magától, de nem sikerült, és amikor Perjovschi vinnyogva lefordult a székről, maga után rántotta őt is. Ekkor újra odacsapta a fejét néhányszor a linóleummal takart padlóhoz, és ki is tudta szabadítani magát. Térden állva kifelé igyekezett a konyhából, amikor Perjovschi megragadta a lábát. Mellkason rúgta a csupa vér embert, aki hanyatt esett, és tarkóját belevágta a fűtőtest öntöttvas sarkába, és többé nem mozdult. Az óriás felállt, megigazította a ruháját, közelebb lépett a földön fekvő Perjovschihoz, és átkozódva megpróbálta felemelni.

De Alex Perjovschi addigra már nem élt.

„A hely és az idő körülölelése”

SZABÓ RÓBERT CSABA ÉS KOVÁCS FLÓRA LEVÉLBESZÉLGETÉSE

***Kovács Flóra**: 2012-ben megjelent* Fekete Dacia *című könyved (Budapest, Libri Kiadó, 2012.) kapcsán beszélgetünk. E köteted összevetve az előzőkkel, kiemelten a* Kutyák birodalmá*val (Csíkszereda, Bookart, 2009.) és a* Temetés este tízkor*ral (Csíkszereda, Bookart, 2011.) mutat az előbbiekkel hasonló jegyeket, így például a mítoszképzés, akár a helyi mítoszok képzésének játékát is: itt gondolok egy közösség mítoszalkotásaira. Mennyiben fontosak számodra a mítoszok?*

Szabó Róbert Csaba: A mítosz mindig rítusok révén valósul meg, vagyis örök ismétlődés, hadd ne mondjam, visszatérés által képződik. Az irodalomban, az írásban a rítus anyaga a nyelv, a nyelvet kell gyúrni, a nyelvet kell megtalálni újra és újra, ami körülveszi, körülölelheti a helyet és az időt. Azt a teret és időt, amiben az ember állandónak érzi magát, legalábbis a származását, az eredetét tekintve. Származni ugyan egy szilágysági faluból származom, amin én csodálkozom a legjobban, hiszen ha otthoniakkal találkozom nagy ritkán, mélyen megdöbbenek a köztünk lévő elképesztő különbségeken. Hogy is származhatnék én onnan, mit is kívánnak kiolvasni a szövegeimből a származásomra vonatkozóan, milyen helyi mítoszokat keresnek, amikor én ennyire más vagyok, mint az ott élők mindegyike, kérdezem gyakran. Nincs más hátra, mint hogy ezt a köztünk lévő szakadékot kell a Helynek tartanom, egy szakadékot írok meg újra és újra, amit aztán a találgatások (ez a személy kicsoda, ez hol játszódhat, ezek a szavak honnan erednek stb.) fednek be, tesznek láthatatlanná, mímelik el a mindenki által levezethető, földrajzilag is behatárolható helyet. Melyik közösségről van szó tehát? Amelyiktől annyira különböznék? Lehetséges, hogy minden a nyelvnek köszönhető, és így ragadható meg a mítoszképzés is, ami által újra közéjük tartozónak akarom tudni magam.

***K. F.**: A mítoszokhoz való vonzódásod részének vélhetők az olyan mítoszátírások, mint amilyen az* Istenház*-novellában* (Kutyák birodalma)*?*

Sz. R. Cs: Az *Istenház* alapját egy otthon hallott haláleset képezte, egy fiatalasszonyt megrázott a zárlatos mosógép. Ám az sem bizonyos, hogy az a fiatalasszony tényleg meghalt, lehet, hogy túlélte, bennem csak azok a régi, ezerszer megtákolt mosógépek képe élt, amilyen nekünk is volt a nyolcvanas években, és amit tényleg halálos veszedelem volt elindítani, megállítani pedig úgy kellett, hogy áramtalanítottuk a házat. Erre az alapra rakódott rá néhány ismert, ismerhető motívum, az Ágnes asszony története, a Kőműves Kelemen-történet, illetve egy szintén általam hallott ács és kőműves foglalkozású, nőcsábász férfi története. Kissé zavarosnak is hathat ez a novella, mindenképp túlterheltnek, tömörsége okán. De akkoriban az ilyen tömörre írt dolgokat szerettem. A mondatai, a nyelve miatt szeretem ma is, például ezért: „Halló, suttogta bele a kagylóba Kóriczné, és félrehúzta a firhangot, mert szemben vele, a vonal másik végén Fodor Péter állt.” Vagy a váltásai miatt, amelyek végső soron a rítus részei, az utolsó bekezdés például a teljes történetet összefoglalja, rítusszerűen elismétli. Ha valóban vonzódom a mítoszokhoz, akkor ebben lehetne megragadni a vonzalom lényegét.

***K. F.**: A novelláid a hely mítoszát is megjelenítik, illetve a ki/elmozdulást vagy éppen a mozdulás elutasítását. Gondolhatunk olyan szövegekre, mint a* Temetés este tízkor (Temetés este

tízkor) *vagy a* Sűrű bozót nő be mindent (Kutyák birodalma) *című szövegek. E kérdéstől nem áll messze a keresésé sem, amely izgalmas írásokban lelhető fel, így a* Töredékek álmoskönyvhöz*ben* (Kutyák birodalma) *vagy a* Ruba Mihály ajándéká*ban* (Fekete Dacia)*. A hely kérdéskö-re mennyiben foglalkoztat tudatosan?*

SZ. R. Cs.: Sokáig nem mertem konkrétan megnevezni a helyet, ahol a történeteim játszódnak, olyan értelemben, hogy akkor ez most Bukarest, vagy netalán Erdély. Ezzel mai napig is gondban vagyok, túlságosan közelinek érzem, nem megragadhatónak, közönségesnek, amiről nem lehet írni. Ezért a novelláim zöme lebegő, meseszerű lett, ami ugyan varázslatos lehet, de például realista nehezen. Engem pedig a realizmus érdekel a leginkább, ezt mindig is tudtam. Máig probléma számomra, hogy hogyan írhatok például a Hargitáról, ami ugye lassan egy irodalmi közhely. Miféle eltávolításokra van szükségem, milyen kliséket kell kikerülni, és a kikerülés után mi marad, amiből gazdálkodni lehetne. A rémtörténetek egyrészt erre voltak jók, mert a műfaj kellékei segítettek feloldani ezt a dilemmámat, kíméletlenül magukba tudták fogadni a helyneveket. Ezzel persze újabb kérdések merültek föl, például hogyan nézett ki pontosan a Magyar utca Szászrégenben a század elején. És ez egy újabb feladat, amit jó volt, izgalmas volt megoldani.

K. F.: *Valamiféle nehézséget eredményezett számodra, hogy az új kötetednél, a* Fekete Daciá*nál* a *címhez került mintegy definícióként:* Erdélyi rémtörténetek*?*

Sz. R. Cs.: Az Erdélyi rémtörténetek definíció számomra nem zavaró, sem marketing, sem szövegpoétika szinten. Pontosan azt a szembenézést jelenti számomra, amiről az imént is beszéltem. És mindenképp fontos, hogy a címmel kiegészülve jelenti azt, amit jelent, ha más címet adtam volna a könyvnek, nem biztos, hogy működne, így, a Fekete Daciával, tökéletes.

K. F.*: A novelláidban vissza-visszatér az emlékezés kérdése, illetve számomra úgy tűnik, hogy foglalkoztat az előző korszak Romániája. Mennyiben látom ezt jól?*

Sz. R. Cs.: Beszélgettünk Láng Zsolt kollégámmal a szerkesztőségben arról, hogy meg lehet-e írni, lehet-e írni a romániai diktatúráról, illetve mi a kulcsa az egésznek. Hogy annyira pitiáner alakok a szereplői az egész rezsimnek, annyira egyforma minden szereplő, hogy nincs lehetőség az ütköztetésre, hogy igazából nem létezhet konfliktus, hogy a feladat – ugyan nem lehetetlen – de rendkívül nehéz. Arra jutottunk, hogy (megint csak) a nyelvet kell megtalálni hozzá. Az én módszeremet talán leginkább a *Temetés este tízkor* című novellámban lehet megragadni, és éppen az emlékezés a kulcsa az egésznek. Azt gondolom, az emlékezés az egyetlen, ami a maga pontatlanságaival képes igazán pontosan elbeszélni (nem megmondani, leszögezni, felidézni, hanem elbeszélni) a múltat. A pontatlanságok árulkodnak a leginkább a dolgok lényegéről, ehhez azonban kontraszt kell, ellenpont, például három barát közös múltja, a másképp emlékezés, ahhoz meg a jelen, a több év távlat, amiből elindulhat az emlékezés. Mintha csak hazafelé indulnánk.

K. F.*: Ha már emlékezés, akkor nem feledkezhetünk el a* Fekete Dáciá*ban található képekről. Egy részük a* Fortepan*ról (www.fortepan.hu) származik. Mintegy lenyomatként és továbbírható anyagként működnek ezek számodra?*

Sz. R. Cs.: A Fortepanról származó képek szigorúan illusztrációk, vagyis utóbb kerültek be a könyvbe, viszont az általam gyűjtött anyag minden esetben kiindulópontként szolgált. A léghajós képeslap például. Igen, lenyomat és továbbírható anyag, ihlet és bizonyosság azután, a valóság ígérete.

***K. F.**: Nemcsak a képek kapcsán, hanem az* Emlékül Annuskának (Fekete Dacia) *eseténél is hangsúlyozod, hogy szeretsz már meglévő forrásokból kiindulni. Ezt az egész írástechnikádra érted?*

Sz. R. Cs.: Az *Emlékül Annuskának* című novellát egy ócskapiacon vásárolt emlékesfüzet ihlette. Jó az, ha van valami kiindulópont, de hát az bármi lehet. Egy utcán hallott mondat is elég. Inkább az az érdekes, ahogy a források, a kiindulópont fontossága az évek során alakult. Az első könyvemnél (*Az egész Antarktisz kontinens*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2006.) alig is számított, később egyre inkább, mára meg eléggé elképzelhetetlen lenne, hogy ne keresgéljek valami adat után, vagy az írást megelőzően, vagy közben, esetleg utána, mely adat vagy adatok aztán jelentősen befolyásolhatják az előzetes elképzeléseimet. Ha jó irányba befolyásolják, akkor megtartom a kész vagy készülő anyagot, ha nem, akkor kidobom.

***K. F.**: Az észrevehető, hogy akár egy-egy szöveged továbbírását is kedveled, ez látható a* Stein József és testvérei*nél is* (Fekete Dacia)*. Ez olyan részleteknél hangsúlyos nálad, amelyeknél tudod, hogy még foglalkoztatni fog akár más összefüggésben is?*

Sz. R. Cs.: Nemcsak a Stein József esetében, hanem mind az összes kötetemben találni példát a továbbírásra, amit én nem is annyira továbbírásnak, hanem átjárásoknak nevezek. Arról nem is beszélve, hogy a Stein József maga is egy Frankenstein-átirat. Néhol átírok, néhol továbbírok, szereplőket és helyzeteket viszek át. Motívumokat, például a felhő alakú foltot. A lényeg, hogy legyen valamiféle, a szövegek szintjén felfejthető kapcsolat a könyveim között, anélkül, hogy különösebben terhelném ezáltal a köteteket. A Stein Józsefet kivételesen azért írtam meg újra, mert azt éreztem, nem hoztam ki a maximumot az első változatban. És még mindig így érzem, úgyhogy könnyen lehet folytatása a történetnek. És még mindig a *Temetés este tízkor* című kötetben közölt változatot tekintem a kiindulópontnak.

***K. F.**: A filmes és forgatókönyvszerű megoldások foglalkoztatnak? Az utolsó köteten érezhető ilyen hatás. Persze, ez lehetséges a műfaj sajátossága miatt. Egy interjúban* (Rémtörténeteket mesélnek egy Fekete Daciáról, Hvg, Nagy Dániel) *nyilatkoztál is arról, hogy sok filmet néztél e kötet szövegeinek írásakor.*

Sz. R. Cs.: Horrorfilmeket néztem, bele akartam rázódni a műfajba. Elképesztően jó alkotások születtek a műfajban, a *Psycho* vagy a *Ragyogás* zseniális, utánozhatatlan. De Dario Argento *Profondo rosso*ja, vagy *Az ördögűző* szintén levett a lábamról. Volt, amit újranéztem, volt, amivel akkor találkoztam először, és nagyon élveztem azt a szédületet, ami mesterművek tömény fogyasztása után árad szét az emberben.

***K. F.**: Általában a képiség mennyiben fontos számodra?*

Sz. R. Cs.: Mindig a kép van meg először bennem, amivel rögtön egy időben születik meg a képet elbeszélő mondat. Szeretek tehát képszerűen gondolkodni, illetve hát nem is tudok másként. Ennek az a tétje, hogy a kezdeti állóképet hogyan lehet bemozdítani, mozgóképpé tenni. A rémtörténet műfaja hasznomra volt, megint csak azt kell mondanom, hiszen az elbeszélés rengeteg képszerű megoldást vett fel, a történetalakítás kikényszerítette a képszerű látásmódot.

***K. F.**: Egy-egy szövegnél felsejlik a néprajzos „oldalad" is. Egy-egy novellád írásánál megérzed e tudományterület segítségét, esetleg számodra ez nem határozható meg ily mértékben?*

Sz. R. Cs.: Nyilvánvalóan hat, és nem is bánom. Készítettem néhány életinterjút terepgyakorlatként, még Moldvában is jártam a csángók között vallásos népi narratívákat gyűjteni, azonkívül volt egy remek tanárunk, Keszeg Vilmos, akinek a történetekhez és az emberekhez való alázata, nyitottsága, továbbá az anyaggal való bánása még ma is sokat segít.

***K. F.**: A novellisták közül kit tekintesz a leginkább meghatározó szerzőnek a magad számára?*

Sz. R. Cs.: Ez mindig változik, szeretek szerelmes lenni abba, akit éppen olvasok. Tíz évvel ezelőtt Cortázar volt a meghatározó, ma már nem is olvasom, az amerikaiak most jobban érdekelnek, nem kizárólag novellisták, Faulkner életműve, Cormac McCarthy regényei, és Carver, továbbá a franciáktól Houllebecq, itthonról Nádas, Kornis és Bodor. De a Sárközy Bence szerkesztette *Düledék palota* is egyik nagy kedvencem, igazi kézikönyv, amit nagyon gyakran, szinte naponta felütök, vagy legalábbis szívesen gondolok rá bármikor.

***K. F.**: Van, akinek a véleményét rendszeresen megkérdezed a szövegeid kapcsán?*

Sz. R. Cs.: Nincs ilyen személy, inkább az írás problémáiról szeretek beszélgetni általában, nálam tapasztaltabb kollégákkal, és nagy-nagy szerencsémre van belőlük néhány a közvetlen környezetemben. Láng Zsolttól, Vida Gábortól sokat tanultam. Aminthogy Kornis Mihálytól is, ha nagy ritkán találkozhatunk.

***K. F.** : A szövegeid olvasása közben a befogadónak, legalábbis nekem olyan érzésem támad, hogy rendkívül könnyedén írsz. Ténylegesen könnyedén írsz vagy ez „álca”?*

Sz. R. Cs.: Hogy könnyedén írok-e? Manapság illetlenségnek számít hosszú mondatot írni, a “kritikusok” tiltakoznak, panaszkodnak, hogy belefúlnak a szövevényes szerkezetekbe, pedig igazán őrjítően, szédítően hosszú mondatokban lehet írni. És azt hiszem, könnyedén is. Természetesen némi körültekintéssel, mértékkel, aránnyal. Ugyanakkor az olvasó és az író könnyedsége két különböző dolog. Attól én mint író szenvedhetek írás közben, hogy az olvasó könnyeden olvasson. És nem utolsósorban kell hozzá az olvasó edzettsége, felkészültsége is. Ha mindez adott, akkor lehet élvezni a ritmust, a töréseket, a váltásokat.

ZALÁN TIBOR

Kései Berzsenyi-esték

Régi kedvek merre sodortak évek
s régi évek kedvei merre tűntek
Régi órák versei mind hallgatnak
        s hallgatok én is

egyre többet nappalon s éjeken át
Por borítja asztalomon felejtett
könyveim mind tán csak a vén Horácon
        alszom el olykor

Gazdaságom mind kevesebb örömmel
könyvelem és sort sor alá – hibásan –
körmölök jó dactilusok helyett Lám
        ez a paraszt-lét

Még ha engem a szerelem megértne
bár elért talán de cseléd a lányka
híva légyen bárkiként a papíron –
        Marcsa szegény csak

Őszi estvén éji bogár ha zúg és
friss must lének illata fölszivárog
vén diófám árnyai közt megbontom
        friss rokolyáját

és midőn kedvem lelohad mint az tűz
s a gyereklélek nagyokat sóhajtva
arrébb táncol bús levelem megírom
        Lollim a címzett

* A 21. Salvatore Quasimodo Nemzetközi Költőverseny fődíjas alkotása.

„Én hogy élek azt ne akard már tudni
hű barátném sóhajaimra sóhajt
vissza hozzám küldeni nem kell Vígasz
hűs tenyeredben

képzeletben könnyeimet fürösztnöm
ujjaiddal játssz a hajamban el még
így maradjunk szárnyas idő fölöttünk
míg tovalebben”

Szőleim levét sem iszom már kedvvel
néha rám nyit s megmosolyog barátom
az kivel rég víg borozásokkal telt
estve s a hajnal

Ritkul egyre látogatása – látja
asztalunkra már Zsuzsa asszony a’ bort
pincéből fel kényszeredetten hordja
lökve elénk csak

És a múzsák hűtlenedettek hozzám
tintatartóm bédugaszolva szárad
messze nézek zúg Boreas s e tájat
mégse veré fel

többé És hogy életem álorcája
béborult már nem nyitogat rám más sors
várakozni semmire sincs már itt hol
hallgat a Múzsa

ÁFRA JÁNOS

Kevés leszek

Szemedbe néznék, de talán kevés leszek,
ezerféle zaj bömböl, furakszik közénk,
és nem csak a zene, a pupillád is hideg,
szégyenöröm, hogy egésznap veled.

Szégyenöröm, hogy egésznap veled
lennék, mint lenni csak egyedül lehet,
és hallgatnám melleiden át a szíved,
a visító zuhanyrózsát végigszántva.

A visító zuhanyrózsát végigszántva
a pórusokon, félelmet súrolnék le rólad,
vágyat ölelésben dörzsölnék bőröd alá,
zuhanyzó üvegén törném a számat.

Zuhanyzó üvegén törném a számat,
ahogy hozzád dőlök, átkarolom lábad,
de csak a levegő fogy, ahogy tisztulsz,
és köréd szilárdul velem az emlékezet.

Köréd szilárdul velem az emlékezet,
minden kedves és fáradt mozdulattól.
Felejtésre ajánlott, kipróbált gyógymódok,
ezektől nyílnak még kitölthető terek.

Ezektől nyílnak még kitölthető terek
a nőben, ha a szeretet belül talált helyet.
Bevált terápiák, félrevezető leírással,
hisz átoperálhatatlan, ami benned sikerül.

Átoperálhatatlan, ami benned sikerül
belőlem, mint ébredő állatban az első álom,
szunnyadó emberben az élet. Átmenetileg
minden hordozó egy elhordható benyomás.

Minden hordozó egy elhordható benyomás
a létben, mennyi kedves szó esett félre mellettünk
így, észrevétlenül. Közben a legapróbb félelmek is
bevéződtek. Saját erdőnk ráncos oszlopai.

Bevéződtek saját erdőnk ráncos oszlopai
a bőr alá, az arc elé, a hang mögé és a szembe.
Vajon kibírják ezek a nézések az öregedésem?
Felolvasol, és szemüveged kedvesen billen.

Felolvasol, és szemüveged kedvesen billen félre,
mikor öledbe hajtott fejemen az első szürke hajszálat
észreveszed, hiszen őszülni már nem lehet akárkivel,
most végre szemedbe néznék, de talán kevés leszek.

TÉLI RAGOGYÁS (2001)

TANDORI DEZSŐ

Szalámi végrendeletem

(Hozzá is lehet
szeletelni,
szellemtelni,
szaletli. ÉS
KI-
NEK MI
NEM TETSZIK,
AZT A MA-
GA VÁLTOZATÁBÓL
– VAGY AZ EGÉSZET! –
KIHAGYNI!)

Álpetőfi – W. S.

Mi van, mi volt?
Egy kis laknyi.
Mi lesz? Nem tudjuk
belakni!
Mi lesz, nem tud.
Lyuk, belaknyi.

(Pótmegjegyzés: „De nem szellenteni!”)

Mert: rettegek, ah!
Hátultam, hárultam,
mint szél. Beleültem.
Kívültem, belültem,
szál szél, elültem.
Szélülök, mint közép.
Szédülök. Ültömképp.
Ah, szélütött, ne…! Még…

A lerajzolhatatlan?

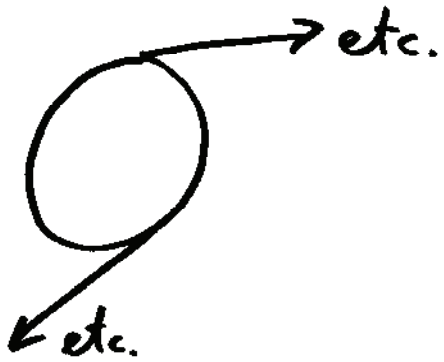

Persze, csak képzetes. De: a *Töredék Hamletnek* máig „nicht überholt” 15-20 darabjának egyikében ez is ott van.

„Elenged, és érintései tűnt nyomaiból még egyszer megteremt: úgy, ahogyan az ő számára megszűnsz.”

2. álpetőfi
(Mai lit. divat)

Őt nem érdekli
komolyba,
engem nem
komolytalanba.

Egziszt. divatok

Az abszolút kifejezés
nem okvetlen
abszolút-kifejezés.

(Ld. imént:
Na, és akkor…)

Hang: „Ne okvetlenkedj!”

J. A.

Hogy nem muszáj,
ha nem muszáj.

Névkör

j. a. j.

Jó így, kézzel írni

Csak hátra.

Dőlök fotelomban. Jön ez: összefoglaltam-e? *Külsőt nem tartok*, mennyit írtam ezt; miért hívnak mindenhova, miért kell felköszöntések elöl majd kibújnom (75! büntetés); nincsenek fogaim (írtam), nem vállalok semmi gyógyítást (találkozást jelentene; 1000-1200 szerzőt fordítottam, neki ugráltam etc.); nincs járásom, rendes mozgásom; lehessen élve elég.

T. D., magam

Nem akarok már semmit.
Kivéve az irodalmi írást.
Csak már semmit se.

Ezzel le fogok
számolni, is:
„Egy, kettő, három…
…20579081 pl. ∞…
… És Cantor”. Nix metamatek!
A vég az, hogy elég a számból.

A Sarkkörökön

Számhúzó
kutyák. Tántorgok.

Számok:
számhúzódozók. Számbolgok.

Cantorgok.

Kafka falun

„Falun?
De akkor
hol a szomszéd falu?”

*

Én egyáltalán-irányú
vagyok!

*

Főmedvéméket minden nap
megérintem. Ó!
Óvjuk egymást. Óvnánk.

„Élve elég”

Minek az élve(zete)? A kifejezés szemét mód többértelmű, holott annak ott vagyok magam. Nem akarok érintkezni, mert *az* megvolt. *Schwitters* a 20. sz. egyik legnagyobbja volt. Bécsben engem a magyar Schwittersnek neveztek. Itt meg azt se nagyon tudják, ki volt ő. Vissza ne üssön rá honi hírem. De leállok; az egész szalámi átnyíródhatna!

(Fáj a csuklóm…)

Kézzel írok.
Egy középcím:

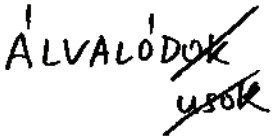

*

Én: *igen*én.
De nem *én*.

*

Igen-elmém igenelném?
– Aztán elmén…!!

A W. S. hős(nő)szerelmesség egy megfej(t)ése

„Férfi voltam, nőt szerettem
volna. Magam magamat.
Nő nem lettem, hogy szerettem
volna magam magamat.
Elvágyogtam itt meg ott.
MEGVAGYOGATOTT.”

Örökbogcipő

(Papucscipő)

Szerelmem fűztem.
Cipőmet fűzném?
Hátha úgy járok,
mint *nagy Karinthy*,
cipőbefűzésből nem
emelkedett fel,
agyvérzésből így?
Inkább örökbogot!
Papucscipőt!

Üzletkötőben

Mindig másról
tárgyalva.
Mindig ugyanazt
tálalva.

*

„…a tárgyalóban
van. Valami ü…?”

Kafka (Csuklóm fáj!)

I.

A szomszéd faluba se lehet átérni? Élet hosszán. Igen! Nem!

Bécsbe se, a sarokra lemenni se, a vonat lépcsőjén felkapaszkodni se, a fotelból feltápászkodni se. Csak semmi szépségtápászt, céltápászt, eléréstápászt!

II. *Semmi íz nem ízlik (?!)*

Ah, de enni muszáj, menni nem. (Biztos?) Szépség*tápász* meg: IGEN!

Ah, igen? A szépség önmaga üzlete, a jónőség, minden.

Mit (?!) tápásszam szám egy szép tápász láttán? (Hmb.)

Ízjelenet a Hajnali háztetőkből

Egy úr Petárnak:

„- Hölgyed Alíz?
Jól stiliz.”

*

Hmb, mbh etc. Secret love. Nyasged! (Ottlik alább nem adja. De ha legalább minden megvolt? Hbm.)

„Kafka”

Ma, pl. *Kedd d.e. 10^{h}*.

Nekem mostantól 2 hétre lenne szükségem, hogy felkészüljek egy *ma kedd d.e. 12^{h}*-s programra.

S így is szakadna rólam a víz. Hát nincs 10^{h}, nincs 12^{h}, nincs program. Ha lennem már ennyire muszáj, max. *én vagyok*.

Ottlik-Hamlet-Gábor

Az égtájak osztása
(az én „Minden megvan”-om)

Ha kör, ha négyzet az égtájak összessége, e kerületből felém mutatnak. Már ha nem én mutogatok velük. De bent jobb el, üldögélni. S így nem menni sehova. MEGVAN.

Ottlik-kémregény

Finomsággal: az író az angyalok kémje. (O. G.) (Fáj a csuklóm.) Én! Mozogtunk ugyanegy placcon. Űztünk-e ugyanegy foglalkozást? Nem tudhattuk egymásról. Mára ez mind nincs. Tudhatnánk egymásról?

Szép Ernő szigetén

„…s többé sohasem
élek”
(*Margitsziget*)

Hír: Ma reggel újra
megnyílt
a margitszigeti
kilátó-víztorony.

T. D.: És a látvány.
S soha nincs *meg*.

Végszavam

Gyakran van. („Ottlik! Mi a francnak volt meg minden?”) De így *e szót* még sose láttam:

„Most én húzok.
Elhúzok.
De előbb még egy
jót *PÚZOK*!”

(Végszavam: előre van? Hátra van!)

Ál-W. S.-Arany-Dante

Fél-erdőig se ju(to)ttunk.
Kiderültünk: csalódtunk.
Kicsalódtunk: derültünk.
Csaló erdőkerülők.
Végin csak kiterülők.
Pont az i-n, mélypont a vég-in!
Szakad a középpont és vég-ín.
Kergülője lagunádnak,
szerelmetes …inádnak:
de kit annyian imádtak!
Induljunk itt Igazándnak.
Ez a szomszéd falu. Soha
nem érünk igazánd-oda.

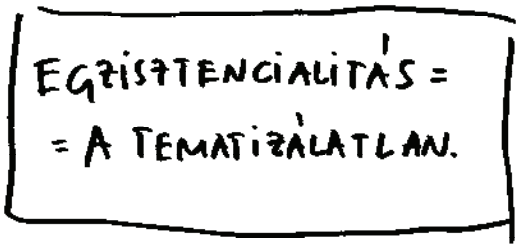

(A tárgyatlan
minden tárggyal
túl van tárgyal√.)

*

Egzisztencialitás?
Erre mondd, hogy
bármi más!

S még Rilke + Sz. E.

(két legnagyobbak)

Csak inkább *remélni ők*
akarnak (és Luxor).
R. M. R.

*

„Az életet barátom szétszórja
itt az élet…” (Sz. E. szerint)

*

Itt? Hát ott? Ah, mi
az *ott*? Az az, hogy
OTT BASSZÁK MEG!

De hagyjuk

De hagyjuk. Szeretek.
Egyedül: lenni;
és hogy nem történik semmi.
Londonban, Bécsben is
végül úgy éltem. Kivévem
a járkálástm, a lóversenyezéstm.
Most ennyi se kell.
Kivéve verébkémet,
vele élek. Együtt kéne
meghalnunk. De Főmedvémék?!

Na most.
Csak ahogy pluszba

Csak ahogy pluszba visszagondolok, baszod, úgy tudtam németül, nem is, úgy *benne voltam*, hogy Benedek E. és Arany L. népmeséit fordítottam dajcsra, *és Londonban*! Könyvnek. Cipeltem írógépet, szótárt; és plusz életrajzfilmeztünk, lógtam, loviztam, basztam a legyet, melóztam, bazmeg, legjobb verseket írtam…

(Folytatás; és bef. Böff.)

Mára már a *névelőket* elfelejtettem, egy buszra, baszod, herót felszállnom, a földszintre a szeméttel lemennem, minden, bazmeg, csak verébkémhez ülök oda, mással sehogy nem is akarok „érintkezni”, na, erről tényleg semmit, és megsimogatom Főmedvéméket, posztó, fa, fotó, kő, és dumálok verébkémnek.

fore√er

Holton rólam ne szóljanak,
jó-rossz nem hozza hasznomat.
De jaj, az örökre-válás:
az is (cifra) stilizálás.
Hagyom inkább másokra,
ezt is – a sírásókra.

*

(Akarok még csinálni bármit is? Semmit is! (Se.) Egy levelet, egy telefont, egy széket arrébb rakni, kimenni.)

Méltó befejezésül
mottó, egy régi vákuum-haikum*

(ld. Hamlet)

Két sírásó a síron túl:

A: – Rábasztunk, bazmeg.
B: – Baszod, rá se bassz, bazmeg!
A: – Baszhassuk, bazmeg.

*(Nyolcvanas-kilencvenes évek, ez)

Ikszedik álpetőfi

(Egy jóbarátnak)

Prosztatanagyobbodást
csak odáig,
míg nem tiltja
pisálásid.

*

Ha bármit tennem kell,
ha semmit nem lehet,
ne járna semmivel,
némán üvölthetek.

A fontosabb felé

(Brrr!)

Bár ezt írtam szellemesen a proszt.-ra, hogy: „Hiába, hogy felállítsa, ha pisálást leállítsa”, találtam lényegesebbet, bár iszonyú nehezet. Mert…

Ha belegondolunk, társas (jópajtások, feleség) 25-35-45 *ezer* és magamban játszott 18 ezer parti után életem utolsó játékát, a franciakaszinós 3 medvés-és-madárligás tornáit is abbahagytam (*nyomna* sok 100, ezer újabb meccs, és az 1000-nyi oldal könyvelés); ha kibírhatatlan, mikor semmi teendőm, de bármi feladat is bírhatatlan etc., akkor:

HOL TARTOK?

Az abszolút-semmiben

x: -Assesemmi!
y (legyint): - Á! Lminden
(Álminden)

*

Hol tartok (folyt.)? Ott már nem, ahol utolsó egyetemi éveimben: napi 2 tornát játszottam (magam); 15-20 oldal prózát írtam; az utcára kimenni se bírtam. Nem. Eltelt 50 év. Az abszolút-semmiben tartok, de ott se, mert x *és* y is én vagyok. Nem tartok sehol és semmiben, a semmiben se.

CSAK ÚGY
„Mert má'”

Letörik a kezem, ezt mind kézzel írtam, sérvem ki ne bontakozzék, meg 60 év gépírás volt elég. Adalék: más is van. Igyekszek gyorsan beereszteni magam a lakásba, másképp beeresztek. (Működök ám műtét után. De meddig? Csak csuklóm fáj fixen. Fixem csuklik.)

Meg még; állat, én

Emlékszünk erre a kis versemre? (*„Talált tárgy”)*

A kevesebb-mint-ugyanaz
holnyi helyet se kér egészen;
semelyikfelől oldalaz
maga s más egyenesszögében.

Valahol most megelemzem, mottóba teszem. (Kötetben.) *De* itt 2 dolgot: ebben, ami fontosom, tehát, azóta se ért be, kontrázott etc. senki. Na ja, hallom. De a vers címe: *Vízjel W. S.-nak*. Én előre letettem fejem, állat, én.

És úgy is maradt

Innen legalább kihúztam, valamit, *és* úgy is maradt. De benn van a *bagyjanak* és a *hékén*? Benn van.

Olyan hősök árnyékában,

mint: Utrillo,
Morris Graves,
Nicolas de Staël,
Seurat, Schiele,
Feininger, Klee,
Kurt Schwitters

s még pár lelkem-festője, igen: tényleg egy szar lennék, ha nem merném kimondani (ha már ez az egzisztencialitásom): *Bagyjanak hékén!* Ott basszák meg, *hagyjanak békén!*

De akkor jön az állkapocsgyulladás, a SOKízületi, a ták, a rák, a quaque.

(Folyt.)

A szívemre kell vigyázni. Kieshet alólam a lábam az úttest közepén. Mert jaj és jaj, én magam nem hagyhatom békén magamat, legművészetekkel se bagyhatom magam hékén (pláne nem! de mikor pedig!) és ebből már tényleg sosem lesz elég? És jaj és jaj, ha az lesz. Sz. E., Ernő úr, hogy vót az a …?!

Mert mégis csak…

…a körvonalait (s bár négyszögesítve) tudó szalámi önkifejezésnek van értelme.

Nem volt értelme,
és
nem lesz meg értelme,
de vanni csak ennek
VAN ÉRTELME.

(Bár vonz), taszít minden közlés, de:

„Nem az, hogy egészen másféle voltam, mint az itt-megszokott. Egészen másféle voltam, mint az itt-megszokott-egészen-másféle-mint-az itt-megszokott” És még (ld. Paul Klee búcsúszava) így is túl itt, túl megszokott, túl egészen, túl másféle; és ami kimaradt.

AZ.

És nem, és mégsem

(Most az alábbiak az emberség?)

Egészen máshonnét kell néznem. Mert: „És ha a villamos megaprított volna? Ha megvakulok? Ha így kellene húznom valahogy? Bírnom? Se album festők, se filmek, se kimenni a konyhába, az utcára? Bármi?” Hogy lenne ez? Én gyenge lennék hozzá. Nem szólhatnék hát egy szót se így. De nem épp ezt mondom? Csak sérülten szabad némának lenni, vagy szólni?

TÜKRÖZŐDÉS (2008)

NAGY MÁRTA JÚLIA

Dió

Megfeketedett rajtuk a burok, száraz és
szilárd, áttörhetetlen. Mindennap egy
milliméterrel süllyednek lejjebb a talajban,
amitől felpuhulnak. És ahogy közelebb kerülünk
a télhez, sötétedik a föld, oszlani kezdenek benne
a burkok; kiássuk őket, rájuk csapunk a kalapáccsal,
és akkor vesszük észre, hogy a tartalmuk is töpörödött
és fekete, meg főleg ehetetlen. *Hát idén már nemigen
sütünk aranygaluskát,* szögeztem le, majd felkúsztam
a fára; hallani véltem, ahogy felnyög alattam az ág.

Ophelia is Having Sex with Watermonsters

Víz I.

Ez a lényeg, a lépcsőzetesség,
A fokról fokra haladás: Kavicsszív
Herceg nem aprózza el, sziklatömbbé
Akarja építeni magát. Bevehető a kövek
Országa, csak öleléseinkkel forrósítsuk fel,
Repesszük meg elemeit, tegyük törmelékké,
Mint hangyák a talajt, fúrjunk járatokat belé,
Áztassuk fel a földjét, van az is a kő alatt.
*Meredhet rád, ahogy másra is, nagy szemekkel;
Amikor megkaptad, köveid hajítsd el.*

Víz II.

Miközben virul a nyár fölötte,
Egy kád vízbe fojtaná magát,
Mert nem akarja senki a hajánál fogni,
Elvonszolni magával bárhová.
Zugló felragyog, azután elsápad:
Száz hajnal így nyargalt fölötte el,
És máshol találta magát a századikra.
Halálom úgyis a vízben lelem, tudom,
Kívánom, a zuhanyrózsa dúsan virágozzon,
Vízszirom-zuhatag, torlaszolj, boríts el.
Biztos csak halálunk nekem szánt része kell.

Víz III.

A sosem-volt halott gyerek anyjának levelére
Méltó válasz csakis a négyhetes némaság.
Négy hetet hazudott, nem tudta pontosan,
Mit látott, kettejük tetemét, vagy teste
Furcsaságát: *elkezdtem rohadni,* futott
Át az agyán, *pedig elvileg még élek.*
Ez lehetett egy darab belőlem, esetleg
Egy kis darab belőled, fele-fele halál,
Klóros vízben kavargó tetem,
Majd a szennyvízben utazás
Kettősünkhöz illő apoteózisa,
Mert hogy is érhetett volna méltóbb véget.
De mit tehettem volna, kihalászom,
Aztán megszárítom a késő nyári napon,
hogy tartsam az ágy fölött, befőttesüvegben?
Én nem tárolom a halott gyerekedet.
Akkora sem volt, mint a szemünkben a hideg
Az utolsó együtt töltött reggel.

Víz IV.

A régi kerékvágás, mondhatni.
Arc visszafehéredik, haj megfeketül,
Makacsul tépkedi ki az ősz szálakat,
És egy szót, egyetlenegyet se mond;
Megkísérel mindenkit ölelni,
Hogy testét klóros hab nyaldossa,
És magát a porcelánfehérnek adja el:
Ophelia fürdik, lábai széttárva,
Méhébe csorog az áttetsző zuhatag,
És vízcseppek öltik fel a régi alakját,
A tengernyi vízgyerek örökre ott marad,
Soha, soha nem hagyják többé el.
Ophelia álmában vízi szörnyeket szül,
Felmetszik ágyékát az éles kövek,
Ophelia országa így veszett el,
Elég volt hozzá a trójai küret.

Víz V.

Rothadt lélek hamarabb oszlik, kőszív könnyebben törik;
Adjátok nekem egész Zuglót, hogy bárhol megszállhassak ott.
Mert itt nem fukarkodnak a szerelem szavával,
Életre esküsznek egy percért is. De aztán ki takarítja el
Méhünk szemetét és ágyékunk savát?
A seholse nyarában akarok rekedni, onnan nyitni
Ablakot a télre; télen a nyárra, ahol egy gróf lakik,
Bársony a mellénye, karmazsin csizmája.
Most épp csikorognak: a dermedt ágak, a poros beton,
A fogaim közt a csontdarabok; mint kopogósra
Fagyott cinegék a fákon, mint a szorongatott,
Roppanó torok. Mindenki úgy gyászol, ahogy illik,
Ahogy tud. *Azt hitted, senki sem jön utánad,*
Hidd el, hamarabb, mint eddig bárki után.
Úgy nyomja el az emlékedet, mint cigarettát
A más bőrén, véletlenül – az a másik meg nem
Tudja, mibe nyúlt az égő csikken kívül.

BOLDOG ZOLTÁN

A látogatók

(1. HELYEZETT)

Miért bámul így rám? Az előbb még a jegyét is alig tudta kifizetni, hallottam, ahogy a veszekedés zaja beszűrődik a folyosóról. A teremőr is lesétált miatta a bejárathoz. Aztán valahogy mégis összekaparta az aprót, felkísérték, és most itt rontja az összképet. A ruhája sem illik egy szecessziós épülethez, nemhogy a modora. Szakadt, márkajelzés nélküli farmer, amelynek derekán töredezett bőröv szorítja össze a betűrt kínai pólót, ami kétféle szürkeárnyalattal próbálja változatossá tenni magát. Azon meg egy kifakult barna ing. Micsoda ötlet, micsoda anyag! Talán ettől van olyan szaga, mintha egy hosszú, izzasztó túráról érkezett volna.

Esetlen mozgásából és zavart hanghordozásából látszik, először jár itt, és hasonló helyeken sem gyakran fordult meg. Nem egy művelt ember, távol áll azoktól, akikkel találkozni szoktam. Nem hiába figyelmeztettek, amikor ideérkeztem: nagyon vegyes társaságra számítsak. Az viszont meg sem fordult bennem, hogy valaki az utcáról csak úgy beesik, és alig tudja összekaparni a belépőjét.

Ráadásul nem is egyedül érkezett. Itt bámul rám ez a gyerek is, talán a fia. Olyan alacsony, hogy feje alig ér fel a keret alsó pereméig. Neki ingyenes a belépés. Ki hallott már olyanról, hogy ingyenes művészet? Minden pénzbe kerül. A vászon, a festék, az állvány, még az ötlet is. Nem is beszélve a modellről, még akkor is, ha fényképről készül a festmény, és csak egy-egy pillanatot kell megfizetni. Nem úgy, mint régen, amikor órákig tartott a mozdulatlanság. Különben sem azért fektet az ember a saját testébe, hogy bárki veszekedve, alkudozva, diákkedvezménnyel stírölje akár órákig. Az ember azért megy bele az ilyen játékokba, hogy csodálják, és ahogy az ilyenkor lenni szokott, megértsék.

Így hát ketten bámulnak, pedig gyereknek ez nem való. Túl mély a dekoltázsom, túl rövid a szoknyám. A férfi ribancnak néz, vagy egy törtetőnek, aki talán magának

---

* A XXXVII. Szegedi Nyári Tárlat REÖK-palotában rendezett kiállítását színesítette a *Művészetek Találkozása – festménynovella* pályázat, az *irodalmipályázat.hu* (www.irodalmipalyazat.hu) oldal, a *tiszatájonline.hu* (www.tiszatajonline.hu) kulturális online magazin, a *Tiszatáj* irodalmi folyóirat valamint a *REÖK* közös pályázata, melynek témáját a Tárlaton résztvevő kortárs művészek: Kántor Ágnes, Henn László András, Lakatos Ervin és ef Zámbó István egy-egy inspiratív festménye adta. A pályázatra 33 alkotás érkezett, melyeket a háromtagú zsűri, *Hász Róbert*, *Kollár Árpád* és *Turczi István* értékelt. A pályázat jeligés volt. Első helyezett *Boldog Zoltán* lett A látogatók című alkotásával, második *Völgyi Lajos* Késő, Szeged című novellája, míg a harmadik *Somogyi Ferenc* írása, Telefónia (Nő az utcán). A nyerteseknek gratulálunk!

tapossa ki az utat, esetleg egyszerűen beül egy arra járó luxusautóba a pasija mellé, és elszáguld vele a kényelmes életbe. Bár ott díszeleg fölöttem a felirat: *Princeless*, amit régóta *Pricelessnek* olvasnak a legtöbben. Azok, akik nem csak bámulnak meredten a dekoltázsomba. Még az sem zavar igazán, hogy *hercegtelen*nek vagy *megfizethetetlen*nek néznek, bár utóbbinak jobban örülök.

Mindig csak az számít, hogy kik a látogatók. Mert én azért vagyok itt, hogy könnyű prédának tűnve valójában egy bonyolult csapda legyek. Egy nő az úton – *Femme la rue*, ahogy a francia mondja. De ezek itt biztosan nem értik sem a franciát, sem az angolt, és még az sem tűnik föl nekik, hogy mit keres egy francia című magyar képen egy angol feliratú bódé. Hát éppen azért próbálok én is folyton menekülni az utcáról, hogy ne akadjak össze ilyen alakokkal. Merthogy menekülök, idegesen az arcomhoz kapva, bármennyire is mást sugall a helyzet. Szeretnék például egy felismerhetetlenségig szétfolyó arc lenni egy Dali-festményen, mert akkor nem környékeznének meg holmi jöttmentek, akik érezhetően lesajnálnak a tekintetükkel.

De mit kutatnak ezek ketten a háttérben? Azok csak egyszerű statiszták, akik azért kaptak helyet a képen, hogy még inkább felhívják rám a figyelmet. Bámészkodók, díszletek, akik háttal állnak a látogatóknak. Konzumemberek, arctalanok, de én kiemelkedem közülük, azért is kerültem ide. Ők alkudni mentek a piacra meg cseverészni, de nekem nincs szükségem ilyesmikre, én művészet vagyok, *megfizethetetlen* és *hercegtelen*, és akkor is létezni fogok, amikor a háttérben kutakodó látogató már régen halott lesz, amikor már régen porrá rohadtak a mellettem látható műanyagok. Engem ne bámuljon, aki nem tud nézni! Egyáltalán miért jár az ilyen kiállításra?

Úgy motyognak itt előttem ezek ketten, mintha ők is egy utcai stand előtt válogatnának az áruból. Nekem kell a két lépés távolság, mert a lehelettől elkezdek izzadni. Lecsorog rólam a festék, a túlzott közelség egyszerűen tönkreteszi az életemet. Meg ez az értelmetlen keresgélés, ez a keresztülnézés rajtam, ez is nagyon zavar. Dühít, amikor azt meri kérdezni a gyerek: apa, az ott nem te vagy?

Már hogy lenne ott az apád, kisfiam, kérdeznék vissza. Ez egy festmény, nem a valóság, és bármennyire szeretnéd, hogy az apád művészet legyen, ő most csak egy látogató, mint te is. Egy elég csóró fajta, aki elriasztja tőlem a többieket, leértékel, és legszívesebben lemásznék a vászonról, kitessékelném, mert ez itt nem egy bulvárlap, aminek a címlapján az ember keresgeti az ismerős alakokat.

Apa, az ott biztosan te vagy, néz fel a gyerek kikerekedő szemekkel, és a mellettem lévő alak öltözetét vizsgálja. Apa, neked is ilyen kabátod volt néhány évvel ezelőtt, a táskádra is emlékszem, erősködik a kisgyerekek egyre élesedő hangján. Még az lesz a vége, hogy meggyőzi az apját, aki láthatóan könnyen befolyásolható, és egyre közelebb jön hozzám.

Végre felismeri önmagát. Mit ne mondjak, csodálatos.

És van képe azt állítani, hogy neki is éppen ilyen táskája, felsője, nadrágja és ingje volt. A cipőről nem is beszélve. Még a bódéra is emlékszik, ami az ecseri környékén díszelgett. Éppen azért környékezte meg, mert nem értette az angol feliratot. Még ilyet! Mi az az ecseri? Miről beszélnek ezek itt ketten? Én egy francia nő vagyok, aki szeretne elmenekülni, mert nagyon zavarja a kispolgári tömeg. Tessék engem elhinni úgy, ahogy vagyok.

De nem tágítanak, a fiú egyre gyorsabban hadarva eleveníti fel a kirándulás részleteit, az oda- és a visszautat, az állatkert-látogatást és a vidámparkot. Hát nem szégyellik magukat! Az én társaságomban ilyenekről beszélnek! Itt engem kell figyelni, rólam kell társalogni, olyanokról, hogy mit fejeznek ki a mozdulataim, milyen kecses a járásom és mennyire megbontja a színvilágot ez a ruha. Kit érdekel az ő vidámparkjuk meg az állatkert! Ezek itt tényleg nagyon-nagyon messzire mentek. Soha ilyen megaláztatásban nem volt még részem, hogy így megfeledkezzenek rólam az előttem állók. És csak cseverésznek tovább zavartalanul!

Valamelyik ismerősük látta meg a férfit a képen, legalábbis ez derül ki a továbbiakban, mert ezek képesek odamenni a többi látogatóhoz, és dicsekedni a felfedezéssel. Nézze, az ott én vagyok, látja, mennyire hasonlít rám – zaklatja a többieket, akik messziről elkerülik őt is és engem is. A teremőrnek kell közbeavatkozni, lecsillapítja őket, de hívja is a kurátort, aki szapora léptekkel érkezik. Próbálja meggyőzni apát és fiát, hogy ez egy festmény, és a valósággal való minden egyezés csak a véletlen műve lehet. Meg arról, hogy a művész egy szuverén világot teremt, amelyhez semmi köze a valóságnak.

A férfi és a fiú azonban nem tágít. Néhány látogató is köréjük gyűlik, az érdeklődők gyűrűjében egy újságíró jegyzetel. „Egy férfi fedezte fel magát a festményen” – ezt írja a noteszébe, és rögtön interjút kér az apától. Az meg készségesen elsorolja a felfedezést, a kirándulás részleteit, a piacot és az egykori öltözetét. Ocsmányul hazudik nekik, mert én egy francia nő vagyok, ez egy francia út, és ez egy festmény, aminek semmi köze a valósághoz.

Ettől kezdve mindenki átnéz rajtam, csak a férfit keresik, aki egyszerű látogatóból maga is szereplővé vált. Méghozzá főszereplővé. A maga őrületével, a képbe hazudott élményeivel, a hozzá nem értésével. De legalább a címet nem veheti el tőlem, mert hiába bámulja mindenki szenzációtól felajzottan hetekig az ő hátát, mégiscsak ott díszeleg a keret alatt: *Femme la rue V*. Az újonnan érkezők úgyis mindent elölről kezdenek, megnézik a címet, megnéznek engem, és elfelejtik a valóságot, a jöttment látogatót, aki bemeséli magának és a többieknek, hogy fontosabb lehet nálam.

VÖLGYI LAJOS

Késő, Szeged

(2. HELYEZETT)

Tudod, hogy szétrohan a hír, főleg az ilyen, most szóltak, meghalt a Szabolcs. Szegeden. A jövő kedden temetik. Elviszel?

A nagybátyám néha felhív egy-egy kéréssel, ilyenekkel. Persze, hogy elviszem.

Zsolt nyugtatgatott, mert kezdtem paffogni már az elején, mér' hív ennyiszer. Figyelj, mondta a Zsolt, te vagy neki egyedül, inkább örülj, gondolj bele, mekkora vagyon, s nincs örökös, te vagy a legközelebbi rokon, észnél légy má'. Zsolti rafkósabb nálam, számítóbb is, nekem eszembe se jutna ilyen „megfontolás".

Szóval megbeszéltük a jövő keddet, tízre ott vagyok érted, mondtam, fél kettőre bőven leérünk.

Már első kérésénél, érdekes, akkor is temetőbe kellett vinni, próbáltam volna lepasszolni, figyelj, oké, megoldjuk, de majd a Zsolt megy érted, erre ő, de hát te vagy a rokonom; sóhajtottam, beleegyeztem, azóta van ez így, én megyek.

Pedig már kicsit nehézkesek az ügyek, úgy fizikailag is, néha be kell segíteni a kocsiba, ehhez egy férfiember jobban passzolna, de én megyek, én vagyok a rokon. Most viszonylag könnyen beszáll, be is köti magát, egyébként néha még azt is nekem kell. Mehetünk? Mehetünk. Odafelé már nem érünk rá, de hazafelé Baján át jöjjünk, együnk egy halászlét. Elnyerítem magam, Szegeden leszünk, és bajait akarsz enni? Ő is nevet, látod, má' milyen hülye vagyok.

Nemigen beszélünk, jó ideje nehezen oldódik, a temetés utánra tippelem, hogy talán majd mond mondatokat. Pattog az Opel azon a szar úton, az ötvenkettesen, ahogy hagyjuk el a Kígyósi csárdát, a Somodi tanyát, az izsáki elágazóban a szakadt lányokat, néha rápillantok, ő meg az utat nézi, aki sokat vezetett, az utasként is az utat nézi, akkor is vezet.

Nem beszélgetünk, van időm, átfutnak a régi dolgok.

Nem is tudom, milyen családi nagy parti volt, rengeteg rokon, ettünk-ittunk a teraszon, hajnalig, lassan elszivárgott mindenki, ketten bírtuk csak, én mint egyetemista, jó formában, gyakorlott ivó, ő meg hivatalból bírta, alig ötvenes menő vezető, üzleti ebédekről üzleti vacsorákra trenírozott, aztán sétáltunk a kertben, s egyszer csak megbolondultunk, egymásnak estünk, ahogy az a nagykönyvekben meg van írva a nagybácsi-unokahúg menet – hát, mi is lejátszottuk. Ő jobban piás volt, többet

ivott, nem nagyon bírta amit akart, de azért nem hagyott cserben –, combjaim közé nyomult, s a rutin ügyességével felrepített. Kis üggyel-bajjal én is őt.

Legközelebb lejött utánam az egyetemre, nem lepődtem meg, számítottam rá, kicsit kíváncsi is lettem, milyen lehet egy férfival, ha formában van. A srácokkal már persze hogy ismertem a dolgot, nem volt túl nagy szám, ha bulis hajnalokon beestünk valamelyikünk albérletébe, pláne, ha joint is volt, naná, hogy jött a szex, általában együtt, gruppen, senki nem törődött vele, ki van még ott, de a srácok jóformán nem nyújtottak semmit, még közben is az üvegeket tolták hátradöntött fejükbe, legtöbbször csak szopatni szerettek, szóval egyáltalán nem voltak valami nagy számok, persze, hogy rendes nő próbálna valami mást is.

Másodszor már óriási volt. Mindenemet felfedezte, többször is. Figyelmes is volt és gyöngéd is, ó, ez volt az, amit nem tudtak a srácok, figyelmesnek meg gyöngédnek lenni. Szóval vele kezdtem szeretkezni – dugni addig is tudtam.

Jött a Zsolt. Hm, hát lehet, hogy őt meg én tanítottam meg a finomságokra, de mindegy is. Jó lett a Zsolttal, s a lényeg, végre összejöttem egy sráccal, élveztem a helyzetet.

Így aztán tudtam egyszer csak mondani neki, egy este, egyébként már nem is esett olyan jól vele, mintha mindig lelkifurdalásom lett volna, figyelj, ez volt az utolsó, ma voltam utoljára, többet nem jövök. Nyelt egyet, de megértett mindent, annyit mondott, szinte elegánsan: jó utat, drága… Kicsit pityeregtem, mi tagadás – azért nem volt könnyű.

Pár év, s jött az esküvő is a Zsolttal, félelmetesen szép nap volt, apa kísért az oltár elé, akkor még élt szegényem, anya már nem, emiatt többször is elbőgtem magam aznap, de megrezdülni csak akkor rezdültem meg, már a Zsolt karján kifelé, mikor megpillantottam őt, elegáns volt, mondjuk úgy, nagyon sármos, de gyorsan elkaptam a tekintetem – na, azt hiszem, ekkor lett igazából teljesen vége, felsóhajtottam, megkönnyebbültem, és többé már sosem lett ő nekem férfi.

A temetőhöz megyünk. Kisegítem, s ahogy kapaszkodik kifelé, mutat előre, azonnal észreveszi a régi haverokat, odakísérem. Összeölelkeznek az öregek, súgom neki, ne haragudj, itt hagylak, kint leszek, de hívj, ha valami van. Biccent.

A temetés után visszaszuszog a kocsihoz, elmennénk még a fiúkkal egy kávéra, kicsit dumálnánk, persze hogy megértem, s már viszem is.

Fél óra telik el, a kávézás után hosszasan búcsúzkodnak, kezet ráznak, fogadkoznak, sűrűbben kéne találkoznunk, nem csak temetéseken, hát, lagzikban már nem fogunk, ezen felnevetnek.

A kocsiban fújtat egyet, te, ha már itt vagyunk, nézzük meg a Reök-palotát; az meg hol van, valahol a belsőbbik körúton, valami lószobor-féle téren, kissé nehezen, de megtaláljuk. Leülünk egy padra, a lótéren, nézegeti a palotát, én meg körbejárok, majd visszasétálok, figyelj, van benn valami kiállítás, nem nézzük meg? Megnézhetjük. Az első meg a második szinten van, lifttel kell felmennünk, nem szívesen lép-

csőzik. Az első szintet hamar végigfutjuk, hát, eddig nem volt jó ötlet, ezzel nevet rám, nem vagyok elég művelt, mondja tovább, nem bírom az ilyen krikszkrakszokat, másfél négyzetméterre oda van fröcskölve hetven színes folt, aztán az a címe hogy anyám a hajnali frissítő szélben... Felkapaszkodunk a második szintre. Egyszer meg kell állnunk, támaszkodik a korláton, zihál. Belépünk az egyik ajtón, előidőzik egy jól kidolgozott lány-portrén, majd megfordul, körbenéz, és egy átellenben levő kép elé lép – addig meglesem a lány-portrét, a Parfüm címet viseli, majd figyelem, hogyan kezeli az átelleni festményt. Sokáig nézi. Hátrébb lép, majd újra előre. Közel hajol, hunyorít. Odaállok mellé, együtt nézzük tovább.

Először megijedtem, istenem, hiszen ez a Klári, mondja, s a kép baloldalára mutat, egy szemüveges, miniszoknyás, kicsit vastag nőre, majd nevet egyet, s a másik lányra bök, ez meg te vagy lánykorodban; ezen meg is sértődhetnék, de elnézem neki, inkább megbámulom a kékruhás, kivágott dekoltázsú, mobilozó plázamacskát, ja, és persze napszemüveg a fejtetőre tolva – te jó ég, ilyen voltam én neki, lánykoromban ? Plázamacska? Továbbállunk a képtől, de én még visszahajolok a címéhez: Femmé la rue V. Na, ezt megjegyzem magamnak.

Le is liftezzünk, kérdem a végén, ne, megpróbálok lerohanni, nevet, s komótosan letoppogunk. Akarsz enni egy halászlét, ezt már a kocsinál kérdem, egy bajait, kérdez vissza s nevet, nem, inkább menjünk, kicsit elfáradtam, majd útközben veszünk valamit egy kútnál, menjünk.

Kinavigálunk Szegedről a sztrádára. Nem tudom, kérdezzem-e, nagyjából ismerem az életét, de ezt nem tudom, ki az a Klári, de nem kell semmit kérdeznem, belefog.

Utánad nem sokkal volt, így mondja, utánam, egy konferencián ismerkedtem össze vele, nagy szerelem lett, vágyódott is mindegyikünk egy új szerelemre, meg tudod, a szexbe is belead mindenki mindent egy újjal, nagyon tudtuk falni egymást, mohón, sokat találkoztunk értekezleteken, tréningeken, s utána rohantunk egy-egy garniba órákra, fél napokra, úgy is volt, hogy elválik mindegyikünk, persze nála bonyolultabb lett volna, két kisebb forma gyerek, de nem baj, mondtam, ideköltözök Szegedre, itt laktak, a Reök-házban, a férje valami főmufti volt, s majd találkozunk amikor tudunk, erre azt kérdezte, hogy gondolod, külön lakunk, nem veszel részt az életemben, hát, az is jobb lesz, mint a semmi, de össze is költözhetünk, mondtam erre, na, ez már jobban tetszett neki, szóval nekem egyszerűbb lett volna, nálunk nincs gyerek, s a Vera, hát, mindig is egy szekánt szakramentum volt, de ahogy öregedett, egyre elviselhetetlenebb lett, már akárhová is elmentem volna, csak ne kelljen vele; ebben igazat adtam neki, a Vera, a felesége tényleg egy elviselhetetlen rosszmájú dög lett, ő meg folytatta, el is intéztem a cégnél, meghallgatást kértem a trösztben a vezértől, nem kerteltem, nőügy, helyezzen át Szegedre, így is lett, botrányok közt elpakoltam, leköltöztem, istenem, szinte fellélegeztem, szabadon, a tröszt fizette a lakásom, míg nem kapok egy tanácsit, már az is folyamatban volt, melóztam új lendülettel, itt is hamar vezető lettem, tele voltam tervekkel, Kláriztam, szó

szerint boldog voltam, SZEOL-meccsekre jártunk, imádtam azt is, akkoriban még ilyenek nyomták itt mint a Kozma, az Orosházi, vagy a Kun, de jó kis focisták voltak, nagy foci volt itt akkoriban, utána meg sörözni mentünk a kollégákkal, hát, jó pár elment már közülük, látod, ma is, meg jártunk a rúzvelt térre halászlézni, isteni cigányzene volt ott régen, és vártam, hogy a Klári elváljon, akkor majd én is, s együtt legyünk végre, volt is egy olyan végső megbeszélés, na, akkor most már rakjuk ösz-sze, mikor mit csinálunk, hogyan, merre, de ott, akkor elbőgte magát, ne haragudj, egyszerűen nincs erőm, ezt hajtogatta, egyszerűen nincs erőm, elkeseredetten bámultunk a kávéink fölött, csak sírt, hazamegyek, felpattant és kifutott, én meg kiürülve néztem utána. Most mit csináljak? Eh, fáradtan legyintettem, már belefásultam, már nem volt több erőm, s én, megalkuvó fasz, jó egy év után visszasunnyogtam… Nem jött össze. Későn jött nekem ez a Szeged, már nem voltam a régi. Ha csak öt, ha csak öt évvel is előbb van! De nem előbb volt, a túróba. Akkor volt. Odahaza, odahaza?, nekem a Szeged lett volna az odahaza, a Klárival, na mindegy, szóval a Verával már csak szenvedtem és beletörődtem mindenbe, már minden mindegy volt, mindennek vége lett úgy is, úgy sincs már semminek semmi értelme, le van szarva minden. Kínlódtunk még tovább néhány évet, s szabályosan megkönnyebbültem, amikor meghalt mellőlem – az isten bocsássa meg, hogy ilyeneket mondok…

Elhallgat. Odapillantok: elbóbiskolt, feje lecsuklott, álla leesett, szája tátva, halkan horkol, kicsit elszomorodok, ó, milyen esetlen öregember lett szegényem, istenem – megsajnálom, sóhajtok.

Nesztelenül suhan alattunk az M5-ös.

SOMOGYI FERENC

Telefónia (Nő az utcán)

(3. HELYEZETT)

– Jézus! Buddha! Mohamed! Hol vagytok? Gyertek ide a gazdihoz!

Nem. Nem jó, Anita. Nem hallgatnak rá. Pedig valami ilyesmi. Azt mondtad, vallással kapcsolatos. Hogyan? Mondjak görög istenneveket?

– Zeusz! Poszeidón! Hádész!

Nem, ezek sem jók. Nem ismerős. Pedig Aliz mondta. Egyszerű, rövid nevek. Ott voltál te is, amikor rám bízta őket. Te sem emlékszel? Anita! Anita, itt vagy? Gondolkodsz. Az jó. Nekem most nem megy. Korán van. Nem is keltem volna fel, ha ezek a kis dögök fel nem ébresztenek. Még hajnalban löktem eléjük kaját, amit Aliz anyja odarakott, így éhesek nem lehettek. Gondoltam, le kell jönni velük. Alig lépek ki a kapun, mind a három elszelelt, amerre látott. Igen, tudom, nem mehettek messzire. Azért szólítgatom őket. Azt mondod sztárok nevei?

– Jude Law, Brad Pitt, Di Caprio!

Nem jó. Próbáljam meg régebbiekkel? Nem jut eszembe egy sem. Csak ne zúgna ennyire a fejem. Nem megy. Mit mondasz?

– Chaplin, Brando, Mastroianni!

Nem, semmi. Ennyire azért nem intelligens Aliz. Szerintem tök megjátssza magát. Szerencséje, hogy Robertónak így is kell. Elfogadja ilyen fellengzősnek. Ilyen szavakat használ Aliz, hogy regresszív, komparatív, meg diszfunkció. Csak szajkózza, amit az egyetemen hall, és mindenki csak bólogat körülötte, hogy igen, okos vagy, pedig szerintem azt sem tudja, hogy ezek a szavak mit jelentenek. Jó én se, de én kozmetikát tanulok. Nekem nem kell felvágni. Amit csinálok, az beszél helyettem.

– Rihanna, Beyonce, Shakira!

Csak próbálkozom. Ki tudja. És nézd csak, idejött egy bobtail. Tudom, nem ilyet keresek. Bár azt sem, hogy néznek ki. Vagy milyen színűek. Azt hiszem, fehérek. Vagy feketék? Nem. Nem feketék. Nem emlékszel? Miért nem válaszolsz? Micsoda? Pasi van nálad? És velem dumálsz? Nyomás vissza az ágyba! A neveket? Majd megoldom. Puszika.

Szia Anya! Te kerestél az előbb is? Bocs, hogy nem vettem fel. Anitával próbáltunk rájönni, mi lehet ezeknek a kutyáknak a neve, amiket Aliz bízott rám, amíg elment nászútra. Itt állok az utcán, mindenki engem bámul. Igen. Felöltöztem. Nincs kinn a mellem. Segíts már! Azt tudjuk, hogy híres emberek után nevezte el őket. Biztos?

– Elvis, Lennon, Jagger!

Anya, te hívnád így a kutyáidat? Nem, persze, hogy nem jöttek. Miért hívtál? Szedtél paradicsomot a kertben. Retket is. Tudom, hogy szeretnéd. Akkor sem megyek. Itt állok az utca közepén. Segíts. Többre mennék vele. Nem érdekel Robertó. Tudom, hogy Róbert. De nekem így jobban tetszik. Jobb a hangzása. Van dallama. Nem érdekel, anya! Nem költözök haza. Hagyj már élni. Találtam lakást, nem nagy, de nekem elég. Igen, világos. Ne nézd meg. Jó lesz. Szia Anya!

– Kanga, Füles, Malacka!

Ki hívna egy kutyát malackának. Teljesen bediliztem. Mi van már? Anya! Most nyomtalak ki. Mit üzen apa? Szerintem reménytelen.

– Beckham, Messi, Ronaldo!

Persze, hogy semmi. Mit gondoltál? Anya! Ne! Nem akarom hallani! Százszor mesélted. Apát a legjobb barátnőd esküvőjén ismerted meg. Nekem nem volt ilyen szerencsém. Nem ismertem meg tegnap senkit. Azaz igen, de annak a pasinak Anita jobban tetszett. Szerintem most is ott van nála. Nem. Nem vagyok szerelmes Robertóba. Jó, egy éve még igen. Tehetek róla? Aliz szebb. Okosabb. Ő nyert. Ő vitte Robertót. Én csak néző voltam. Anya, nem tudtam Alizzal harcolni. Egyszer, még az elején, láttam mennyire hajt a fiúmra. Folyton a haját babrálta, és negédesen mosolygott Robertóra, az pedig itta minden szavát, pedig szerintem ő sem értette, amit Aliz a középkori kultúráról beszélt. Aztán azt éreztem egy idő után, hogy ezek a jelenlétemben flörtölnek. Néztem egyikről a másikra, és már csak düh volt bennem, düh, amitől nem láttam, nem hallottam, csak arra emlékszem, hogy Robertó fog le, és az ujjaim közt Aliz fekete hajszálai voltak. Aliz ordított, hogy megöl, de láttam rajta, hogy csak színészkedik. A szemében mosoly volt, elégedettség. Tudta, ő győzött. Anya, azt hittem, nem élem túl. Tegnap pedig, az esküvőjükön, koszorúslány vagyok, és rám bízza a nászajándékba kapott kutyáit. Normális vagyok én?

Várj, Erika keres. Mit szeretnél nővérkém? Gratulálni. Hogy nem nyomtam a tortát Aliz arcába? Szerinted lekezelően bánt velem? Észre sem vettem. Én jól éreztem magam. Amíg rám nem bízta azokat a kutyákat. Csak tudnám, mi a nevük. Elcsatangoltak, és nem tudom visszahívni őket. Van ötleted? Mondj három nevet, ami először eszedbe jut.

– Ady, Babits, Kosztolányi!

Ugye, te sem gondoltad komolyan. Aliz ennyire nem értelmiségi. Igazad van, én kértelek. De tudod mit?

– Kutya1, kutya2, kutya3!

Na, ennyit nézek ki Alizból. Persze, tudom, a sértettség beszél belőlem. Nem én lettem Édervári grófné, és nem én fogok a kastélyban lakni. Igen, rosszul esik. Kihúztad belőlem. De nem fáj. Hidd el. Már nem. Csak a hiúságom sérült. Most látom, itt a bazárban akció van. Veszek hiúságragasztót. Lehet alkudni is. Megalkudni. Mi mást tehetnék. Neked magyarázzam? Te is így jártál. Egy gitáros tetszett, bejártátok együtt az egész országot, aztán hozzámentél egy vízvezeték-szerelőhöz. Ez van. Ki-

fulladtatok. Nem kapaszkodtatok eléggé egymásba. Értem én. Ne kiabálj! Tudom, hogy anya beszélte tele a fejed, hogy milyen ügyes, jókezű gyerek a Pisti. Ennek van egzisztenciája, a Valternek meg mije van? Ötlete. Terve. Csak pénze nincs. Nem is lesz. El fog kallódni. Te pedig a biztosat választottad. Így van jól. Néha pedig meghallgatod Valter legújabb szerzeményét a rádióban. Neked is kell magánélet. Nem irigyli senki tőled. Te se irigyelj, és legfőképp, ne szánakozz. Elviselek mindent, de azt nem, hogy lépten-nyomon lesajnálnak. Tegnap is a karom simogatták egész este. Elég volt. Van élet az Édervári família nélkül is. Vagy mégsem? Aliz keres. Ideje már.

Persze, hogy én hívtalak. Többször is. Ja, te vagy Robertó? Aliz hol van? Kellene a kutyák neve. Elcsatangoltak. Itt lehetnek valahol. Persze, füttyentsek. Ha tudnék. Erre sem tanítottál meg. Jó volt az út. Szép a szálloda. Tágas a lakosztály. Kiváló a kiszolgálás. Isteni a reggeli. Fejedelmi, pazar, lenyűgöző, megismételhetetlen. Abbahagyhatod. Élvezd a nászutat. Megérdemled. Egy frászt. Kérlek, ne beszélj róla. Mintha meg sem történne. Ne is tudjak róla. Semmiről. Csak a kutyák nevére vagyok kíváncsi. Kérdezd meg Alizt. Hogyan? Apukádtól kapta a törpe snauzereket? Azok? Szürke színűek? Jó tudni. Nahát! Apád, a gróf, kutyákat is tenyészt. Hihetetlen. Én pedig már mindenkit felhívtam. No, mondod? Nem. Nem hiszem el. Viccelsz velem. Komolyan mondom, van bőr a képeteken.

– Marx, Engels, Lenin!

Mit na? Itt vannak az ebek a lábam körül. Tényleg úgy néznek ki. Mit kérdezel? Mint mindig a csütörtök? Most neked nem jó. Utána? Persze, gyere.

GERGELY BORBÁLA

Gyomorfekély

Egész éjszaka nemi betegségek
tüneteit olvastuk,
hogy ne gondoljunk a gyomorfekélyre
amivel megfertőztél.
Pedig lehet, hogy a torkomon lerakódott
kátrány felköhögésétől fáj a gyomrom,
vagy felfáztam, mert éjszakákat
töltünk napfelkeltéig
a házunk előtti nedves füvön
egy lyukas pokróc alatt reszketve,
és láncfűrésszel rontunk
szerelmeink álmaiba.

Aztán hajnalodik.

Nem tudom lefényképezni
reggelente a fehér foltokat a hajamon,
túl szőke.
Vagy ezt sem lehet látni,
akár minket éjszakánként
a pléd alatt.
Csak nyüszítésünk hallatszik.

Homok

Nem tudom kinyújtani a karom
nem vagyok elég erős,
és kiabálni se,
ömlik a számba a homok.
Amíg lehetett volna, nem hittem el,
te pedig nem láttad, hogy süllyedek,

háttal távolodtál tőlem,
és erre rajtunk kívül
nem jár senki.

A szemem nyitva, minden világos,
okkerben úszom egyre lejjebb,
nem érzem a fulladást.
Újra és újra lejátszom az utolsó képet:
szűkülő lyukon tűz be rám a nap.

Még pár perc, és megszokom
a szemcsék szüntelen tapintását a bőrömön.

Összepakolok

Valaki vasakat ver a pincében,
és tűz ropogását hallom.
A füstöt már megszokhattam
ébredés előtt.

Kiszöktek a macskák,
a lépcsőházban verekszenek.
Az autók közé fognak rohanni,
ha a szomszéd néni leér a lépcsőn.
Kontyba fogta szürke haját,
mint minden reggel,
és most is a piacra megy friss virágért,
nem fél, mert süket.

A padláson fűrészelnek.
Lehet, hogy lebontják ezt a házat,
csak senki nem olvasta el
a kiírást az ajtón,
és a leveleket sem bontottuk fel,
amik figyelmeztettek volna.

Az alsó szinteken talált bútorokat
égetik az úton,
dühös autósok dudálnak
a riadt macskákra.

Összepakolok.

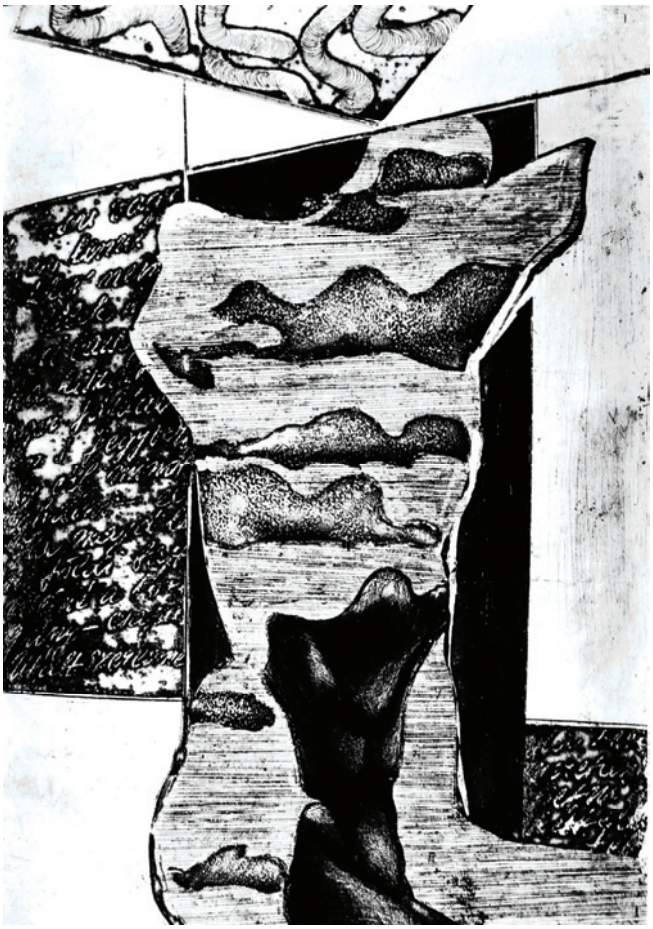

SHAKESPEARE: HAMLET (1974)

NYIRÁN FERENC

Ikrek, Skorpió

Kinyúlt pulóverként lóg rajtam arcom.
Csak büntetésből kaptalak meg én.
Repülsz tovább. Ma Aachen, holnap London.
A távolsággal közeledsz felém.

A kettősséged, tudtam jól, fog fájni.
Most szép fegyelmed újragondolom.
Tudsz könnyelműből megfontolttá válni –
De ostobává nőni van jogom.

Hisz én kerestem magamnak a rosszat.
A tejeskávén ráncos már a bőr.
A szívkatétert húzom utcahosszat.
Kezem remeg. És bezárul a kör.

Hajnali kávézás

egy mentőautó száguld lenn az utcán
szirénaszó szaggatja függönyöd
az ablakodból visszafordulsz lustán
szemedben még az álom sündörög

most nem várom hogy eljöjjön a reggel
egy szék ázik csak kint a balkonon
magányomat hát bontsd ki a kezeddel
és hátizsákként majd én ledobom

de már teszel-veszel a kis lakásban
a konyhából a kávét behozod
s míg kávézom a szertedúlt nagy ágyban
a talpam egyszer megcsiklandozod

s hogy elkapom a csuklódat azonnal
a kávé persze ölembe borul
és ott ülök leforrázott farokkal
amely fölé most arcocskád nyomul

hisz kár is lenne minden drága cseppért
a kávézásod vígan bámulom
hanyatt dőlök hálásan minden percért
a szék sem ázik már a balkonon

Felemelkedés (1990)

SERESTÉLY ZALÁN

őszi leselkedés

ringott felhősebb napon
ringott kis fahéj a habon
szöszös biggyesztés
kávéba zaccozott ajakrés
nem is annyira a helyzet az eső a kinn
nem is e váratlan megidézés
a mindig váratlanul szitáló őszben
és nem is egy abroncsok alá gyűrődő
bézs levél mely épp utolsót szösszen

nem is ő és nem is én
két összegyűrt test
a világ vagy alkony ökörnyálvégén
és nem is a kufár emlékezet
mely annyi – már-már
elviselhetetlen – idegenben
véli az ismerőst és nem is a sár
melyben az elvegyült por
emlékezne arra
mi sohase volt

ringott felhősebb napon
ringott kis fahéj a habon
s hogy ismerősnek véltem bárkit
éreztem hogy épp csak magányos vagyok nagyon

magamat láttam a szűk kávézóablakon
s a retinán meghajló kép
nem is más mint fagyon

csiszolt levele az őszi képzeletnek
összegyűrt arcom fények terek ajkak
álmaimból kipergett lelencek

tollfosztás

megfeledkeztem rólad
amint a market előtt vártál.
kiterjesztése ez – ha nagyobb is a vártnál –
egy másik felejtésnek. tollad

a halál: a halál*ra* éppígy nem emlékszem, nincsen
– tekints el ha a hasonlat bántó is volna –
azaz pontatlan hiszen inkább *róla*.
emlékeimben mint csóré tűzfalak: megfakul az Isten

a titokban végbement csoda

„Az udvar kövére egy méh mozdulatlan
árnyékot vetett.”
Jorge Luis Borges

idegen érkezik a városba.
körüldongjuk-lessük lábai nyomát
találgatjuk a mozdulatot mely hagyta
betűznénk belőle honnét-hovát.

s persze az anyagot – mint ível
a friss mozdulatra. hamufehér
maltere mint mutál-mímel.

némán figyeljük amint
a csontszáraz homok kitölti
a talp közepébe fúrt sebet.
valaki elejt egy szeget.

a körmök alatt ultramain gépolaj.
koros színésznő a vonalba sikolt:
Máriám! Marim! szirénák.
fényküszöb. moraj.

jelek melyek hajszál híján
ugyan: nem írják meg a történetet.
épp nem pattan el egy kapszula cián.
valaki összegyűr egy kenyérjegyet.

a teraszra lép mint hajdan egy őr
csuklaján számok – pergamen bőr –
talán telefoné. vagy valami más
valaki sziklák közt motoszkál: ás.

a nyomok közepén elomolnak
a kis véres homokbástyák némán. hidegen
(ma nincs íze a bornak –
csap pultra valaki)
nyomában kutyák pityergő prostik
egyre sekélyebb nyomokat hagy az idegen

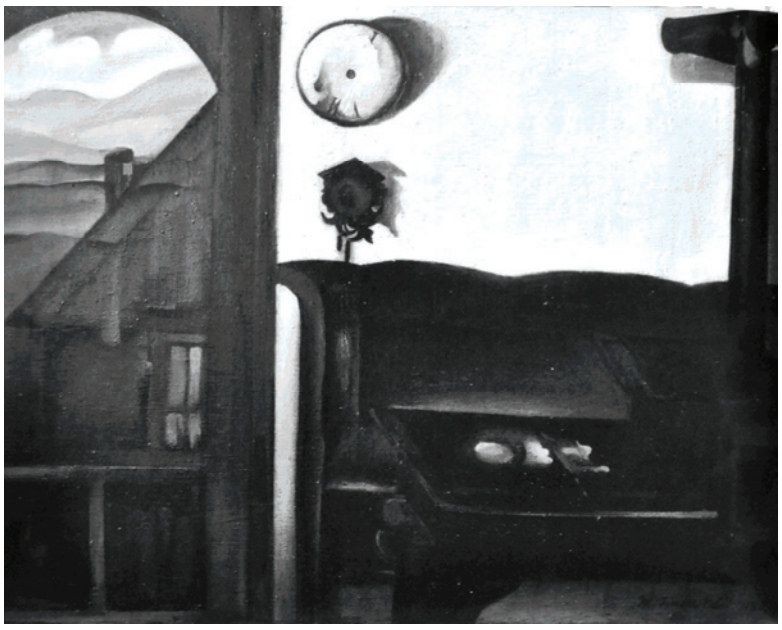

SZÉKELYHIDASI SZOBÁNK (1976)

ELMER ISTVÁN

Íme, a fiam

A kérdés végigsuhogott a falun, pedig nem volt benne semmi rendkívüli: „Mind a három?” Mégis, az ember újra és újra megbotránkozik a szerencsétlenségen. Mihály, vagy ahogy említették a nevét, Michael volt közülük a legidősebb, ő még a Donkanyarnál… Elég volt ennyit mondani, s mindenki lehajtotta a fejét. „Azt írták, eltűnt…”, s az asszony ezzel mintha bíztatást várt volna: a fronton eltűnni kész szerencse, nem halt meg, egyszerűen csak eltűnt, ha valaki eltűnik, ugyanúgy elő is kerülhet. Amíg nem hozzák haza a koporsóját, vagy nem mondják, hogy látták a sírját, rajta a nevével, igen, ő volt, minden adat megfelel, családi név, keresztnév, születési év…– addig még lehet… A gyerek ott szaladgált, nem értett semmit az életből, vagy csak a felnőttek gondolták ezt, valamiféle föloldozásként a fájdalomra.

Aki eltűnt, bizonyára hadifogságba esett, reménykedtek mások is, s úgy tettek, mint ez az asszony. Meleg időben kiakasztotta Michael ruháit a napra a molyok ellen, s hogy az állásban ne dohosodjon meg. Ha a gyerek nem fogadott szót, megcsóválta a fejét, aztán szigorúan ránézett. „Na, megállj, majd megmondom apádnak, milyen gyerek voltál!” – de azzal a mozdulattal föl is kapta, s jó erősen a melléhez és a nyakához szorította, hogy a kicsi csak az ölelést érezze, s ne lássa az arcát. Kín kígyózott azon lefelé, a tudás fájdalma. Mert hiszen tudta.

Az asszony testében örül, és ha úgy fordul, testében sajog minden fájdalom. Nem kell hozzá szó, hivatalos katonai értesítés, tudja női természetével, hogy amikor végigsimítja a napra kitett kabátot, leveri róla a port, ezzel a mozdulattal öleli Michaelt, öleli, ami még ölelhető belőle.

Johannt – mert hiszen így szólították a sorban következő fiúgyermeket – a kárpáti hadseregbe hívták be 1944-ben. „Drága jó szüleim – így a tábori levelezőlap –, odahaza, Kisdorogon nem lehet látni ekkora hegyeket. Van itt egy hatalmas szikla, Napóleon sziklájának nevezik. Azt mondják, azért, mert amikor a francia császár Oroszország ellen vonult, felmutatott rá: ’olyan rendíthetetlenül áll ott, mintha belőlem faragták volna’. De azt is mondják, később csúnyán megverték, s amikor visszafelé menekült, már észre sem vette a szikláját. Mi meg itt egy betonbunkerben szorongunk, s lessük, hogy ne jöhessenek át az oroszok.”

De átjöttek. Johann fogságba esett. Körbezárták a bunkert. Kiáltások ismeretlen nyelven: davaj, davaj! Nincs remény, ha nem adják meg magukat, közéjük dobnak egy kézigránátot…

Amikor föltartott kézzel elsőnek kilépett a bunkerből – „melyikünk kezdje a sort?”, Johann azt kérdezte: kinek van családja, s miután mindegyik katona föltette a

kezét, elindult kifelé –, arra gondolt, talán még hallani fogja a sorozat hangját, de azt már nem tudja, hogy ez a neki szánt lövések hangja… hát így végzi, s egyszeriben odahaza a száradt virágok illatát érezte, amint körbefonják a szentképet: Gott im Himmel… belekeveredik a keresztelővíz párája, s a megszentelt vízé, melyet a pap a koporsójára szór.

Moha, eleven, puha, zöld moha… ezt látta még, a legsúlyosabb pillanatokban az érzékelés irracionális átrendeződésével. Nem halt meg. A homokszínű pufajkások nem lőttek, elhajtották őket. Aztán hónapokkal később – hány hónap, hány nap, mennyi álmatlanság odahaza? – tábori egyenlevelezőlap: „Jól vagyok, nem szenvedek semmiben hiányt, szeretettel csókollak benneteket, fiatok: Johann."

„Kábi, Kábi, jönnek az oroszok!" – rázta föl az anyja a három fiú közül a legkisebbet, ő maradt otthon, megszökött, minden elől megszökött, „legalább te, kisfiam", fogta tenyerébe anyja az arcát, s úgy sajgott az asszony mindenestül, hogy ezt már a férje sem bírta, rácsapott az asztalra az öklével, "hogy a herkópáterét ennek a világnak!" – üvöltötte, mire az asszony felsikoltott: „Jaj, ne, Michael, ne tedd, minden káromlás elveszejt egy embert!"

Kábi fölkapta a ruháját, eliramodott a szőlőhegyre, s meghúzta magát a pincében. De korán jött ki, egy orosz járőr elfogta. „Láttuk, amint Baja felé hajtották őket."

Az asszony átment a szomszéd szobába, lefogta férjét, az öreg Michaelt, hogy kárt ne tegyen magában vagy a világban. „Mind a hármat? Mind a hármat!" – és verte az asztalt, a borosüveget ledöntötte a földre, nem kellett neki az ital, „mind a hármat! mind a hármat!" – és verte öklével a fájdalmát Isten mellének. Kábi még a vagonban meghalt, mielőtt a lágerbe érkeztek volna. Tífuszt kapott, hamar elvitte.

Nem tudom, mindezt láttam-e akkor, mert én vagyok a kisfiú, Michael fia, anyám arca vékony volt, és minden reggel átkötötte kendővel, az öreg Michael meg csak verte az asztalt, verte, verte, fölgazosodott a parcella, de nem bánta, nagymama meggyúrta a tésztát, aztán elsietett a májusi litániára, „belebolondult szegény férjem, belebolondult", s amikor hazatért, ugyanúgy találta az asztal mellett.

„Johann!" – és mintha az öreggel együtt a szék, az asztal, a gyúrt tészta, a fölgazosodott parcella is fölkelt volna, amikor a fia megjelent a veranda előtt az udvaron.

„Johann, Johann!" – és szaglászta, nyelvével, nyálával végigcsorgatta a férfit, „fiam, fiam!", és senki nem tudta megmondani, honnan támadt benne az erő, fölkapta a megöregedett arcú férfit, kirúgta a kapuszárnyat, és rohant, rohant avval a vékony testtel a templomig, zümmögött az asszonyok hangja, "üdvözlégy Mária, malaszttal teljes", túlment a kórus alatt, középre, a két padsor között, térde megroggyant, de odatartotta a testet az oltár elé: „A fiam, íme, a fiam!"

Amikor Johann megerősödött, eltelt talán egy év is, átjött hozzánk, úgy estefelé, anyám éppen az aludttejet öntötte át, csönd volt, hallottam a kredencen a porcelánóra mutatójának ugrását, Johann megállt, nem messze a bejárattól, megvárta, míg anyám leteszi a korsót, „Anna, mi maradtunk, ha te is úgy gondolod, talán megpróbálhatnánk együtt…"

Így tért vissza az apám.

PROPSZT ESZTER

Narratív identitáskonstrukció Elmer István Parasztbarokk című művében

Tanulmányom egy többszörösen identitásépítő szöveget mutat be, mely mind tartalmi, mind formai struktúrái által reflektálja az identitás kialakulásának folyamatát. A kulturális mintákat, melyeket a szöveg internalizálásra, s ezáltal identitásépítésre kínál olvasójának, nagy alapossággal szerkesztett történetek, illetve történettöredékek dolgozzák ki, emellett a szöveg azt a pszichológiai folyamatot is ábrázolja, melyben az egyén ezeket a mintákat leképezi, identitása részévé teszi.[1] A szöveg Elmer István *Parasztbarokk*[2] című regénye, főhőse, aki identitását a történet identitásából, vagyis konzisztenciájából nyeri, Bischof Aladár.

A történetből annyi minden további nélkül re-konstruálható, hogy a feleségétől egy ideje különváltan élő Aladár megveszi a plébániaépületet, melyet ősei építettek, hogy ott immár működőképes, életerős családot alapítson feleségével. Ám Aladár motivációit számtalan, Aladárról és felmenőiről szóló történettöredékből kell kidolgoznia az olvasónak, melyeket az elbeszélők idő-, tér- és perspektívabeli összevisszaságban közvetítenek. Rendet a narratív összevisszaságba a narratív pszichológiának az a feltevése hozhat, hogy az ember identitását történetekből nyeri, illetve történetek által hozza létre.[3] E feltevésre alapozva próbálom meg a továbbiakban a történet koherenciáját kidolgozni.[4]

Harmincöt éves koráig Bischof Aladár kitér a felelősség elől, miszerint „Meg kell tudnunk, kik vagyunk" (13.). Gimnáziumi tanára magyarázata, hogy miért is nem vették fel az egyetemre, közömbös számára: „Arra nem gondoltál még, esetleg te is sváb vagy? […] Én? – vonta meg a vállát. – Miért lennék sváb?" (113.). A hivatalnok, aki nekitámad, „Bischof Aladár? Hát ez meg milyen név? […] Maga nem is magyar, ezzel a névvel nem is magyar! […] A jobb érzésűek már régen tisztességes magyar hangzású nevet választottak." (12.), nem hozza ki a béketűrésből, „vállon veregette a hivatalnokot, biztosította, elképzelhető lenne közös platform

---

[1] Tanulmányomban azt az identitás-felfogást követem, mely egy jelentésalkotó folyamat (az időben alakuló, változó) eredményeként határozza meg a fogalmat, amelyben az egyén az adott társadalom, illetve kultúra kategoriális viszonyainak bázisán a kategóriák szelektív internalizációjával teremti meg lehetséges azonosulásának kereteit. Vö. Pataki Ferenc: *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Budapest, Kossuth, 1982.

[2] Elmer István: *Parasztbarokk*. Budapest, Hungavia-Kráter, 1991.

[3] A narratív pszichológiában való tájékozódásként főként a következő művek szolgáltak számomra: László János és Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Budapest, Kijárat, 2001.; Pataki Ferenc: *Élettörténet és identitás*. Budapest, Osiris, 2001.; Paul Ricoeur: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Budapest, Osiris, 1999., különösen *Az én és az elbeszélt azonosság* című tanulmány 373–411.

[4] Mivel a történettöredékek összefüggésrendszerét szemantikailag szeretném megalapozni, tanulmányom, illetve érvelésem számos szövegegységet idéz.

kialakítása, csakhogy nem ér rá, a krumplifőzelékből pedig elengedhetetlen a babérlevél – aztán otthagyta az embert.” (13.). A gyermektelenséget, ami miatt felesége elhagyja, úgy éli meg, mint az „öngyilkosság kulturált formáj[át]” (134.), „Elhagylak, ha neked nem kell gyerek, elhagylak! […] Csak azt mondd meg, csak azt mondd meg, Aladár, miért nem akarsz tovább élni. Mert nem.” (160.). Édesapja újratemetése[5] azonban úgy „hullik rá” (13.) az elszántan identitás-absztinens fiatalemberre, mint egy történet – értelemszervező eseménnyé válik, mely arra készteti Aladárt, hogy újrastrukturálja önmagára vonatkozó tudását.

Apjára Aladár alig emlékszik. Négyéves volt, amikor apja harmincöt évesen belehalt internálása következményeibe. Az újratemetésre apja bátyjával utazik ősei Baja melletti falujába, Bácsaljára. Apja bátyjának 1956-ban, mikor elhagyta Magyarországot, első dolga volt, hogy levesse magyarosított nevét, és újra felvegye a németet. Később, Kanadában „családkutatásba kezd, leveleket ír mindenfelé a nagyvilágba, bécsi levéltárakat keres föl, magyarországi történettudományi folyóiratok főszerkesztőjét, hátha ő, hátha valaki, tudna segíteni, adatokkal, hogy végre műszaki pontossággal megrajzolhassa a család múltját Toronto elővárosában” (158.). Most az úton gyerekkorának helyszíneit fotózza sűrűn kattogtatva fényképezőgépét: „a fene egye meg, nem téped ki magad a kezemből” (32.). „Magunkra aggatunk egy csomó jelképet” (35.) – állapítja meg magában Aladár nagybátyja reduktív, stabilitásra törő identitásszenvedélye kapcsán. A sírnál készült fényképből, vagyis a nagybátyja által konstruált történetből, kilép – „Engem ne!” (44.) –, és a maga számára, apja újratemetésének feldolgozására, megalkotja a beavatás történetét:

> „Életedben biztosan maradtál éjszaka egyedül, ébren fönn, amikor mindenki más aludt már. Akkor tudod, milyen az: kicsit félsz, hogy az élők megmutatják a halált, mozdulatlan, elnyúlt arccal az ágyban, de ugyanakkor örülsz […], merthogy beavattak valamibe […]” (41.),

mondja apjának, urnáját a kezében tartva.

Ez lehetővé teszi, hogy a „játékot”, melyben Aladár identitása képződik – s melyet reflektált fikcionalitása és világképző funkciója[6] miatt nevezek játéknak, illetve azért, hogy eseményként legyen meghatározható –, „beavatásként” értelmezzük: Aladár egy hirtelen, önmaga számára sem megmagyarázható ötlettől vezéreltetve megveszi a Bischofok által alapított egyházközség plébániáját, s miközben bejárja az épületet, elképzeli, hogy nagyapjával kiugrik a bajai ferences templom tornyából, és az ugrásban végigéli családja történetét, az ősök betelepülésével kezdődően. A „játék” talán egy másik beavatást pótol, amelyre nem kerülhetett sor, egy tíz évvel korábbi beszélgetést nagyapa és unoka között, melyet a nagyapa kezdeményezett, de melyre nem érkezhetett meg, mert a beszélgetésre szánt napon meghalt.

A „beavatás” történetek alkotásában és befogadásában zajlik. Aladár saját és családja történeteit nem dokumentumokból, bizonyítható adatokból építi. A bécsi Staatsarchiv levelét, melyet tévedésből neki és nem nagybátyjának kézbesítenek, félreteszi. Őt nem a „külsőleges dolgok” (9.) érdeklik, hanem az, „mi játszódott le az emberek fejében” (9.). A „játék” Aladárnak abbéli meggyőződése alapján legitimálható „beavatásként”, hogy „nem tudjuk elképzelni a múltat, legföljebb a múltról alkotott saját képzeteinket tudjuk elképzelni” (9.). A magáról alkotott történetekben kidolgozza ősei történeteihez való viszonyát, miközben úgy tesz,

---

[5] A temetőt, ahol apja nyugszik, felszámolják, s az újratemetést Aladár úgy éli meg, mint apja tulajdonképpeni temetését.

[6] „elmesélné hétágú életét, mindazt, ami történt vele: vagy megtörténhetett volna” (122.)

mintha ősei történetét készen kapta volna, de a „játék" Bischof Aladárt ko-fabulátorként „avatja be" a Bischofok „családi" identitásába.

E „családi" identitás történeteinek alkotása és befogadása Aladár számára megnyitja az identifikáció, tehát az identitásképzés terét. A „játék" szabályai az identifikációban összpontosulnak, a szabályokat a nagyapa-imágó rögzíti:

> Nagyapa – húzkodta meg a magasszárú cipő fölött öregapja harisnyáját Aladár – azt hiszem, én fekszem ott az ágyon!
> Persze, ilyenek vagytok ti, nyikhaj fiatalok – korholta az öreg unokáját – azonnal projekciós tesztre gondoltok, megfejtésre, a modern szaktudományok legújabb eredményeire. Marhaság, kapitális marhaság! Ne hidd, hogy azért hívtalak ide. S ha már itt tartunk, mint megátalkodott értelmiséginek, vagyok szíves fölhívni a figyelmedet, sem explicit, sem implicit alakban nem vagyok azonos egy Mefisztó nevezetű úrral. […] Tudni akarod, miért hívtalak magammal? Hogy itt legyél, semmi másért, csak hogy itt legyél. (62.).

A „játék" tagadja értelemtulajdonítások végérvényességét, s a konvenciókkal stabilizált reprezentációk mögött nem konvencionális, privát értelmet keres, az értelem- és az identitásalkotásban a megélt személyesség meghatározó voltát hirdeti.

Aladár számára az identifikáció nehézségét nem az jelenti, hogy tudomásul vegye és feldolgozza annak képzeleti és projektív tartalmát, ami szükséges ahhoz, hogy valóban rendelkezhessen azzal, ami belőle a sajátja, hiszen mindig is egyidejűleg volt „játékos és egyben néző" (27.), „magunkra aggatunk egy csomó jelképet" (35.), ellenére vannak a megnyugtatóan stabillá formált jel-viszonyok. A nehézséget az identifikációban rejlő érzelmi kötődés jelenti számára. Erősen fejlett reflektivitása csődöt mond az indulat- és viszontindulat-áttétel kontrolljának eszközeként, a nagyapa-imágónak például olyan kommunikációs szándékot és szerepet tulajdonít, melyet a nagyapa fent idézett „játékleírása" cáfol:

> Utálom a szentimentalizmust, az üres pózolást, nagyszerű hősiességet! – Aladár dühbe gurult. […]
> Térdnadrágban nagyapa nevetett: – Még hogy utálod? Hiszen te is az vagy! Egy kis szentimentális majom. Mi az, megérintett, amit láttál? És mert elérzékenyültél, most rám támadsz, nem tudván magaddal mit kezdeni? Vagy csak egyszerűen gyáva vagy? […] Hát nem veszed észre, hogy minden kor szentimentális.
> „Mitől vagy te ilyen okos, ilyen kis okos? […] Mi vagy te? A megtestesült hegyibeszéd? Mit akarsz nekem előadni, példázatokba összehordott jelképekkel? Maria meghalt, szülés után a második napon. Ne hozd elém nagyapa!" (64–65.).

Aladár kezdetben megpróbálja az identifikációval jelentkező érzéseit elhárítani, s csak fokozatosan tanulja meg saját nézőpontját kommunikálni:

> „Gyerekkoromban – Aladár elnevette magát – gyerekkoromban, úgy emlékszem, édesanyám gyakorta takarította a házat. Estére hűvös lett, de az ajtók, ablakok nyitva voltak, a bútorok még helyükről eltolva, a szőnyegek gurigában, a padlóról friss kenőcsillat szállt föl, nem lehetett rálépni. Néztem be az ablakon, és testemet elöntötte a hidegség: ott voltam, de mégsem, szerettem volna végre melegre jutni, de tartottam is tőle, mert olyankor érkeztek hozzánk a rossz hírek. Így félek most is … mindent szeretnék és minden olyan remegtető." (109.).

Ebben a nézőpontban egy olyan dinamika nyilvánul meg, mely Aladárt családja tagjaként azonosítja: az erősen ambivalens emocionalitást, a vágy és félelem kettősségét, a családi élettörténeti forgatókönyvek szociális konstruktumnak mutatják.

A narratív identifikációs játékban Aladár énjének képzeleti változataival találkozik, lép kapcsolatba. A játék során elődei élettörténetének epizódjai keverednek, sőt összemosódnak az ő életének epizódjaival. Az egyes epizódok között ismétlődő szemantikai egységek teremtenek kapcsolatot, ezek rendszerezik, vagyis szűrik, integrálják, kontextualizálják az epizodikus információkat. Azt a másodlagos rendezőelvet, mellyé az ismétlődő szemantikai egységek szerveződnek, s mely kognitív sémaként lehetővé teszi az epizódok feldolgozását, rekonstruálását és reflektálását, élettörténeti forgatókönyvnek nevezzük.[7] Az epizódok közötti szemantikai közvetítés által egy dialógus jön tehát létre, melyben Aladár értelemképzése, önértelmezése zajlik. Aladár énje a „mások" közvetítésével re-konstruálódik, illetve konfigurálódik: elbeszélt énje a számára fontos mások internalizált értékeiből, viselkedésmódjából (is) építkezik, s egyben ezek által kell úgymond megméretnie, igazolást nyernie is. Az internalizálás folyamatában alakul ki felelősségtudata, lelkiismerete; szociális identitásának tudatosodása formálja Aladárt önmagává.

A Bischofok élettörténeti forgatókönyve a következőképpen szegmentálódik: 1. elvágyódás az adott szociális, történelmi (s egyben érzelmi) kötődésekből, 2. illúzióvesztés, 3. tudatos döntés az elérhetetlen ideál, mint az élet katalizátora mellett. A narratív sémát a nagyapaimágó adja Aladár kezébe:

> „Régen figyellek, Aladár, nagyon régen. Láttam, mint gyűjtögetted magadba az illúziókat. […] Olyan vagy, mint én vadgesztenye szedéskor, ha kiszabadulok a ligetbe: zsebeimet teletömöm barna golyókkal, tenyerembe se fér több, de csak szedem, aminek az a következménye, hogy a már összegyűjtött barna golyócskák szanaszét gurulnak. Utánuk kapok, újabbak gurulnak el. Egyre nagyobb erőfeszítésbe kerül, s közben semmit nem nyerek. Mégsem hagyom abba. […] Nahát ide figyelj! Látom, ez még nem megy neked olyan könnyen. A vadgesztenyék az illúziót testesítik meg: szeded két marokra, s elgurulnak tőled, de te csak szeded. Miért? Hiszen az illúzió csak édesítőszer, mint a pezsgő a bálok forgatagában, mint a kocsmapultnál leöntött pálinkácska vagy borocska, amit barátom az egyszerűség kedvéért csak világfájdalom-csillapítónak nevez. Csakhogy egyről ne feledkezz meg, kisunokám: illúzióid akkor lehetnek, ha már elvesztetted őket." (59–60.).

Jelen összefüggésben elegendő a forgatókönyv működését két Bischof-imágó élettörténetén szemléltetnem, a templomépítőén és a plébánia megalapozójáén.

A Németföldről betelepülő Bischof Stefán megélhetést, gazdagon termő földet, tíz év adómentességet remél, mikor 1764-ben (a bécsi Staatsarchiv kutatási eredményei szerint 1767-ben), egy pestisesek jajszavával teli éjszaka után döntésében végképp megerősítve, terhes feleségével egészen Magyarországig hajózik le a Dunán: „Gyerünk Maria, gyerünk el innen […] valahová messzire, messzire, ahol legalább élni lehet!" (57.). (1)[8] Első gyermekének születésekor, mikor az új élet hozzákapcsolhatná az új hazához, elveszíti feleségét, aztán egy kivételével összes gyermekét második házasságából, majd meg kell élnie, hogy elsőszülöttje elmenekül az országból, melyben anyja meghalt. (2) Hadakozik istennel, de aztán ráébred, hogy „életének kizárólagos tulajdonosa" (76.) és „nem fél a haláltól, semmitől ezen a világon" (76.). Immár egyetlen fiának esküvőjén megfogadja, mivel isten segített neki elviselni

[7] Vö. Pataki Ferenc: *Élettörténet és identitás*. Budapest, Osiris, 2001.

[8] A jobb átláthatóság kedvéért sorszámozom a forgatókönyv egyes szegmentumait, melyek sorrendiségükben ismétlődhetnek is.

„a rengeteg csapást" (78.), épít egy templomot, „amilyet odahagytunk Németföldön, és amelyikben megfér velünk az Isten" (78.). (3)

Dédunokája, aki szintén a Stefán névre hallgat, a bajai bordély és kaszinó rendszeres látogatója, saját esküvőjén fogadja meg, hogy isten dicsőségére befejezi a templom építését, amit egy járvány szakított félbe. Nem, mert meg akarja menteni a lelkét. Aladár számára ő a Bölcsességek Könyve bölcsességének megtestesítője[9], így hát már esküvőjének napján látja, hogyan fogja elveszíteni legidősebb fiát az első világháborúban, látja, hogyan „zavar[j]ák [ki]" lányát a második világháború után „az éhhalálba" (92.), előre látja utódainak illúzióvesztését is. (2) Mégis befejezi a templomépítést, és építtet egy plébániát. (3) Fiát annak bevonulása előtti napján elviszi a bordélyházba: „Annyira elvágyakozott, hogy majdnem beleőrült." (95.). (1) Ám hiába keres vigaszt, elviselni-tudást a pezsgőben, a testi örömökben és a Bibliában, a háború és a harctéri halál irracionalitását semmilyen „másfajta" irracionalitás nem tudja feloldani. Mikor Stefán reggel fia és a prostituált ágya mellett a Bibliából olvas fel a szabad akaratról, sírva fakad, és melegség önti el, „nem a szívét, lelkét elöntő melegséget" (99.) érez, hanem a golyó melegségét, mely ki fogja oltani fia életét: „mint egy dörzsölődő lány teste a lepedőn, aki ide-oda veti magát élvezetében és nyüszít. Ha valaki nem látja, még azt hiszi, fájdalmában, pedig a megfeszített öröm az – hát úgy nyüszített, fájdalomhozón, a golyóbis a levegőben […]" (99.). Fia halála után Stefán mindenét eljátssza a kaszinóban. (2) Sok évvel később, mikor nagyobb összeget talál a zsebében, és túl öregnek érzi magát ahhoz, hogy a bordélyban vegyen rajta illúziót, beszerez egy gramofont. Mindig ugyanazt a dalt hallgatja, holott a kopott lemezen már csak annyi hallható, „Élni akkor is kell, ha már … ssssr, élni akkor is kell, ha már … ssssssr." (161.). (3) Ezt a dalt hallgatva hal meg.

Az identitásalkotás dialogikusságát a következőkben a „szentimentalitás"–„élet"–„hit"–„játék" szemantikai paradigma re-konstrukciójával szeretném szemléltetni, melyben az „illúzió" szémája marad állandó. A szövegrészleteket, melyek az illúzió-szemantikának, a Bischof-identitás központi kategóriájának állandó újratöltését és újraértékelését vannak hivatva szemléltetni[10], előfordulási sorrendjükben mutatom be, ezáltal hangsúlyozva az identitásképzés nyitottságát, mely a múlt variációinak éppúgy teret hagy, mint a jövő lehetőségeinek.

> *Utálom* a *szentimentalizmust*, *az üres pózolást*, *nagyszerű hősiességet*! – Aladár *dühbe gurult*. […] Még hogy utálod? Hiszen te is az vagy! *Egy kis szentimentális majom*. Mi az, megérintett, amit láttál? És mert elérzékenyültél, most rám támadsz, nem tudván magaddal mit kezdeni? Vagy csak egyszerűen gyáva vagy? […] Hát nem veszed észre, hogy minden kor *szentimentális*. (64.)

> Aladár beugrott [János mellé a lövészárokba]. […]
> „… az *illúziómat menekítsd ki* innen […], ezt a göncöt úgysem viheted, de az *illúziómat*, legalább azt vedd magadhoz! Tudod, mit mondott apám a bajai lányos házban, kezében a Bibliával: Ő teremtette a kezdet kezdetén az embert, és kiszolgáltatta saját döntése hatalmának. *Módodban áll*, hogy megtartsd a parancsokat, hogy *hűséges* légy, megvan a hatalmad. Eléd öntötte a *tüzet* és a

[9] Aladár idézi a Bölcsességek Könyvét: „Ha meg valaki gazdag tudást kíván, akkor ő ismeri a régmúltat és feltárja a jövendőt; ért a fordulatos beszédhez és a talányok megfejtéséhez; előre tud a jelekről és a csodákról, a korok és időszakok végéről." (99–100.).

[10] A dőlt szedés az „illúzió", a domináns széma ismétlődését jelöli, és a másodlagos szemantikai szövegképzés elemeit, vagyis a jelentésépítés indirekt módozatait, Aladár és a többi szereplő viselkedését, cselekedeteit, reakcióit, melyek (mindenkor aktuálisan) együttesen építik ki az „illúzió" homogén jelentéssíkját.

vizet, amire *vágyol*, aztán nyújtsd a kezed. Az ember előtt ott az *élet* és a *halál*, *megadatik neki, amit választ magának*."
„Érted? – kérdezte halkan János – az ember előtt ott az *élet* és a *halál*. *Megadatik neki, amit választ magának* … És *mi adatik meg* nekünk, Aladár, erre felelj, *mi adatik meg*? No lám, nem válaszolsz, csak *szorítod magadhoz* ezt a *sáros, büdös bakaruhát*, *szoríts magadhoz édesem*, hallgassuk *ketten* ezt a *dallamot*, szerb zene […] … *Ami megadatik nekünk, egyedül az illúzió!*"
[…]
„Miért kellet idejönnünk, miért?" – *sírta el* most Aladár *magát*, észrevette a levegőben, egészen közel a *golyót*. […]
„De hát a gondolkodásnak ezen a stációján már túl vagyunk, drága Aladár! […] Nem ez a kérdés, Aladár!" – János *rázza a fejét*. – „Az *illúziót*, azt vajon ki tudod-e *menekíteni*, azt tovább tudod-e vinni […], és vidd magaddal, *őrizd* és vidd, s ha nem tetszik ez a szó, *illúzió*, ha olyan korban élsz, amikor *undorodva* hallják, mint valami *gusztustalanságot*, akkor mondd helyette: *játék, játék, játék*, és *lesz, aki megérti*, lesz, akinek egyszer te is *a fülébe súghatod*. […] Nem ez a kérdés, Aladár! Hogy *hol vagyunk otthon ezen a világon*? Én *mondhatom*, én *meghalok*: *ahol velünk marad az illúzió*." (102–104.)

„*Hitetlen* vagyok, *hitetlen* vagyok, nem tudom *elképzelni az Istent*! […] János meghalt, *hiába imádkoznak* fölötte, János meghalt, rajta már *semmi kenet, semmi szentség nem segíthet*." (109.)

Egy zötyögő autóbuszon […] ismerősöm mellé kerültem. Beszélgettünk mindenféléről, aztán valahogy kiejtettem a számon: – Tudja Icuka, *mi hiányzik itt az életből*?
Hirtelenjében gondolt *ő orkánkabátra*, *négyütemű, hat másodperc alatt száz kilométeres sebességre gyorsuló személyautóra*, *háztartási robotgépre*, kapitalistáknál használatos, *szexuális gerjedelmet előidéző rafinériákra*, *DDT-mentes krumplira*. Csak egyre nem.
A *játék*, Icuka, *a játék hiányzik az életünkből*, mondtam. Éppen egy *játszótér* mellett haladt el a kék busz. Amikor ezt megláttam, *majdnem fölröhögtem*. Végül még leszállítanak az autóbuszról, *bezavarnak a nedves homokkal nyakig töltött játszógödörbe* […]: – Nesze neked *játék* […]! (122.)

Aladár énje dialogikus viszonyok sorában konstruálódik, pluralisztikus és fragmentált: az „illúzió" szemantikai konstrukciója és értékelése szituatív és reaktív. Aladár identitása folyton változó, temporális, Aladár bizonyos pillanatok értelmezéséből áll.

A különböző, diffúz vagy egymásnak akár ellentmondó identitásmomentumok azáltal szerveződnek kontinuummá, hogy a temporális identitás megalkotásának és befogadásának alásimul a víz (eső, folyó) szintaktikai-szemantikai fóliája. Az identitás és az identitáskonfiguráció „folyékonyak".

Az identitásalkotó események esőben játszódnak: esik, mikor Bischof Stefán tutaja kiköt Magyarországon; szakad az eső, mikor Bischof János bevonulása előtt elmegy apjával a bordélyházba; esik, mikor Aladár elmegy feleségétől; esik, mikor Aladár megnézi a plébániaépületet és így tovább. Eső maszatolja szét annak a levélnek a betűit Aladár zsebében, mely apja nyughelyének felszámolásáról értesíti, s néha „sorsának maszatolódását" érzi (91.). A politikának és a történelemnek mint identitásalakító tényezőknek „sodrása" (47.) van. Az ősök tutajon érkeztek az új hazába, s a „víz: fodros kis hullámokkal, úsztató ősökkel" „ismerős" (118.) marad az utódoknak is. A játékban az imágók „síkossággal" csúsznak el (65.); az eszmék „mint nyugodt vízen csöndesen sikló ladik, úsz[nak] ki a kortársak keze közül" (147.); a nagyapa-imágó „szétfolyó idő"-ről (78.) beszél; az egyik elbeszélő az ontogenezis „lomha" áramlásáról (82.) elmélkedik.

A dal, melyet Aladár apja újratemetése előtt hall egy kocsmában, s mely a „játék" során újra meg újra visszatér, a művészettörténész Aladárnak azt a törekvését reflektálja, hogy megértse, hogyan változunk mi magunk „a világ változásaiban" (35.):

A Duna a tengerbe folyik,
nappal meg éjszaka.
Hullám hullámot csalogat,
egyet se látsz már soha.
A fecske tavasszal visszatér,
gólya száll valahová,
de aki Magyarországba ment,
nem jön már vissza soha. (21.).

A vízben tükröződik az a dinamikus, a változást is magában foglaló állandóság-modell is, melyek háttere előtt Aladár identitása megképződik:

A fő motívum ott bujkál az egész szimfónia alatt; néha vékony fuvolán, máskor halk hegedűn, de fölbukik, csak egy kicsit, a hullám tetejére kerül, s mielőtt kifejlődhetne, alábukik, de már senki nem hiszi, hogy örökre eltűnhet. […] Ha nem is hallani, de ott van, mint a Dunán, áruszállítás közben: a hullám alásüllyed a mélybe, mégis hullám marad, s majd egyszer a vízfelszín lötyögését széttöri az alulról jövő áramlat, s akkor megbordázza, kedve szerint képezi maga körül a világot. (145.).

A narráció Aladár identitását e szerint a szintaktikai elv szerint konfigurálja. E szerint az elv szerint közvetíti az elbeszélésfolyam azokat az eseményeket, melyek meghatározzák Aladár életét.

Ennek a nedves, szemantikailag „természetes"-nek és „eleven"-nek meghatározott identitásképzésnek nem ritkán életellenes, külső, regulatív identitástulajdonításokkal kell megütköznie, melyek merev fogalomrendszereken alapulnak és abszolút érvényre törekednek: „Péter Richternek amolyan átlagos német koponyája volt […], ami ugyan az árjaszögmérőt kétségbe döntötte volna, de nem úgy a potsdami megállapodás szellemét: mars vissza te sváb Németországba!" (81.).

Bischof Stefán 1891-ben inkább ösztönösen lázad fel egy efféle identitás-meghatározás ellen: „Mit akartok? – kérdezte Stefán – parasztember vagyok, nem értek az okoskodáshoz, a csalafinta, kacskaringós szófűzéshez, mit akartok bemagyarázni nekem? Csak semmi mesterkedés, és ha tudni akarjátok, a pofátokba vágom, tojok a kérdőíveitekre: ki maga, milyen nemzetiségű, milyen felekezethez tartozik? Csak kérdezzetek, csak kérdezzetek, tőlem ugyan nem kaptok választ […]." (107.). Mikor valaki ezek után nem akar vele koccintani a kocsmában, „Magyar ember ezernyolcszáznegyvenkilenc októbere óta nem üti össze a söröspoharát." (107.), az jut eszébe, elcipelhetné a kocsmába nagyapját, akinek lába Görgey seregében fagyott nyomorékra, de aztán szomorúan a földre önti sörét: ő nem ölt magára jelképeket, „benne […] élő jelek világoltak" (107.).

Stefán fia, János, hiába tiltakozik az identitás ellen, melyet egyenruhaként húznak rá:

[…] virágcsokrot nyomtak a kezébe: – „Aztán bátran viselkedj a szerb ellen, bátran, magyar emberhez méltóan!" […] Aztán János rázendített a teljes kótás népénekes könyvből a háromszázegyedik dallamra: Drága hazám te, / nagyok termőföldje, / Vérben is tied dicsőid legtöbbje … […] János üvölt: „Mentsetek meg, mentsetek meg, szabadítsatok meg ettől a gönctől, haza akarok menni […]!" (88.).

Saját maga által definiált identitását, illúzióit, Aladár menti ki a lövészárokból.

Aladár apja, Bischof Ferdinánd, életét áldozza azért az illúzióért, hogy „szét lehet feszíteni az ideológiák predestinációját” (134.):

> Ferdinánd papa, mint a műtornagyakorlat órákon elsajátította, oldalsó tartásba lendítette karját, fától fáig, ajtófélfától ajtófélfáig, az egyetemi professzor szobájának ajtajában, ezzel mintegy Krisztust mintázott az odatörekvő néhány hallgatótársa előtt. […] „Ki akarjátok dobni C-vitamin professzort az ablakon, mert ő történetesen …?” Ferdinánd papa másik függésére ezerkilencszáznegyvenkilencben került sor, a bácsaljai plébánia ajtófélfái között mutatta be a maga Krisztus-függését […]: „Elhurcolják ezt az embert, csak azért, mert pap?” […] A janicsárok Ferdinánd papát jól összeverték az ajtóban, kiabáltak vele, „te rohadt sváb, és még a papot is véded!” […] (137–138.). […] s még mielőtt elájulna, hihetetlenül nagyvonalú kijelentést tett: „Drágám, hinned kell, hogy egyszer véget ér a harc!” (158.).

Az identifikációk játékában Aladár flegmasága identitás-félelemként lepleződik le, mely lassan feloldódik, és Aladár a Bischofok minden „elviselés technikájá”-ban (150.) megfürdik. A Bischofok élettörténeti forgatókönyve generatívnak bizonyul: olyan életteljesítmények adódnak benne tovább a következő generációknak, melyek önmagukat igazolják, és értelmet nyújtanak a létezésnek.

A vízben egyre nyilvánvalóbban egy maszkulin, generatív erő ölt alakot:

> Szörényi Levente megpengette különleges, tizenkéthúros gitárját. Nincs mese, a hangulatot meg kell alapozni: „Ne gondold, ó, ne, hogy tied a világ […] …”
> A fő motívum ott bujkál az egész szimfónia alatt; néha vékony fuvolán, máskor halk hegedűn, de fölbukik, csak egy kicsit, a hullám tetejére kerül, s mielőtt kifejlődhetne, alábukik, de már senki nem hiszi, hogy örökre eltűnhet. Mindenki érzi – mert hiszen honnét ismernék bácsaljai parasztok a klasszikus szimfónia tételfölépítését? Ha nem is hallani, de ott van […].
> Visszatért a fő motívum! Visszatér: valamennyi hangszer rebegő izgalommal készül föl, hosszú, már-már visszatartott kielégülés, még mindig nem az igazi, a közönség várakozó állásponton, ezernyolcszázkilencvennyolc augusztusában, bőgő barmok, mélykékre színeződött szilvafák között, ezerkilencszázhatvankilenc augusztusában, a szabadtéri színpad reflektorlámpái alatt …
> Na végre, már itt van, ez az! […] Íme, az új világ! – Levente belevonyított a mikrofonba: „Szükségem van nagyon ráád, ráád, ráááád, ó nagyon ráád, ráád, ráááád, hidd el nekem! …” (145–146.).

Aladár késznek mutatkozik eleget tenni a generativitás élet-feladatának. A „játék”, mely a végéhez közeledik, transzformáló hatással volt rá. Végül az a nap úszik elé, mikor elment a feleségétől, s elönti gondolatait, hogy „rohadt dolog a magány” (159.). Elhallatszik hozzá a gramofon zöreje, melyet Bischof Stefánnak már nem volt ideje kikapcsolni, mielőtt meghalt, „Élni akkor is kell, ha már … ssssr, élni akkor is kell, ha már … ssssssr” (161.), s mielőtt földet ér az ugrás végén, Aladár azt suttogja: „Gyere el kedves, gyere el hozzám, hozd el a gyermekemet” (161.).

Bischof Aladár, aki apja újratemetése előtt elvágyódásáról beszél egy barátjának, „Mostanában képtelen vagyok felhinni: sem Krisztust, sem mást. Emiatt nem érzem magam túl jól a bőrömben. A sorsom persze nem megy rosszul. Csak néha, olykor, jó lenne ellendülni, elfutni […], jó lenne elmenni valahová, amikor pedig itt vagyok. Hová? Ebben a korban, harmincöt évesen?” (25.) (1), aki a „játékban” gyakran illúziók nélkül, „kihűlt lélekkel” (152.) áll, „mozdulatlanul, mint a hideg salak” (152.) (2), az illúziók mellett dönt, megveszi a plébániaépületet (3).

Felesége magyarázatot vár. Aladár érzelmi döntése narratívaként válhatna érthetővé: Aladárnak újrastrukturált identitását narratíva formában kellene feleségével megosztania, azaz az eseményt (a „játékot") és az eseményeket, melyek megváltoztatták, történetté kellene alakítania, értelmeznie. De identitásstruktúrájának eróziójáról csak „erodált" narratív struktúrákban tud beszámolni:

> „Már nem tudok klasszikus történetet elmondani, hiába várod, szépen, rafináltan fölépített dramaturgiai fogásokkal; nem, már nem tudok ebből sem történetet kanyarítani, bármennyire szeretnéd is, bármennyire nem értesz semmit. […] S ha elmesélem, ami történik, ami történt, abból – úgy reméled – mindent megértesz, egyszeriben kinyílik –, ugyan mi nyílna ki, miféle csoda? […] Megérintettem az apámat, tartottam a tenyeremben, a plébániaépülettől a temetődombig vittem a kezemben, rézvörös színezetű, fényes urnában, aztán egyszer csak elvették a kezemből, valaki fölszólított: tegyem le. Hogy mi történt a későbbiekben, nem emlékszem.
> Azt mondod, ma? No és, ha ma történt! Mindenre emlékeznem kell, ami ma történik?
> Nem, már nem szólalok meg. Hallgatom a cipőd kopogását, és ettől boldog vagyok. Tudod, menynyire romantikus a lelkem, hiába, illik vagy nem illik, romantikus vagyok, napszítta, romantikus lélek …" (5–6.).

Aladár döntésének magyarázata a víz metaforikájában és a barokk metaforikájában rejlik, melyek – mint az eddig mondottakból is kitűnik – bepillantást engednek a szövegépítés szabályaiba, tehát Aladár narratív identitásának szabályaiba is, s ezen a reflexión keresztül egy értelmező meta-szintet hoznak létre a szövegben.

Mint azt az egyik Bischof-imágó illúzió-érvelése mutatja, a fluid, a változékony, a nemállandó csak perspektivikusan integrálható állandóvá:

> A színeket nézem. Figyeld csak, például ott, a víz fölszínén mit látsz? Kéket, zöldet, szürkét? Na ugye, nem tudod megmondani. És ha igen? A következő pillanatban átváltozik, és máris hamisat állítottál.
> „[…] Van-e állandóság? Vagy csak akkor valósul meg a szín, a fény hatására, amikor nézed, egyébként pedig az elképzelhetetlen semmi? … Ki tudja, persze nem is lényeges. A fontos az, akkor megvalósuljon, amikor rápillantasz, akkor az örökkévalóság, az állandóság képzetét keltse benned."
> „[…] pap leszek […]. […] Ritkábban fogjuk egymást látni, emlékezz majd arra, amit mondtam: semmit nem tudunk megfejteni, semmit, semmit, de hitünkkel észrevehetjük a jelen valóságot." (108–109.).

A narratív viszonyok perspektivikusak. Csak az én (aktuális) perspektívája kölcsönöz az identitásalkotó események narratív leképzésének, a heterogén identitásmomentumok közvetítésének koherenciát, narratív igazságot és érvényességet.

Az interpretatív szerep a barokk metaforikáját a szövegstruktúra hierarchiájában a víz metaforikája fölé helyezi. A következő szöveghely az identifikációs- és elbeszélés-játék tartalmi és formai értelmezését nyújtja:

> Fűből kinövő, előkelő, ámbár könnyű márványoszlopok és ívek […]. A barokk legjobb mesterei a kígyóval járatták körül a merev oszlopokat […], a kígyó szorításával szorították össze az anyagot, a kígyó útja fölfelé vagy lefelé vezet (nem mindegy?), hiszen az irány egy utú, még ha némi fölmentést remélve az ember két irányúnak látja is. Az elkárhozás útja az oszloppá formálódó kígyóvonal! Az emberben csúszó-mászó bűné, az istenlétben megingó, álmatlanság gyötörte szerzetesek sarujának kopogása; a hatvanas évek, az ezerkilencszázhatvanas évek második felének töredezett könnyűzene-dallamai, Aladár pubertáskori álmai, szájremegése, anakronisztikus fölhangokkal kísért estén, álmos hajnalokon a quadrumban. Johann-nak, Anna Mariának, Niko-

> lausnak, Georgnak, Mathiasnak, Kasparnak, Katherinának, Adamnak, Szerbiában halt Jánosnak és valamennyi Bischofnak, akiknek nevét tételesen, pontosan megnevezve, német precizitással hét fehér lapra írták össze Sindelfingenben, az etnikai határokon kívül élő németség kutatásaival foglalkozó, magánkézben lévő kutatóintézetben – a csavaros oszlop valamennyi Bischofnak a lelkébe tűzött kétkedő kiáltás, ócska, de remény színű, virág szagú, csalánégetésű remény-tépés. (89–90.).

Mint a barokkban, úgy történik a „játékban" kísérlet a túlérett reflektivitástól valamiféle naivitáshoz való visszatérésre, a racionalizmusnak a szenzualizmussal való megváltására. A visszatérés, a művészi, kígyóokosságú, barokk „játék", melyben a tapasztalat képzeletté és a képzelet tapasztalattá válik („A látásnak képzelet a föltétele." (58.)), maga is csak pótlék, illúzió, stimuláns, mégis élet-szükségű, erős építmény. Az identifikációs játék szemantikája és az elbeszélés-játék kompozíciója, melyek olyan narratív technikákban kötik össze a beszédmód referenciális irányultságát és a reflexív irányultságot, mint a beékelt monológ és a narratív monológ, az olvasótól éppúgy együttszemlélést, különféle perspektívák összehasonlítását és integratív rendjének feltárását kívánják, mint a barokk művészeti alkotások.

Az, hogy Aladár megveszi a plébániát, úgy is értelmezhető, hogy ebben az épületben találja meg a Bischof-nézőpontok integratív rendjét, hogy a ház jövő- és identitásperspektívát is kölcsönöz számára.

Míg bejárja a házat, mely a Bischofok reményeiből és kétségeiből épült („[…] életemben először járok itt. Korábban nem sokat foglalkoztam családi ügyekkel. A svábok sem érdekeltek." (162.)), felépíti magában családját, és ezáltal a magyarországi német kultúrát is.

A „víz" „hasznosítására" újraépíti a házat, az úgymond az ő „vízi építménye"[11] lesz. A repedések, melyeket Aladár az épület falán fedez fel, azoknak a törésvonalaknak a paradigmájába illeszkednek, melyek mentén a Bischof-identitások kialakultak:

> „Repedésvonal a falon." – Aladár végighúzta kezét a cserépkályha mellett, a két partra szakadt sárga mintás festékvonal sötét közén. A falerezet és a tükör …
> „Megnézettem statikussal, nem veszélyezteti az épületet […]."
> Aladár egészen másra gondolt.
> „Mit mondtak, mikor jönnek vissza?" – kérdezte. […] „Kicsodák?" – „A rokonaim." – „[…] Nem tettek említést arról, hogy visszajönnének." (164.).

A Duna hullámai, melyen Stefán és Maria Magyarországra eveztek, végérvényesen megtörték a Bischofok Németföldhöz való tartozását („de aki Magyarországba ment, nem jön már vissza soha" [21.] vs. „mikor jönnek vissza?" [164.]). Az odatartozást azok az utódok sem tudják helyreállítani, akik önként tértek vissza Németországba: „Vali legszívesebben könnyes szemmel vágná az arcába: »Nem vagyok idegen! Visszajöttem közétek, ugyanolyan vagyok, mint ti!« – De idegen, hát hallgatott […]." (152.). Aztán, mikor Maria meghalt, meghasadt a tükör. „Hát ezért kellett eljönni?" (65.), néz bele Bischof Stefán a tükörbe, mely földi, testi identitását tükrözi: „Belenézett a tükörbe, arca két fél arccá csúszott szét a hajszálrepedés mentén, ami a bal fölső sarokból elindulva végighasította az üveget. Nem cserélte ki soha, hadd lásson örökké a repedés." (65.). Ezt a tükröt pillantja meg Aladár a plébánián. A másik Bischof Stefán lelkében „az idő tört meg" (95.), mikor a bordélybéli éjszakán elkészítette élete mérlegét. Aztán annak a nyugszéknek a vászna hasad ketté, melyben Ferdinánd papa, az

[11] A Bischof család a vízimalmoknak köszönheti felemelkedését, melyeket Bischof Stefán álmodott meg.

internálótáborból halálos betegen visszatérve, életének utolsó hónapjaiban üldögélt. S Aladár elbeszélése mint „egy csigaház mészváza" (142.) roppan össze, mikor életének elbeszélhetetlenségéről panaszkodik nagyapjának.

Az a dinamikus statika, mellyel az épület sokféle tapasztalatot és állapotot integrál, ugyan-az, mint amivel az „épület-ember" integrál sokféle élettapasztalatot és életállapotot:

> „Nézd a kezem, nézd meg ezt a két nyitott tenyeret. Mit látsz bennük? […] Nem, nem a vonalakra gondolok, azok bizony harmincöt éves koromra összegyűltek, összegyűrődtek. Játszani? Hogy melyik mit mond, attól függően, hol, merre kanyarodik, melyik másikkal találkozik, s ebből kisüthető az élet?" (5.).

Ebben a házban, a pappal való beszélgetésben, sikerül Aladárnak – a „játék" végeztével, mely elhárított érzelmeit szociális meghatározottságukban mutatta meg számára – személyiségének ellentétes tendenciáit integrálnia:

> „A gondolkodástól nem vonhatjuk meg érzelmeink szépségének hatását" – válaszolta a pap […].
> „Akkor végtére is – Aladár megfordult az ablaknál […] –, végtére is mindig az érzelmeinkről gondolkodunk." […]
> „[…] Az érzelmekkel megéljük, amit a gondolkodással láthatóvá teszünk …" (163.).

Ez a ház az a hely, ahol az illúzió Aladárral marad. Ahhoz a templomhoz tartozik, melyet az ősök építettek olyan erősre és hatalmasra, hogy „akkor sem remeg meg, hogyha a hit ingadozik is az emberekben" (46.). Ezért választja az épületet a maga és (egyelőre csak elképzelt) családja otthonául.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a narratívában, melyben Aladár újrastrukturált identitását próbálja közvetíteni feleségének, sikerül a házat jövőperspektívaként artikulálnia. A ház identitásperspektívaként való artikulációja, differenciált és integrált önértelmezésének artikulációja viszont töredékes még. Megállapítható azonban, hogy a narratíva a feleség részéről, aki maga is ért az építészethez, mindezek ellenére támogatásra talál, talán a generativitás perspektívája miatt:

> „Eladják a plébániát. […] ha eladósodom, azt se bánom, megveszem. Vastag falai kibírnak még száz évet, és ha a gyerek egyszer majd fölújítja, újabb száz évig állhat a helyén … hogy nincs gyerekem, és éppen én nem akarok?
> […] És ha most mégis úgy érzem, ha kívánom, hogy megszülessék?
> Fogtam a kezemben az urnát […]. […]
> Nem látod a tenyeremben? Pedig itt van. Kezemmel beterítem arcodat, lefedem a testedet. Hogy barázdált a kéz, akár a homlokom? Attól félsz, alakodra költöznek a vonalak? […]
> Ez az a ház, megérkeztünk. Remélem, nem tör rád szerelmi fagyosság, ha parasztszobát látsz? […]
> Nem akarok uralkodni magamon! Hallom a cipőd kopogását, tenyeremben tartom az apámat, rádsimítom a kezem: áldjon meg téged!
> Az isten szerelmére, ne nevess ki! Mit mondasz, ez a ház szép parasztbarokk építkezés?" (6–8.).

Áhítat (2002)

BÓDIS ZOLTÁN

A család titka

A titok a filozófiai hagyományban

A filozófiai hagyomány a titokról nem szívesen beszél. Az európai kultúrát ugyan behálózza a hermetikus filozófia, amely titkos tudás ígéretét hordozza, mégsem vált a titok jelensége a filozófiai gondolkodás központi elemévé. Platón már Akadémiájában jól elkülönítette a profán, mindenki számára nyitott tudást, az exoterikus irányvonalat, a belső kör, a kiválasztott tanítványok ezoterikus képzésével szemben, mégsem jelenik meg dialógusaiban a titok problémaként. Majd csak a középkor alkimista világa éleszti fel azt a titkos tanításokat rejtő szemléletet, amely a Hermes Trismegistos szövegein alapuló „hermetikus filozófia" alakjában ölt testet. A hermetizmus perifériku s, nehezen ellenőrizhető jelenségként azonban inkább az archaikus világ zavarba ejtő emlékeként jelent meg, semmint a filozófia egy lehetséges ágaként. Számos képviselője akadt ugyan a hermetikus gondolatnak, a titkos tudás művelői azonban nem reflektáltak magára a titok jelenségére. Később a felvilágosodás épp a „homályos hermetikus gondolkodásmóddal" szemben hirdette meg az ész világosságának uralmát, amelynek hatása egészen a 20. századi teológiai, természettudományos demitologizáló tendenciákig terjed. (Igaz, ezzel szemben egy ellentétes irány is megfigyelhető, ugyanis a szabadkőműves mozgalom titkos szervezetei, szertartásai máig ható izgalomban tartják a titokzatosságra vágyókat.) A változást a 20. századi filozófia hozza meg, amikor – ha nem is a filozófiai gondolkodás centrumában – egyfajta meghatározó marginalitásként jelent meg a titok megértésének igénye. Heidegger aletheia-fogalma az igazságot olyan el-nem-rejtett jelenségként értelmezi, amelynek kiegészítő párja a Verborgenheit, az el-rejtettség, amely implicite magában hordozza azt, hogy a világ már eleve titokként, el-rejtettségében tapasztalható meg: „A λόγος „igazléte" mint ἀλήθεύειν azt jelenti: a létezőt, amelyről szó van, a λέγειν-ben mint ἀποφαινεσθαι-ban rejtettségéből kiemelni, és mint nem-rejtettet (ἀλήθές) láttatni, felfedni."[1] Ráadásul abban a pillanatban, amikor a titok feltárul, megragadhatatlanná is válik, mert nem titok többé. A titok megsemmisíti önmagát, ha többé nem titkos.

Kétféle módon értelmezhető Heidegger nyomán a titok jelensége: vagy úgy, mintha a titok valami helyén állna, ami már nincs jelen, vagy úgy, hogy valami helyén áll, ami még nincs jelen.[2] Ez a kettősség, a jelenlét helyett álló jel, a jelenség helyén álló hiány az, ami a titokban magát a nyelvet engedi látni. A nyelv önmaga jelenlétét adja kölcsön múlt- vagy jövőbeli dolgok számára, elveszítve így saját jelenvalóságát. Akkor válik csak jelenlétében megtapasztalhatóvá, ha valamiféle zavar támad ebben a folyamatban, amikor önmaga válik fontossá: a szójátékban, az összecsengésben, s azokban a nyelvi jelenségekben, amelyek kibillentik pusz-

[1] Martin Heidegger: *Lét és idő*, (ford. Vajda M. et al.) Budapest, Gondolat, 1989. 129.

[2] Király V., István: *Határ – Hallgatás – Titok*, Kolozsvár, Komp-Press-Korunk Baráti Társaság, 1996. 236.

ta közvetítő szerepéből. Megmutatkozva elfed, és feltárulva eltűnik – egyszerre, egy időben. Ez az, ami a titok jelenségével is összekapcsolja, mert ameddig a titok titokként áll előttünk, nem tapasztalható meg, őrzi a múlt, vagy a jövő valamely jelenségét, ám ha zavar támad működésében, ha a titokra fény derül, s jelenvalóvá válik, akkor nem képes többé betölteni funkcióját.

A titok ugyanakkor a megértés paradoxonával is szembesít bennünket. Erre mutat rá Peter Szondi, amikor a hermetikus költemények titokzatosságának megértését sajátos hermeneutikai feladatként mutatja be: „mindig újra bekattanó lakat, amit az értelmezés nem akarhat felfeszíteni."[3]

Ez a mozzanat pedig újra a nyelv felé irányítja a figyelmünket, hisz a titok jelenségében újra egyfajta sűrített és sarkított nyelvértelmezéssel állunk szemben. Mert az a megértési folyamat, amely abba az illúzióba ringatja magát, hogy eljuthat az értelmezési folyamat végére, s megragadhat egy rögzített jelentést, csak eszközként, hordozóként tekint a nyelvre, annak számára a titok csak egy üres doboz, amibe bármi beletölthető. Azonban épp az ellenkezője válik itt hangsúlyossá: nem lehet az értelmezés folyamatát véglegesen lezárni, mindig újabb jelentések bukkannak fel, és éppen a nyelv az, ami mindennek generálója. Ahogy a titok felé fordul az értelmező vágy, a kíváncsiság, valójában el is fordul tőle, hogy titokként őrizhesse tovább.

A titok tehát egyszerre jel, hiány és tautológia, olyan különleges nyelvi jelenség, amely első pillantásra szétfeszíti azokat a kereteket, amely szerint a nyelvet olyan eszközként értelmezhetjük, amelynek segítségével történeteket mondunk el, azért, hogy térben és időben kiterjesszük a számunkra megragadható világot, s kialakítsuk identitásunkat. A titok épp ellenkezőleg: megnehezíti, megakasztja, vagy éppen lehetetlenné is teszi a történetek elmondását, paradox módon mégis képes arra, hogy a hallgatás erejéből hozza létre a titok tudóinak önazonosságát. „A titok tudása sohasem azáltal valósul meg, hogy a titkot leleplezzük, vagy feltárjuk, hanem csakis egyedül úgy, hogy a titkot titokként őrizzük."[4]

Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a titokként őrzött titok csak akkor marad sértetlen, ha kimondását valamilyen külső, vagy belső tiltás, tilalom akadályozza meg. Ha a biblikus szövegek felől tekintünk e problémára, felidézhetjük, hogy az ószövetségi hagyomány az egész emberiség történetiségét, az idő és tér szorítását nem ismerő paradicsomi állapottal szemben álló történetét épp ebből, a titok és a titok megtörésének kapcsolatából véli megmagyarázhatónak. Amikor ugyanis a tudás fáját az isteni tilalom az elérhetetlen titok fájává is avatta egyben, attól a pillanattól fogva mindig ott volt a lehetősége, sőt a kísértése annak, hogy az első emberpár a titok nyomába szegődjön. Amint valami titkossá válik, vagy titokként jelenik meg a szemlélő tekintet előtt, az ember látni, tudni akarja, mi az, amit a titok elrejt. Kíváncsivá válik, megkívánja azt, a másikat, az idegent, ami a titok által meghúzott határvonal mögött van. A kívánság, a vágy megjelenése pedig épp a létezés mozdulatlanságából billent ki, elszakítva a középponttól, s egy olyan utat nyit meg, amely a bibliai történetben még a paradicsomkerten túliba, az elhagyott, kietlen, idegen világba is elvezet majd. A titok megnyitása végül a sátáni ígéret révén – „azon a napon, amelyen arról esztek, megnyílik a

[3] Peter Szondi: *A filológusi megismerésről* in *A hermeneutika elmélete I.* (Szerk.: Fabinyi Tibor) Szeged, 1992. 520.

[4] Martin Heidegger: *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*, Frankfurt/Main, Vittorio Klosterman, 1944/1996. 24.

szemetek, és olyanok lesztek, mint az Isten" (Gen 3,5) – valósul meg, hisz az ígéret felvillant valamit abból, ami a titok lényege. Amikor a titok kiderül, mégis bűnné válik, mert a titok megszűnése a titkot létrehozó tilalom megszegése is egyben. A bűn azonban új titkok születését is jelenti, hisz az első emberpár elrejtőzik, maga is a titok részesévé, sőt részévé vált. A titok tehát valamely tilalom nyomán jön létre, amely eleve előhívja a kíváncsiságot, a megfejtés vágyát, amely a titok széttörése miatt keletkező bűnt eltakaró titokban nyeri el végső mintázatát.

A titok szóról

A magyar nyelv ezt jól hallhatóvá is teszi: a tit-/til- szógyök az elrejtéssel, elfedéssel áll kapcsolatban[5]. (Jelentésében hasonló az angol szó alapját képező latin kifejezés is, ugyanis a latin *secretus* jelentése: "set apart, withdrawn, hidden," az OED – secret címszava szerint.[6]) Elrejteni, elfedni, valamit szándékosan eltakarni: ez az a mozdulat, amikor valaminek a létezéséről nem engedünk tudomást venni. A titok így egyfajta kettősséget hordoz: eltakarunk valamit, amit óvni, védeni szeretnénk, vagy elfedünk valamit, amit el akarunk zárni mások elől. A titok így egyszerre olyan erő, amely mindig a belső, a védett, az összetartozást biztosító létlehetőségeket jelenti, és ott van benne ezzel szemben a külső, a kiszolgáltatott, védtelen állapot fenyegető idegensége. A titok tehát egyszerre bensőségessé és idegenné is teszi azokat, akik részesednek belőle, hisz közösséget teremt azok között, akik azt tudják, s idegenné teszik magukat a világ számára; a titok kiderülése esetén pedig a világ is idegenként tekint majd a titok korábbi elrejtőire. Épp ezért vált a titok hallatlanul fontos társadalmi szervező erővé, közösségteremtő tényezővé. Az archaikus társadalmak titkos beavatási szertartásaitól, a misztériumok és misztikusok látszólag érthetetlen nyelvén át a modern tudományosság szakzsargonjának „titkosító" vonulatáig mindenhol ezt a jelenséget láthatjuk.

Ezért kapcsolódik össze a titok fogalma óhatatlanul a családdal is, hisz a család jelenti azt a kisebb, bensőséges egységet, amely a külvilághoz képest mást és másképp tud, valami többet, ami a külső számára nem ragadható meg pontosan, illetve ahová külső szem nem nyerhet bepillantást. A német nyelvben a titok – Geheimnis – szóban jól hallhatóvá is válik a Heim, az otthon szó, amely nem más, mint a család helye, s így egyben a titok helye is. A család, ahogy azt a szó eredete – cseléd, a latin familia – is mutatja, hatalmi struktúra, ahol a család fejére hallgatnak az őt „szolgáló" családtagok, az ő szavától: utasításaitól, intéseitől, tanácsaitól, tiltásaitól, elvárásaitól függ közvetlen sorsuk. De a családfő volt az, aki az adott közösség tágabb hagyományának közvetítőjeként a biblikus szövegek értelmezésével, a család történetének titkait felfedő mesékkel, mitikus történetekkel teremtette meg saját mikroközösségének identitását. A családfő hierarchikus szerepe mutatkozik meg abban is, hogy ő az, aki tudja a család titokzatos, mert csak a családra tartozó, mások elől elrejtett történetét, melyet a legendáriumban őriznek, ő adja a család nevét. A család neve pedig sajátos szerepet tölt be, mivel a név továbbadásával lehetővé teszi a személyes életen túli, a halálon is átnyúló fennmaradását a személy nyelvi identitásának. A név így a nyelvhez is kapcsolja a családot. Ahogy

[5] Benkő Loránd (Ed): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976. 153.

[6] vö. Online Etymology Dictionary http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=secret&searchmode=none (2013. 03. 07.)

a titok a nyelv történetmondó tendenciáit töri szét, úgy a név a nyelvben rejlő azonosságot juttatja szóhoz.[7] Míg ugyanis egy-egy történet úgy teremti meg az identitást, hogy önmagán túlra mutatva szól arról, aki a történet hőse, vagy aki a történetben valamilyen módon önmagává válik, azaz a történet, a nyelv csak eszköze az identitás megteremtésének, addig a név maga az identitás. A titok és a család olyan nyelvi jelenségként is értelmezhető tehát, amely nem egyszerűen a nyelv egy elemeként, jól használható részeként áll előttünk, olyan szóként, amely valamely megfelelően körül írható jelentést hordoz. A titokban és a családban a nyelv olyan önmagára is reflektáló tendenciákat enged látni, amelyben a nyelv sajátos, nehezen megragadható, zavarba ejtő, mégis hallatlanul fontos tendenciái válnak megtapasztalhatóvá: az elbeszélés helyett kimondás, a szó helyett a név.

Titok és család a mesében

Mesei szövegek vizsgálata során feltűnő, hogy sok esetben épp a titok és a család fogalma kerül egymással szoros kapcsolatba. A mesék visszatérő elme, hogy a mesei családok valamilyen oknál fogva nem teljesítik be szerepüket, hiányzó gyermekáldás, elveszett/kitagadott gyermekek, eltűnt férjek/feleségek bontják meg a család bensőségességét. A mesék szereplői természetesen nem a mesemondó mindentudásával élik meg az adott helyzetet, épp ezért nincs rálátásuk arra, hogy ez a bensőségesség csak időlegesen szűnik meg. E megszűnés és válság oka pedig valamilyen múltba vesző, múltban létező és hatását ott kifejtő titok, amit többnyire csak a mesemondó pozíciója enged látni a mesehallgató/olvasó számára, a szereplők számára fokozatosan, az igazság mesebeli feltárulásának pillanatáig valóban titok marad. Cifra Jánosnak, a 20. századi magyar nyelvű cigány mesemondás egyik kiemelkedő alakjának meséje, *Az aranyhajú gyermekek* (AaTh 707)[8] a titok és a család motívumának szoros összekapcsolása révén kiválóan alkalmas e problémakör bemutatására. Ha a család felől tekintünk erre a mesére, akkor egy család alapítása, széthullása, majd újra történő alapítása adja a mese menetét. Mindez szorosan összefonódik titkok megteremtődésével, kitudódásával, s a titok „történetté válása", a nem-történetmondó nyelv megszűnésének pillanata mindig a családi kötelékek átalakulásához vezet. A mese hallgatása során több nyomon is végigjárhatjuk ezt az utat. Az egyik út a királyfi, a felesége és az ellenük ármánykodó gonosz bába hármasából következik. A másik a címadó aranyhajú ikrek útja. A harmadik az ikrek fiú párja és a szíve választottjának az útja. Mindháromban közös tehát a család és a titok sajátos összefonódása, amely a következőkben foglalható össze.

Az első úton az első lépés, a család megalapítása három leány titkos (egymás között zajló, hitük szerint csak közöttük maradó és értelmezhető) beszélgetésének a kihallgatásával (itt jelenik meg a kíváncsiság) indul, ekkor választja ki a királyfi azt a leányt, aki az aranyhajú ikreket ígéri neki. Ez az ígéret pedig olyan üzenet, amely egyfelől a jövő titkát érinti, másfelől olyan adományozás, amely révén maga a család megszületése válik lehetővé.

– Mit mondtál te az előbb?
– Én csak azt, hogy … egy hassal szülnék két … aranyhajú gyermeket…
– S honnan tudod azt, hogy ez lenne?
– Jegy alatt születtem.

[7] Thomas Schestag: *Parerga: zur Literarischen Hermeneutik,* München, Boer Verlag, 1991. 116–159.
[8] Nagy Olga (Ed): *Cifra János meséi*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. 303–322.

A lány tehát nem egy egyszerű, mindennapos szereplő, mert olyan titokzatos tulajdonsággal rendelkezik – saját szavai szerint: „jegy alatt született" –, amely őt, úgy tűnik, magával a titokkal teszi azonossá. Ha az ő mesei sorsát vizsgáljuk, akkor épp a korábban vázolt mintázat sejlik fel a szemünk előtt: a titok történetté válik a lelepleződésben, de önmagát titokként őrizendő, mindig újra bezárul. Az ő mesei ellentétpárja a királyfi gonosz nevelője, aki – annak érdekében, hogy saját tikos tervét valóra váltsa, miszerint az ő lányát vegye el majd a királyfi – a „jegy alatt" született lány titkát folytonosan meg akarja törni: a titokból történetet akar faragni.

A királyfi, anélkül, hogy e tudásáról számot adna, megérzi, ahogy a mesemondó a gyorsan megkötött házasságot kommentálja: „*…hamarébb megesküszik vele, hogy a vénasszony ne tudjon belekötni az életjekbe*." Később, amikor feleségét már elveszíti így szól: „*Belébonyolódott ez a vénasszony az életembe…*". Majd feleségét halottnak tudva, azért veszi el végül a „gonosz bába" lányát, mert „*Hiába vennék el királynékat, ez a vénasszony úgyis belékötölődne az életembe*."

Beleköt-belebonyolódik-belékötölődik: a háromszor is megismételt fordulat kiemeli, hogy a vénasszony a titok egyszerűsége és jelenléte helyett egy megkötő, bonyolult és nehezen felfejthető szövevényt hoz létre, egy olyan történetet, amely a királyfi tisztánlátását lehetetlenné teszi. A „gonosz bába" története (amely a szöveg egy másik vonulataként a csábítás, a szépség fenoménjét érinti: a mást-mondás, a többet-mondás, a hazugság nyelvi sajátosságaival összekapcsolódva) olyan szövet, amelyből majd – látni fogjuk – csak a titok-szerű viselkedés szabadítja meg a királyfit.

A titok mint feltárulás

Visszatérve a „jegy alatt született lányhoz", mint a titok egyik közvetlen mesei alakjához, látható, hogy a bába több alkalommal is ellene tör. Hármójuk mesei játéka adja a titok feltárulása és megőrzése közötti feszültség és feloldódás sajátos alakzatát:

1. Először akkor lép fel ellene a bába, amikor ki akarja nyomozni, hogyan került a lány a királyi udvarba: "Felül egyszer a kocsiba, elmennek abba a faluba, ahol ez a három leány élt. Mikor a falu egyik végére érnek, két szomszédasszony beszélget egymással. De az egyik süket volt. Egy sükettel nagyon kell beszélni." Így hallgatja ki a titkot, s tudja meg a lány eredetét. Érdemes felfigyelni a párhuzamos szerkesztésre: a királyfi kocsin utazva, véletlenül hallgatja ki a lányokat, s választja a „jegy alatti lányt", majd titokban megházasodik vele, azaz tiszteletben tartja, megérti a titok lényegét, s tovább őrzi, míg a bába, szintén kocsin utazva, véletlenül kihallgatja a lány titkát, de „visszafordul", s most már ő is a titok tudójává vált.
2. A következő lépésben, amikor a lány férje távollétében a gyermekeket megszülni készül, a gonosz bába látszólag segíteni próbál, amikor elárulja a „királyi gyermekek világra jöttének a titkát": a kéménylyukon keresztül kell megszületniük, hogy „szentelt vitézzé váljanak." Azonban mégsem titkot mond, hanem becsapja a lányt, s egy hamis történettel elszakítja gyermekeitől, azokat egy ládába zárva vízre teszi, majd a lánynak azt meséli be, hogy „kutyakölyköket szült". A születés titkát tehát hamis történetek sorával írja szét a bába. A lány itt még nem is sejti, hogy a bába titka nem az igazság feltárulásának a lehetőségét hozza el, azaz a titok önmagában egyszerre rejti az igaz vagy hamis beszéd lehetőségét, így a titok egyidejűleg a jóság és gonoszság lakhelyeként nyilvánul meg.

3. A lány elfogadja, hogy kutyakölyköket szült. („*Nem baj, ha így van, jó hogy az Isten megadta.*") Vagyis egy rövid mondattal lezárja az adott szituációt, mintegy titkosítja, nem akarja kibeszélni, elbeszélni, hogy mit érez: csalódottságot és a saját hitében való megrendültséget. A bába ellenben elmegy a „minisztériumba", jelenti az esetet, s egy levél született a feljelentése nyomán, amelyben a királyt hamis történettel tudósítják az eseményekről, s ráadásul a gonosz bába a királyi titkos válaszlevélbe is beleír: a királyfi ugyanis nem akar semmit tenni – őrzi a titkot, nem akarja mások előtt felfedni csalódottságát, leleplezni a család titkát, a születés tragédiáját és felesége sorsáról, illetve a jövőt érintő titkos terveiről sem árul el semmit levelében.
4. A bába hamis levél-szövege nyomán a király távollétében végül mégis halálra ítélik a lányt, egy „ganédomb" alá temetik titokban. Ott azonban a lányt a kutyakölykök etetik – szintén titokban –, a lucskos szalma alatt pedig levegőhöz és pár csepp vízhez képes jutni, ami biztosítja túlélését, de úgy, hogy senki nem tudja, hogy még mindig él – titokban. Vagyis megmarad az alakjához fűződő titok-jelleg, az elrejtettség állapota.
5. Amikor férje hazaért, a miniszterek a trágya-sírhoz akarják vezetni, hogy szembesüljön a felesége pusztulásával, a királyfi azonban ettől elzárkózik: „Nem bolygatom a feleségemet." Maradjon a titok *titok*. Nem kíváncsi arra, mi történt a gyermekekkel és a feleségével, nem akarja feltárni a sorsukat, végzetes felejtés tör rá, ki akarja törölni életéből a titok lehetőségét is. Az elhallgatás nem a titok némasága, hanem a felejtés kiüresedése.
6. A mese zárlatában egy részletesen elmondott, aprólékosan bemutatott jelenetben végül a király kerestetni kezdi feleségét: *„– Itt van mindenki?... – Valaki a királyi családból hiányzik.*" Ezután a tárgydombon keresni kezdik a lányt, s végül húsz év után rábukkannak. Azonban, most, amikor a titok a királyfi előtt is feltárulhatna, s ő valamilyen történetmondásba kezdene, *nem jut szóhoz*, s feltárulásában is őrzi a titkot: *„Hát a király nem jut szóhoz, csak hull a könnye. Hiszen elgondolja, hogy mi lett az ő családjával*."
7. A történet zárásaként érdekes fordulattal a hétköznapi történetmondás nyelve is háttérbe szorul, amikor a király felszólít mindenkit, hogy „*Szeretném, ha mindenki mondana most egy verset*." A vers kántálása – amely révén a mesélő a *mise an abyme* technikája révén a mesében a szereplőkkel újra elmondatja a mesét – az emlékezet megnyitását jelenti, az emlékezetben pedig – írja tanulmányában a magyar mesekutató hagyomány Honti János kezdeményezte vonulatát a fenomenológiai-hermeneutikai szemlélettel megújító Bálint Péter – a titok és azonosság együttese vezet az eredethez[9]: „[…] a mese a mesében olyasfajta tükör-struktúrát hoz létre, amiben a hős (múltba vesző) születése és élettörténete az elmondás pillanatában megjelenik, jelen idejűvé válik … a mese-narratíva ugyanazon idő- és létsíkban játszódik, mint a tükörnek szánt mese-betét. S mivel ugyanazokat a szavakat is használja, a benne megfogalmazott tudás: az elrejtett, a múltban megtörtént esemény rekonstruálására irányul, az emlékezés vagy az emlékezet hiányos szövetének újraszövése révén narratív identitást képező tényezővé válik."

A történetmondás tehát átalakul, s valami magasabb rendű „nyelven", talán fogalmazhatunk úgy, hogy a titok nyelvén, az azonosság megteremtésének nyelvén maguk a bába által kitett gyermekek mondják el történetüket: mintha valamilyen különleges fogással úgy tudnánk meg a titok lényegét, hogy mégsem veszítjük el a titok titok voltát. Itt arra is alkalom nyílik, hogy a teljes mesét újra elmondja a mesélő. Ez a tükör-struktúra, amely ezt a beágya-

[9] Bálint Péter: *The Embedded Tale,*in: *My favourite Folktales* – Hajdúböszörmény, Didakt, 2010. 113.

zódó mesét immár nem csak történetként szólaltatja meg, arra utal, hogy a mese az a különleges műfaj, amely képes arra, hogy titokként – a nyelv azonosságteremtő lehetőségeként – jelenjen meg előttünk. Ez visszautal arra a nyelvtörténeti tényre, hogy magyar a *mese* szó eredendő jelentése – *rejtvény, kitalálós* – szorosan kapcsolódott a titokhoz. Tehát a mese a titok helye, ahol úgy jut szóhoz, hogy nem veszíti el lényegét.

A titok mint elrejtés

A következő út, amely a gyermekek sorsát követi, szintén a család és a titok összefonódását mutatja, azonban nem a feltárulás, hanem az elrejtés, a megőrződés felől.

1. A két gyermek csodálatos, ám épp emiatt mégis tragikussá váló születése jól szemlélteti a titok-fenoményt. A születés pillanata, amikor is anyjuk 365 lépcsőfok magasából, egy kéménylyukon keresztül hozza világra őket, a titok születésének a metaforája is lehetne, mert akkor, amikor megjelenniük kellene – napvilágra kerülniük – egy hosszú kéményen csúsznak át, összekormozódnak, vagyis mintha az anyaméhben töltött titkos életidő nem érne véget, nem derül rájuk fény. Ráadásul a gonosz bába egy ládába zárja őket, s vízre teszi a ládikát. Azaz a királyfi és felesége nem gyermekeket hozott világra, hanem egy titok született meg általuk: a családjuk sokáig megfejthetetlennek tűnő titka. Ezzel a gyermekek el is veszítették identitásukat, pontosabban az titkossá vált, a mese további részében biztosan csak a bába fogja tudni az igazságot, sem anyjuk, sem apjuk, sem a környezetük nem tudja pontosan, kik is ők valójában. Ez a titok lesz az, ami minden további lépésüket meghatározza majd.
2. A folyó a ládájukat egy gyermektelen molnárhoz sodorja, aki kihalássza a gyermekeket, neveli őket, mint a saját gyermekeit. Látszólag helyreáll az identitás kérdése, s zárójelbe tétetik a születés titka, egész pontosan nem válik történetté, nem fejtődik fel: titok marad. Azonban amikor a családból kikerülnek a gyermekek, az iskolában az első adandó alkalommal a gyerektársak így csúfolják őket: „Menj el, te nem vagy a gazdag molnár leánya. A vízből fogott ki, mert az anyád kurva volt." (Érdemes megjegyezni, hogy a gyerektársak csúfolódása nagy valószínűséggel mindenféle konkrétum tudása nélkül következett be. A korábbi hagyomány ugyanis az ikrek születését az anya csapodár jellemével köti össze.) Jól látható, ahogy korábban a bába, úgy most a csúfolkodók is egy hamis, igaztalan történettel próbálják felülírni a titkot. Amikor másodszorra is elhangzik a hamis (bár részigazságot azért tartalmazó) történet, akkor már megrendül a család összetartása: a mostoha anya két alkalommal is megveri a lányt, s ő is a hamis történet elmondásával nyitja meg a titkot. („Úgy megvert édesanyám! Azt mondta, bár sose dobott volna anyám a vízbe, az a kurva, hogy fogjanak ki.")
3. Felkerekedik a két gyermek, ezzel mintegy újra arra az útra lépnek, amely a titok visszazárását jelentené: („Menjünk, amíg édesapára és édesanyára találunk!"), s itt különösen érdekes az általános megfogalmazás, mintha útjuk célja nem az igazi édes szülők meglelése lenne, hanem azokban találnak majd igazi szülőkre, akik nem faggatják titkukat. Így jutnak el a világ határán őrködő Világ Vámosához, akinek a neve a mi esetünkben újabb hangsúlyt nyer, mert a vámos az, aki a határokon a titkolnivalót kutatja, s épp a titkok leleplezőjeként, az elrejtett kincsek feltárójaként jelenik meg. Ezzel szemben az első találkozásuk alkalmával így szól: „Nem kérdem, kik vagytok, üljetek ide!" Azaz a gyermekek eljutottak ahhoz, aki *nem* akarja a titkot széttörni.

4. Szóba elegyednek, s kiderül: a Világ Vámosa tudja azt a titkot, amit csak a bába tudhatott: kinek is a gyermekei az aranyhajúak valójában: „Ti a Lentelen király gyermekei vagytok." Ez a mondat, anélkül, hogy eltúloznánk jelentőségét, valójában a vizsgálatunk szempontjából nagyon fontos dolgokra hívja fel a figyelmet. Először is, a mesékben ritkán szerepel ilyen típusú megnevezés, jóval gyakoribb a név nélküli, általános említés. Azzal tehát, hogy a család fejének neve elhangzik, mintegy hangsúlyossá válik a család maga, s az a szerep, amely a nyelv révén, a névadás révén teremt meg valamiféle bensőségességet, valamilyen titkot, amely a családi névben sűrűsödik össze. Ugyanakkor ez a név – bár Cifra meséiben többször is szerepel – sajátos hangulatot nyer. Egyfelől nem hasonlít szokványos nevekre, másfelől formája miatt (LEN-te-LEN) olyan, mintha egy gyermekmondóka, egy szójáték lenne. Azaz nincs határozott jelentése, nem akar egy történetet elmondani, csak önmaga helyén áll – akár egy titok. Ez a játékosság pedig megidézi a *lenni* főnévi igenév gyökét *len-*, amely így a névben a létezésre utaló szót is hallani engedi. A név, a család neve tehát *lenni-telen*, *lét-telen*, *nem létező*. S valójában így a családhoz kapcsolódó szó nem pusztán közöl, hanem valóban megidéz, ugyanis a gyermekek családja épp nemlétében, elvesztettségében, szétesettségében határozza meg a családtagok sorsát.
5. A következő jelenetben már Vasbug, Világ Vámosa által a gyermekek mellé rendelt segítő pásztor, a királyi atya palotája elé varázsolja azt a „kulipintyót", ahol majd az ikrek laknak. Ez a ház ugyancsak a titok megőrzésének jelképe lesz, mert amikor a bába rájön, hogy ki lakik a kis házban, folyton be akar hatolni, s el karja veszejteni a gyermekeket, azonban a zárakat nem bírja felfeszíteni (nem tudja a titkos kódját), s így nem esik bántódásuk. Amikor a király észreveszi a kis házat, s benne a gyermekeket, kétszer is így szól: „Nem szólítom meg őket, nehogy megijedjenek, s elmenjenek." Azaz újra csak a titok felé fordul, s nem a titok történetté változtatása a célja.
6. A mesemenet következő lépéseiben a megállapodni, rögzülni látszó világot – ahol a királyi apa *titokban* gyönyörködik saját elveszett gyermekeiben, akikről nem tudja, hogy kik is valójában – folyton kibillenti a gonosz bába mesterkedése. Az ikrek tökéletesnek tűnő világát mindig tovább nyitja: újabb és újabb hiányzó, a gyermekek előtt korábban ismeretlen és megszerzendő „kincsre" hívja el figyelmüket.
   „– Jaj, be szép a felséges király úrfi! Jaj, be szép a felséges királykisasszony!
   – Elég szépek vagyunk, öreganyám!
   – Jaj, be szép a kastélyuk! De akkor lenne igazán szép, ha itt az ablak alatt nőne az aranypálmafa.
   – Hát van ilyen, öreganyám?
   – Van!"
   Így indul útnak az aranyhajú ikrek közül a fiú, hogy megszerezze az aranypálmát, az aranypintyőkét, s végül az aranyhajú Tündér Ilonát. Mindkét esetben azzal a hittel indul útnak, hogy testvére titkos vágyát, s így világuk kiteljesedését az éppen megszerzendő kincs teszi majd lehetővé, s meglesz, ami még hiányzik boldogságukhoz. A dolgok mozgatója azonban a gonosz banya, aki csak azért eszelt ki mindent, hogy a királyfit elveszejtse, miközben visszaél a lány kíváncsiságával. A cselekedetek mögött meghúzódó titkos szándékot csak a fiú segítője, Világ Vámosa által nekik rendelt nevelőapa, Vasbug sejti, mert minden kaland előtt figyelmezteti a fiút, hogy „rossz tanítótól" származik a veszélyes kül-

detésekre való buzdítás. De nem leplezi le a titkot, mindig rááll a próbákra, s segíti a kincsek megszerzését.

7. A próbák során az egyik kincs csak úgy lesz az ikerfiúé, ha a kincs őrzőjének az aranyhajú Tündér Ilonát magával viszi. Ez a próbatétel sem megy magától értetődően, itt ugyanis maga a királyfi titkolja valós szándékát (miszerint a lányt majd zálogul a sárkánynál hagyja), az igazi titkot mégis Tündér Ilona árulja majd el:
Nono, Te Lentelen királyfi! Mikor te születtél, abba a percbe születtem én is. Te születtél a bűnös földön, én születtem a tündérek sorjába. De a te csillagod felment az égbe, az enyim melléje ment, mikor én születtem… az Isten [ezt az ifjút] nekem rendelte. Születésemtől tudtam, hogy a Lentelen király úrfinak leszek a felesége.
Tündér Ilona vallomása átalakítja a mesei világ képét, ugyanis a mesében tudható valóság, s a mögötte meghúzódó titok kettészakítja a világot, mintha létezne egy olyan nézőpont – épp Tündér Ilona nézőpontja –, ahonnét jobban, másként is látható minden esemény. Ebben a jelenetben ez a nézőpont a tündérekhez kapcsolható, ugyanakkor „a tündérek sora" nagyon is *tün*ékeny állapotként jelenik meg, amikor Tündér Ilonának le kellett jönnie a „bűnös földre". Ez a kettős világ tehát egy tiszta, bűntelen, a titkokat is tudó fenti világra és egy bűnös, titkok nyomán szövődő lenti, földi világra bomlik. A királyfi útjai pedig végül is e titok megértésének érdekében megtett utazásoknak tekinthetők, s ennek betetőzése Tündér Ilonával tartandó lakodalma.

A titok borzalmassága

Az ikrek létükben tehát a titkot hordozták a mese elejétől fogva, s a mese zárlatában jutnak el addig, hogy saját identitásukat kimondják, ezzel a titok felszámolódik, mintegy betöltve funkcióját: az önazonosság megteremtését. Két jelenetet kell e mesei zárlatból kiemelni. Az egyik az igazi anya megtalálása s kiszabadítása. Ezt a jelenetet Cifra aprólékos részletezettséggel meséli el, szinte percről-percre tudósít, hogyan is tárul fel a sír, amely így valójában nem a felejtés és a megsemmisülés helye, hanem épp, ha sanyarú körülmények között is, a banya miatti veszélyek előli menekülés és megőrződés helye. Ugyanakkor a titok lelepleződése, az, hogy a sírból élő bukkan fel, olyan chiasztikus alakzat, amely a titok lényegét látszik pontosan megragadni. A titok így a halál és az élet összekapcsolódásában olyan hellyé válik, ahol az egymást keresztező ellentétes tendenciák egymásba fordítják mind a titok elrejtő, mind a leleplezés megsemmisítő vonásait. S ne feledjük, a titok mindig nyelvi jelenségként, a nyelv önértelmező alakzataként is itt áll előttünk. Valami más rajzolódik ki a kettősségen túl: az öreg király, látva a sírból kikelő feleségét "nem jut szóhoz, csak hull a könnye…" Azaz kilép a titokhoz – a nyelvhez – kapcsolódó lineáris tendenciákból. Olyannyira, hogy megszűnik a korábbi zárt világ: a király elveszít mindent, amiben addig hitt („[…] elgondolja, hogy mi lett az ő családjával"), s ami valóságosnak tűnt, az hirtelen szétfoszlott. Ez a titok borzalmassága – az *unheimlich a Geheimnis*ben. Plessner épp a sírás kapcsán jegyzi meg, hogy „nem minden érzés váltja ki a sírást. Csak az, amelyben az embert olyan erő szállja meg, amellyel szemben tehetetlen […] és különös fokát éri el az önuralom elvesztése".[10] Számára a sírás a közvetlenség, az eszköztelenség olyan helye, ahol minden közvetítő nélkül jelenik meg.

[10] Helmuth Plessner: *Lachen und Weinen* in: *Ausdruck und menschliche Natur*. Frankfurt, Suhrkamp Verlag, 2003. 352/359.

A király sírásának párhuzamos helye, amikor öröme leplezetlenné válik, s felszólítja a vendégsereget, hogy mindenki „mondana most egy verset". Erre végül egyedül fia vállalkozik, aki – anélkül, hogy valójában a saját titkával a mese szövege szerint közvetlenül szembesült volna – mégis úgy meséli el a történetét, mint aki már maga is a titok tudója, s őrzője. Ez a fordulat, a titokba való belépés, a titokban való részesedés hozza el számára identitása megteremtésének lehetőségét. A versben való beszéd pedig felidézi azt, hogy a nyelv hétköznapi formáján túl, a közvetlen információátadás mellett a nyelv másképp vétele teremti meg annak a lehetőségét, hogy a nyelv közvetlenül az identitás hordozója legyen. A mese szövege ugyanis érdekes fordulattal zárul. Amikor az öreg király gyermekei megmentőjének, s a család titkát feltáró égi segítőnek, Vasbugnak fizetséget, „aranyat, ezüstöt" kínál, az visszautasítja azt. Mintha figyelmeztetni akarná a királyt, hogy ő nem azt a nyelvet beszéli, ahol mindig azonos értékű, jól beváltható érmékkel zajlik a csere, ahol a jelek sora csak az információátadás eszközeként szolgál. Vasbug – nevéhez méltóan, ugyanis a *vas* mint kevésbé értékes fém és a *bug* mint a *buta, együgyű* jelentésű szó[11] együtteseként egyfajta tréfacsinálóként, Világ Vámosának udvari bolondjaként jelenik meg – másként gondolkodik: a megszabadított ártatlan gyermekek helyett a bűnösöket akarja magával vinni: „Két ártatlant viszel, két bűnöst hozol!" Azaz számára nem a „csereérték" a fontos, hanem a világ rendjének helyreállítása, amelyben a titok csak azért válhatott főszereplővé, hogy az igazság teljes valójában megjelenjen, mindenki a saját értékének, saját léthelyzetének megfelelő helyre kerüljön. A titok valójában tehát olyan határhelyzetet teremt, amelyben a titok feltárulásakor az emberi természet valóságos megismerésének lehetősége válik elérhetővé. Vasbug „kecskebukát vét", azaz átfordul, a feje tetejére áll és egyben át is változik, alakja pedig így épp e határterülethez kapcsolódó átmenetiséget, megragadhatatlanságot jelképezi. Ez a transzformációs képesség jellemzi a titok nyelvi megjelenését is: a titok irritáló tapasztalat, amely megingatja a megszokott világ rendjét, és borzalommal tölt el. Hol jelentés telinek tűnik, hol teljesen üresnek, hol igaznak, hol hazugnak, hol megfejthetetlennek, hol önként feltárulónak, s olyan feszültségek, egymásba fonódó ellentétes tendenciák hordozójának, amely egyszerre teszi vonzóvá és taszítóvá, vágyottá és elviselhetetlenné, a kíváncsiság és a felejtés tárgyává.

[11] A szó a *bu-/bo-* szógyök bokrába tartozik, amely a *buta*, *botor, bugyuta* szavaink magja; a *bug/buga* pedig „kicsit, hitványat, alávalót jelent … buga ember a.m. pórias ember" ld. Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára (2. k.), Emich, Pest, 1862. 825–826. *buga* címszó.

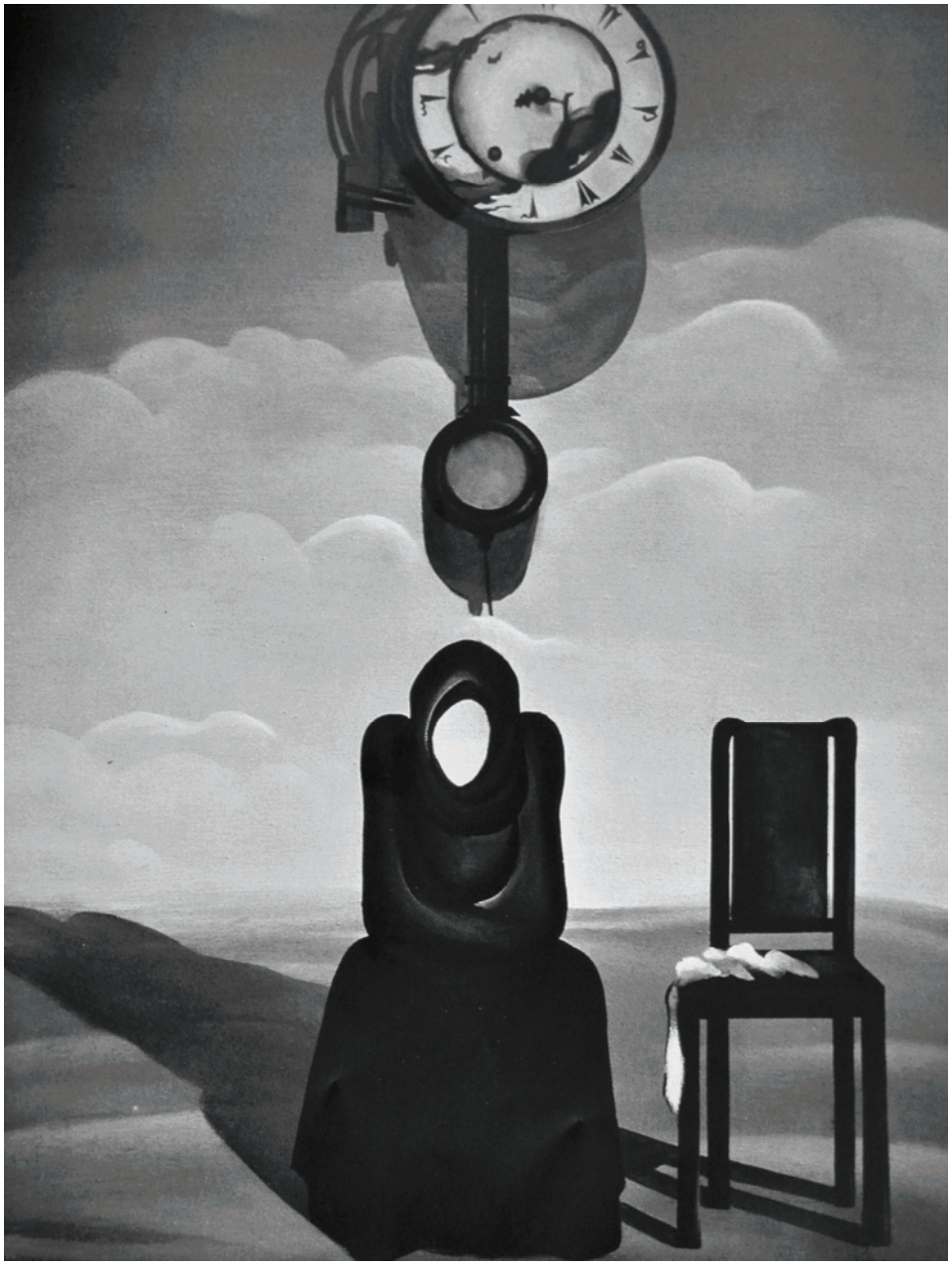

EPILOGUE (1976)

BÁLINT PÉTER

A házassági kötelék avagy a *fele-társi* felelősség a mesében

A *LEMONDÁS* ÉS *SZOLGÁLAT* FENOMENOLÓGIÁJA A KÁRPÁTALJAI NÁDASDI ISTVÁN CIGÁNY MESEMONDÓ MESÉIBEN

1.

Paul Ricoeur írja az *Egészen a halálig: a gyászról és a vidámságról*[1] szóló kései, megrendítő hangvételű írásában (megrendítő, hiszen a végnapjait élő feleségét egészen a halálig kísérő együttlétük alatt fogant gondolatairól ad hírt e vékony kötetben), hogy: „*Egyedül a szolgálat*, összekötve az élet *odaajándékozásával*, egyszerre sors és engedelmesség." Az életet odaajándékozni „valakiért", egészen pontosan a másikért, az évtizedek során fele-társammá választott, „nekem rendelt" hitvesemért, aki – ahogy maga Ricoeur erősíti meg – „*a halálon túli életem*", lényegét tekintve lemondás önmagamról a másik javára, ez pedig a *jóság* maga, amiként Lévinasa a fogalmat meghatározza: „A jóság abban áll, hogy a létben oly módon tételeződöm, hogy a Másik többet nyom a latba magamnál."[2] Lemondani önmagamról – ez nem olyan könnyű, mint lemondani a cigarettáról, az italról, a hozzám kötődő tárgyakról, a hiú vágyakról, mivelhogy ezek csak olyan élvezeti cikkek, a birtoklás pillanatnyi örömét jelentő tárgyak, kéjt okozó és fokozó vágyak, melyek a létezésem egészét és egzisztenciám lényegét nem érintik. A létezésnek ennél kezdetibb (primordiálisabb) és távlatosabb (transzcendentálisabb) idő-tér koordinátái közt kell elhelyezni az önről való „lemondás" aktusát. Tegyük föl hát a kérdést: voltaképpen miről is mondok le, amikor lemondok önmagamról? Az én függetlenségéről? Az idegen/Másik akaratának ellenszegülő saját akaratomról? A szabadságomat és élvezetemet szolgáló vágyaimról? A hétköznapi életben és a közösségemben való érvényesülésemről? Az olykor alig megfékezhető becs- és bírvágyamról? Valamennyi feltett kérdés mélyén – mely a létlehetőség-feltételek és morális lét-választás lényegét érinti – azonnal megragadható a végtelen egoizmus és a Másiktól elkülönböző/eltávolodott lét szubjektivitásának[3] valamilyen formája és foka. Mindig az Énből, a saját magam állítására irányuló korlátlan lehetőségek illúziójának aspektusából közelítek a Másikhoz, akit nem akarok befogadni, úrként nem akarok házamban vendégül látni, sőt, találkozásban lenni sem szándékozom vele. Minden állításban ez az erőszakos eltávolítás, a Másiktól mindenáron elkülönböződés és a bensőségbe visszahúzódás szándéka érhető tetten. Csak önmagamért óhajtok felelni, csakis

---

[1] P. RICOEUR: *Egészen a halálig/Töredékek*. (Vivant jusqu' à la mort). Ford. Bende József. Bencés kiadó, Pannonhalma, 2011.

[2] E. LÉVINAS: *Teljesség és végtelen*, (ford. Tarnay László) Jelenkor, Pécs, 1999. 210.

[3] „A szubjektum egyszersmind szégyen. A szubjektív létezés az elkülönüléstől nyeri jellemző vonásait. […] Az önmagából való kiindulás ténye magával az elkülönüléssel azonos." Lévinas 25.

saját jelenbeli és jövőbeni tetteimért vagy szavaimért akarok felelősséget[4] és „garanciát" (más szóval *kezességet*) vállalni: a Másikért nem kívánok felelni, nem adom a szavamat és ígéretemet neki, nehogy számon tudja kérni és felelősségre tudjon vonni. Elkülönböződésemben persze tetten érhető (pontosabban nem tagadható) a saját tudatom/lelkiismeretem előtti felelősség és ítélkezés önmagam felett: az egoizmus nem szabadít fel a felelősségrevonás és jogi/erkölcsi büntethetőség alól.

Önmagamat állítani a másik ellenében; akaratomat kíméletlenül érvényesíteni a másik rovására; a hatalmamat jogsértés és kegyetlenkedés által kiterjeszteni a másik szabadságának felfüggesztésével; vágyaimat szabadon ereszteni a másik méltóságának sárba tiprását okozva: mindez világi és mérhetetlen szubjektivitásomat tükröző beszéd, mely nem ismeri a léthatárokat, az erkölcsi korlátokat, az önmérsékletet, a Másik jogát önmaga állítására és létezéséről szóló tanúságtételére. Egyetlen mértéket és értéket ismer csupán, az Én gőgös és határtalan szubjektivitását, a Másik iránti közömbösségét és érzéketlenségét, a birtoklás- és hatalomvágy mindenáron való fenntartását. Az Én ekkor úgy tesz, mintha elfeledné, hogy az önmaga állítása és az önmagáról szóló tanúságtevés, és mindenféle önmeghatározás és beszéd csakis a Másikhoz való viszonyból és viszonyban értelmezhető.[5]Az önzőség, az *ön* – (vagy még inkább az *egyedül* –) állóság felveti a kérdést: kétségtelen, hogy felelős leszek („je sois responsable *devant*…"), ámde mi vagy ki előtt? A törvény vagy Mások előtt, magam vagy esetleg az Isten előtt? A felelősség végső soron ön-felelősség („*autoresponsabilité*"), önmagamért és önmagam előtt vállalt felelősség.[6] De a jogi és erkölcsi felelősség ténye és súlya csakis a Másikhoz vagy a mások alkotta közösséghez való viszonyulásomban nyeri el értelmét; a Másikhoz vagy másokhoz kötődő tetteim és szavaim (az ígéret, a kötelesség, a szerződés) megtartásában vagy épp ellenkezőleg, megszegésében veszi kezdetét a számon kérhetőség és büntethetőség. Az Én, aki önmagáért és önmaga előtt is felelősséggel tartozik, közösségben létezése okán kénytelen túllépni önmagán a Másikhoz, s ennek legszebb példája a szeretet (a testvérség és barátság mellett). Lévinas *Az idő végtelenje* című írásában mondja egy helyütt: „Az Én egyszerre lekötődés és elkötődés –."[7] Vagyis az Én lekötődik, mondhatnánk lehorgonyoz egyvalaki mellett, de nem úgy, mint a tengeren való hosszú hánykolódás után megviselt hajó a kikötőben, hogy a szükséges javításokat követően minél hamarabb kifusson és újabb veszélyes kaland felé haladjon. A lekötődés épp ezt az átmenetiséget, kiszámíthatatlanságot, szembenézés előli folytonos elmenekülést, arc- és nyelvváltogatást igyekszik száműzni; vagyis aki lekötődik az az állandóságot, a vele és rá való számítás bizonyosságát, a szavahihetőséget és számon kérhetőséget választja. Az Én lekötődik, mert az eleinte ismeretlen Másik arca, mely azáltal, hogy hozzá fordul és nem fordul el tőle, a Lévinas-i „szemtől szembe egyenességével" megnyilvánul előtte, még ha szótlanul is, a mimikára hagy-

---

[4] Jean-Louis Chrétien: *Finitude de la responsabilité illimitée* c. konferencia előadásában hangsúlyozza a „*responsable*" kifejezés és a „*répondre de…*", illetve a „*répondre devant…*" igék latin eredete mellett a szoros értelmi összefüggést. Külön tárgyalja a temporalitás lényegiségét, vagyis a felelősség jelenbeli és jövőbeni hatását. In: Jean–Louis CHRÉTIEN: *Répondre. Figures de la réponse et de la responsabilité*. Éd. PUF, Paris, 2007. 162–163.

[5] Ellenben ne feledjük a Lévinas-i intelmet: „A Másikkal való kapcsolat nem szünteti meg az elkülönülést." LÉVINAS: i. m. 213.

[6] J.-L. CHRÉTIEN: i. m. 176–177.

[7] I. LÉVINAS: i. m. 242.

va mondandóját, elbeszéli önmagát; akaratlanul leleplezi a szeretetre irányuló vágyait és titkait többé nem tudja magában tartani; magához köti őt: vagyis az Én *elkötődik* irányában. A megköt és bogoz igék (miként a „köt" és „bog" szavunk) szervesen összetartoznak, egyjelentésűek; ám a „bogoz" jelentésárnyalatait (jelentéstöbbletét) vizsgálva feltűnik, hogy az egyszeri megkötésnél sokkal bonyolultabb, szövevényesebb hálót fon az, aki magát a Másikkal „össze-bogozza". Úgy alakítja tetteit és úgy szövi szavait, hogy azokban jelen van, mint megszólított és feleletre késztetett, a Másik, akiért és aki előtt felelős vagyok, nem pusztán magam*ért*, legfőképp *érte*, s felelősségem elbeszélhető egy vagy több cselekvésként is. A mese (s látni fogjuk a később elemzendő mesében is) épp ezt a narratívaként elbeszélt felelősséget és magát a cselekményt,[8] mint bűneseményt és vezeklést, „bűn nélküli bűnhődést" és boldog végződést mutatja meg magában a cselekményszövésben.

A *lemondás* fenomenológiáját tovább elemezve, azt állíthatjuk, hogy lemondani önmagáról csakis az tud, aki képes a közelálló Másikra, mint Én-re tekinteni; aki képes a Másikat meghallgatni és befogadni, mielőtt önző módon önmagát beszélné el és ezzel az önkimondással erőszakosan hatolna be a Másik terébe; aki képes megérezni a távollévő Másik eleven és fájdalmas hiányát, ha eltávolodik tőle és a távolság (a hallgatás, nem-felelet) kínzó vágyat ébreszt benne, hogy maga elé/mellé idézze az álmodás vagy emlékezés révén; aki képes vezekelni a másik ellen elkövetett vétségért s mindaddig kitart, amíg bűne megbocsátást nem nyer, akár a halál óráján. A lemondás az önösségről és a Másikért való szolgálat vállalása az erkölcsiség útjára lépés, ahogy Lévinas a tőle megszokott pontossággal utal erre: „Az a tény, hogy a másikért létezve másképpen létezem, mintha magamért léteznék, maga az erkölcsiség."[9] A másikért létezve másként létezni, mintha csak magamért kellene felelősséget vállalni, olyasfajta engedelmesség, olyasfajta szolgálat, olyasfajta szeretet, mely a Másik „parancsszavának" meghallására készen áll, hiszen tudja, hogy csakis olyat parancsol (meg) neki, az őt engedelmesen szolgálónak, a szolgálattevésre és kéznél-levőségre készségesen rendelkezésre állónak, ami az érdekét és javát szolgálja, mivelhogy a parancsot adó maga is szolgál: ebben áll hatalma és erőssége. Ebből az önről lemondás és másiknak engedelmesség, másiknak parancsolás és másikat szolgálni tudás kölcsönösségéből vezethető le a mesében „egymásnak rendeltek" végtelen szeretete és tudatosan vállalt reszponzív-etikája. Végtére is az életet „*odaajándékozni*", vagyis azzal a céllal „továbbadni", „átháramoltatni", hogy a Másik életének kiegészítőjeként és beteljesítőjeként szolgálja azt a létet, melyet magától Istentől kapott ajándékba az élettel megajándékozott, csakis akkor képes, ha a szeretetben felismeri a Másikban a sors által „neki rendeltet", s elfogadja a sorsot, más szóval engedelmeskedik a rá mért sorsnak. Ez esetben szeretni annyi – Ricoeur szerint –, mint az „élet iránti szeretet átvitele a másikra […], aki engem túlél"[10], vagy Lévinas szerint: „mint félteni a másikat, segítségére lenni gyöngeségében."[11]

[8] J.-L. CHRÉTIEN: i. m. 172.
[9] LÉVINAS: i. m. 223.
[10] RICOEUR: i.m. 68
[11] LÉVINAS: i. m. 218.

2.

A dolgozat második felében vizsgáljuk meg a Punykó Mária[12] által gyűjtött és közreadott, elképesztően gazdag kárpátaljai (ukrajnai) mesehagyományban a fele-társi lemondás és szolgálat fenoménjének különböző megnyilvánulásait.

A beregújfalusi mese: (*A vak nyúl*)[13] arra mutat kiváló példát, hogy a királyleány, noha élhetné a maga úrnői világát, lemond önmagáról és szolgálja azt a vak férfit, akiről csak ő tudja, hogy egykori megmentőjét kell látnia a „világtalanban". Történt ugyanis korábban, a meseszövet elején, hogy az erdész fia megmenti a zsiványok fogságából az elrabolt királylányt, aki aranygyűrűt és egy névjellel ellátott fél zsebkendőt adományozott jótevőjének, mely adomány egyfelől „jelként" funkcionál, tanúságot tesz a jövőben egykori (múltban történt) tettéről, másfelől a szerelem jövőbeni ígéretét, a „később-lesz" bizonyosságát hordozza. Ám a megszabadítás-történet után az életben maradt zsiványok vezére összeszűri a levet a fiú anyjával, aki (más „*gonosz anya*"-típusú mesékhez híven) kegyetlenül megvakítja és szélnek ereszti a fiát. Kínkeserves barangolást követően a fiú elérkezik ahhoz a kórházhoz, melyet a fogságból szabadult királylány anyja építtetett hálaadásképpen (adományként). A lány azonosítja megmentőjét (vagyis egykori adományainak köszönhetően bizonyossá válik a „volt-vagyok"*azonossága*) és a királyi kastélyba viszi magához.

> A királykisasszony kart őtött vele, s kezdett vele siétálgatni. Úgy szereti, minthogyha az világios szemü vón. A királykisasszony. Annyira szereti az urát. A királynak nagy kertje van és nagy siétakertje van, hát le-fel, le-fel siétál. Lássa, hogy egy vak nyúl megyen. Niézi a királykisasszony, egy vak nyúl szalad és nekiugrik az almafának, odavágja a homlokát az egyik fához. Ott vót egy kis forrás, csak beleesett, szeme lett. A vak nyúl elszaladt. (*P. Punykó:* 59.)

A királylány szolgálata magába foglalja a titkosságot és a rejtekezést. Titkosságról azért beszélhetünk, mivelhogy a lányon kívül senki sem tudja olvasni/értelmezni azt a narratívát, melyet „karöltve-sétálás" ténye jelez (a szüleinek is el kell mesélnie a kettejük történetét, illetve azt, hogy erre a férfira várt). Rejtekezésről pedig azért szólhatunk, mert a borzalmas csapást/bajt elszenvedőről névtelenül való gondoskodás nem más, mint a „már-elveszettnek" hittet itt-létében az emlékezés és szeretet vágyképeivel együtt felruházott lény befogadásának gesztusa. Titokban tartani a „találkozás mostjában" világtalan előtt, hogy az egykoron megmentett szolgálja őt, nem csalás, nem megtévesztés, hanem – Lévinas kedvelt szavával élve –: „elnapolás"; rejtekezni, vagyis királylányi-úrnői rangról lemondani, hogy a vendégségben lévő hajléktalant „névtelenül" szolgálja a gyógyulás útján, s ezáltal a jövőben kiérdemelje szeretetét, a sorsnak való engedelmesség.

A másik mesénk: a *Szegény Csipkés*[14] című házasságtörténet, melyben a 24 „magazinos", 24 legényes és nagy kastéllyal rendelkező kereskedő nem a mérhetetlen nagy vagyonával, hanem a feleségével dicsekszik a többiek előtt, „*olyan szép feleségem van, hogy párja nincs a világon*". A szépség és a dicsekvés éppúgy összetartozik, mint a látszat és fecsegés, a fátyol és

---

[12] Itt is szükségképpen meg kell említenünk azt, hogy (Penckóferné) Punykó Mária elévülhetetlen érdemeket szerzett a beregújfalusi gyűjtésével, a lokális cigányközösség tagjai máig szeretettel viseltetnek iránta.

[13] PENCKOFERNÉ PUNYKÓ Mária: *Tűzoltó nagymadár*. Beregújfalusi népmesék és mondák. Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. 56–59; másutt előfordulása In: PUNYKÓ Mária: *A hétországi király*. Beregújfalusi népmesék, Kárpáti kiadó, Ungvár, 1993. 47–51. (AaTh 590)

[14] PUNYKÓ Mária: *A hétországi király*. i. m. 17–23.

megtévesztő beszéd, az ígéret és titokkibeszélés. Mind a szépség, mind pedig a dicsekvés a normalitáson túl való többlet-mondás, mely irritálja, ellenkezésre ösztökéli, sőt vádaskodásra készteti mindazokat, akik nehezen viselik el a tárgynak és szónak az önmagán *túl*terjeszkedését.

> Egy rongy zsidó, vót négy bótja, azt tanálta mondani neki:
> – Mit dicsekszel a feleségeddel, a tegnap éccaka is vele játszottam!

A hirtelen támadt irigységében vádaskodótól a hűtlenség-csalás bizonyosságaként azt kéri a becsületében/hiúságában megsértett férj, hogy hozza el a feleség aranygyűrűjét és nevezze meg a testén lévő rejtett jelet, melyet rajta kívül legfeljebb csak a szeretője láthat. A kereskedőtársa vagyonára pályázó és a szava hitelességéért aggódó „rongy zsidó" a bábaasszony segítségét kéri, aki az élethosszig tartó jóléte fejében rászedi a nagygazda feleségét.

> – Kedves naccsága, má mindet sorban firisztettem, csak még magát nem, tett meleg vizet má melegedni? […]
> Mingyá bele a kádba, lehúzta a gyűrűt, letette, ez meg felvette, a nyelve alá tette ez a büdös bába.
> S a testin vót egy szemőcs. Az asszonynak. A szeméremtestin. Ez meglátta eztet. (*Punykó:* 18.)

A csalással megszerzett „jelek", melyek a házasságtörés bűnét vonják az asszony fejére, eltávolítja tőle a férjét: akinek a legfőbb bűne, hogy a felmutatott jelek láttán gyanakvás nélkül hisz hitvestársa hűtlenségében: a halálig fogadott szavahihetőségét függeszti föl. Ugyanakkor egyetlen pillanatig sem kételkedik az idegen, a „rongy-zsidó" tanúságtevésében, mely nem nélkülözi a hamisságot, az ármányt, a szemfényvesztést, mely a féltékenységtől amúgy is elvakulttá vált férj esetében nem túlságosan nehezen ér célba.

A férj világgá indult, és a felesége (ki tudja honnan/kitől vette hírét férje szándékának) ment utána megtudni döntése indokát *(„– Kedves uram, kedves uram, hát hova menc? Hisz semmi nem igaz, az Isten áldjon meg!"*), de a férj haragjában beledobta nejét a Dunába. Kisvártatva kertésznek, majd katonának állt, de az asszony mindenhová követte és mások jóvoltából rangban mindig fölébe keveredett. Végül ezredessé nevezték ki, a volt-férjet puccernak fogadja, s magával viszi a hazugság/csalás árán meggazdagodott zsidóhoz, hogy ki-bogozza a csalárd történetet és férje szeméről levegye a hályogot.

A cigány származású mesemondó, Nádasdi István rendkívüli alkotó tehetségéről árulkodik, hogy a meseszövésben olyan bravúrokat alkalmaz, melyek csak a „legnagyobbak" sajátja. Vegyük rögtön az elsőt: a meseszerkezetben a „tükör-struktúra" alkalmazását, vagyis a „mese megkettőződését" a meseszövetben.[15] Annak kiderítésére, hogy valójában ki követett el bűnt és ki ellenében, kit terhel a felelősség abban, hogy Szegény Csipkés hűtlenséggel vádolta és elűzte magától hitvesét, az ezredesi rangban (vagyis tekintélyes bírói/hatalmi pozícióban) lévő hitves szabályos bírósági tárgyalást rendez. E rögtönzött bírósági tárgyalás, pontosabban a „rongy-zsidó" kastélyában élő bába saját gazdagsága történetének előadása teszi lehetővé a *visszatekintést* (melyről Gerard Genette-re hivatkozva Eco beszél[16]), melynek során a mesemondó „mintha pótolna valamit" abból, amit „kifelejtett". De vajon *ki* és *mit* felejtett el tisztázni a történet legelején, amire a bírói múltfejtés (nyom-követés: nyomozás), vagyis je-

---

[15] Vö. BÁLINT Péter: *Mese a mesében: a megkettőződés hermeneutikája (az emlékezés és a nyelv „labirintusában"*), In: Bálint Péter *Meseértés és értelmezés (a kárpát-medencei népmesehagyomány hermeneutikai vizsgálata)*, Didakt, Debrecen, 2013. 125–149.

[16] U. ECO: *Hat séta a fikció erdejében*, (ford. Schéry András), Európa, Bp., 2007. 45.

lenbeli történet-ismétlés során fény derül: a titkos „jelek" megszerzésének körülményeire, az „összeesküvésben" részvevők kilétére, a felbujtó és végrehajtó személyére? Nyilván nem a mesemondó felejtette el elmondani (ahogy mások és máskor beismerik rögtön a mondás közbeni tévesztésüket, kihagyásukat), hogy a férj miért viselkedett megfontolatlanul. Az ezredes faggatása és a bába történetmondása viszonylag pergő diskurzust eredményez),[17] a „volt-feleség" egyszerűen nem hagy időt a bábának a szavain és az értük vállalandó felelősségen való gondolkodásnak; hagyja az egyébként is szinte „dicsekvő"/önleleplező beszédet ömleni, s persze az időközben elbóbiskoló férjet többször is felpofozza, hogy a tanú-létére és múltbeli-jövőbeni felelősségére figyelmeztesse. Nádasdi másik erénye épp ebben a ricoeur-i „konfigurációs aktusban": a tükör-struktúra pergő párbeszéd általi megteremtésében, az indító történetet ismerő hallgatóság figyelmének fenntartásában és – az ismétlés ellenére is – a múltfejtésre irányuló szándék fokozásában érhető tetten. Elképesztően izgalmas és paradigma értékű az az elbeszélői mód, ahogy a bírósági tárgyalásnak megfelelően váltogatja a beszélők személyét (a bírónő: az álcázott „volt-feleség", aki ezredesi rangban rendreutasítja és parancsaival az ön-felelősségére készteti a puccert: a „volt-férjet" egészen addig, míg be nem látja fatális tévedését és felesége ártatlanságát); ahogyan váltogatja az egyes szám első személyt a harmadikkal, mintegy folyamatosan ál-arcot öltve és azt eltávolítva teremti meg a tanú- és bűnvallomás hitelességét, a férj megbánásának őszinteségét. S ne feledkezzünk meg Nádasdi egy újabb mesemondói erényéről sem, nevezetesen arról, ahogyan *beszéd és látás izomorfiáját* megteremti akkor, amikor a szégyen és a bűntudat miatt elhomályosult látású férjnek (aki a bába történetéből rádöbbenhetett felesége ártatlanságára) megmutatja egykori fényképét:

> – Hát nézzed má ezt a fényképet, nem vót neked ilyen feleséged?
> Az ű fényképje vót. Ahogy ránézett, kihullott a szemébül a könnyű ott, hogy milyen ártatlanul megölte a feleségét. Mikor meglátta a felesége, megkérdezte:
> – Minek sírtál?
> – Mert hibátlan volt szegény. Én vagyok a hibás (22.)

Röviden összegezve vizsgálódásunk eredményét: azt látjuk, hogy e mesék (és Nádasdi többi meséje is) a *megértés*, a gadameri önmegértés és a *felelősség*, az önfelelősségtől a másikért vállalt Lévinas-i reszponzív-etika tanmeséje. Mind a két tevékenység feltételezi a gondolkodást (az elgondolható jelenbeli és jövőbeni elgondolását) és a képességek (az önállítás és tanúságtevés, az ígérettevés és ígéret-megtartás) kialakítását.

[17] Épp ellenkezője történik annak, amire Eco utal: „Az időzés nem időfecsérlés: az ember sokszor azért áll meg, hogy megfontoljon valamilyen döntést:" ECO: i. m. 72.

ZSELLÉR ANNA

Szigorúan az identitás jegyében

PROPSZT ESZTER: A KORTÁRS MAGYARORSZÁGI NÉMET IRODALOMRÓL

Kijárat Kiadó
Budapest, 2012
224 oldal, 2400 Ft

Propszt Eszternek e 2012-ben megjelent gyűjteményes tanulmánykötete a viszonylag semleges és általános *A kortárs magyarországi német irodalomról* címet viseli, pedig az itt egybegyűjtött tanulmányokon egységesen vonul végig az a karakteres irodalomtudományos metodológia és elemzői szemlélet, amely a magyarországi német irodalmat, mint az identitás képződését befolyásoló és végső soron azt konstruáló nagyságként fogja fel. A szerző ennek jegyében az identitást, „mint kollektív identitást és mint az egyén szociális identitását, diskurzív konstrukcióként" fogja fel (44. o.). A tanulmányok viszonylag mereven, de érzékeny szövegelemzési stratégiáikkal produktívan támaszkodnak Jürgen Link elméletére, amely „az irodalom-elemzés mint interdiskurzus-elemzés" elméleteként Foucault diskurzusfogalma mellett irodalomszociológiai kutatási szempontokra épít (44. o.).

Ha az olvasó a szerzői előszó ajánlását követve egységes műként igyekszik befogadni a tanulmánygyűjteményt, hogy az „többet, átfogóbbat, egészlegesebbet" (9. o.) mondhasson számára a magyarországi német irodalomról, mint az önmagukban álló tanulmányok mondanának, akkor ez a szándéka nem ütközik különösebb akadályokba. A kötetet kísérő három írói interjút külön egységként kezelve a tanulmányok egymást követő során ugyanis egy jól kivehető fő tézis érvényesül. Visszatérő állításként jelenik meg az a megfigyelés, hogy a magyarországi német irodalomban a német nyelvű szövegek, mint diskurzív pozíciók sokkal kevésbé differenciált identitásformáló stratégiákat nyújtanak, mint a magyar nyelvűek, ez a tulajdonságuk pedig „irodalmi minőségükkel", tehát esztétikai értékükkel (bár ez utóbbi kifejezésnek a használatát a szerző következetesen kerüli) is szoros összefüggésben áll (Ld. pl. 114. o.). Mivel a tanulmánykötet az „irodalmi minőséget" „az irodalom társadalmi funkciójára

vonatkozólag határozza meg" (47. o.), ezért a magyar nyelvű magyarországi német irodalom megítélését a német nyelvűhöz képest annak összefüggésébe állítja, hogy mely szövegek képesek „társadalmi funkciójukat" izgalmasabban, nyitottabban, az irodalmi jelentés többrétűségét kihasználva betölteni. Egy ilyen viszonylatrendszerben felvázolt irodalomesztétikai hierarchia okaként szerencsés módon Propszt elsősorban *nem* nyelvi okokat jelöl meg: „A különbség egyrészt a német nyelvű diskurzív vonulat hosszú ideig tartó politikai meghatározottságára vezethető vissza, másrészt a magyar nyelven író szerzők differenciáltabb irodalmi szocializációjára." (60. o.) Propszt szerint még azok az izgalmasabb német nyelven íródott magyarországi művek sem töltik be jól az elvárt „társadalmi funkciójukat", amelyek rávilágítanak ugyan „a forgalomban lévő identitásformáló stratégiák negatívumaira, de nem állítanak azok helyébe más, konstruktív stratégiákat" (31. o.), mint pl. Valeria Koch vagy Josef Michaelis nyelvművészete. Az „intézményesített" – ennek a fogalomnak a jelentését a kötet az első tanulmányban fejti ki – kortárs magyarországi német irodalommal szemben Propszt fő kifogása, hogy „nem feltétlenül újítóan dolgozza fel a más interdiskurzusok által rendelkezésre bocsátott – a linki szóhasználatban elementáris-irodalmi, „félkész" – identitáskonstrukciókat" (48. o.). Itt a 70-es évektől induló magyar nemzetiségi politika ideológiai szocializációja hatott a legerőteljesebben, amely a 80-as évektől lehetővé tette ugyan az „áldozatdiskurzus" kialakulását az előtte uralkodó kollektív bűnösségről szóló diskurzus mellett, de nem támogatta annak a gyászmunkának az elvégzését, amelyet a kötet szerzője különösen fontosnak és elengedhetetlennek tart egy „autonóm magyarországi német identitás" kialakulásához (58. o.). Ugyanezt hangsúlyozza Propszt már az első tanulmány végén is: „Véleményem szerint ezt a gyászmunkát kell elvégeznie a magyarországi német irodalomnak, ha magyarországi német irodalom akar maradni." (43. o.) A magyar nyelvű szövegek azáltal is elkülönülnek a német nyelvűektől, hogy az identitás elemeinek és problémáinak komplexebb irodalmi feldolgozása oly módon történik, hogy a szövegek ezen tartalmakat nem csak szerzői és szereplői kommentárokban, hanem formai és esztétikai struktúráik által is képesek reflektálni (vö. pl. 59. o.). Az előbbi megállapítások és összehasonlítások alapját egyértelműen az képezheti, hogy Propszt viszonylag nyitottan értelmezi a magyarországi kortárs német irodalom fogalmát, és ehhez a diskurzushoz sorol minden olyan szöveget, amelyben „a [magyarországi német] tematikai jegy meghatározó szerephez jut a konfiguráció vagy a konfliktusstruktúra kialakításában" (49. o.). Természetesen ez a nyitottság csak viszonylagos, és kizárólag a szerző előbb felsorolt irodalomértésének jegyében, az identitás társadalmi fogalmától függően értelmezhető.

A rendszerszerű vizsgálat és elméleti megalapozás után öt műelemző tanulmány következik. Ezek – a kötetet záró interjúk mellett – a könyv legolvasmányosabb szövegei, melyek Kalász Márton (*Téli bárány*), Elmer István (*Parasztbarokk*) és Balogh Róbert műveit (*Schvab evangiliom, Schvab legendariom,* drámák) elemzik behatóan. Míg a magyarországi német nyelvű német irodalomban feltárt tipikus diskurzív pozíciók vizsgálata során az derült ki, hogy az „asszimiláns", a „dokumentátor", a „kívülálló", a „sorsüldözött" vagy a „gyászoló" pozícióinak szövegbeli életre keltése kapcsán ezen szövegek által „hosszú ideig nem keletkez[t]ek komplex világmodellek" (56. o.), addig a fenti három szerzőt az tünteti ki Propszt Eszter szerint, hogy műveikben az identitás kialakulását eleven pszichológiai folyamatként képesek ábrázolni. Ennek a folyamatnak a végigkövetését a tanulmányok számos izgalmas

szövegpéldával dokumentálják. A tanulmányok olvasója így egyben irodalom-olvasóvá is válik, és betekint a magyarországi német irodalom fő egzisztenciális problémaköreibe.

Korábban Propszt a magyar nyelven író szerzők „differenciáltabb irodalmi szocializációját" jelölte meg műveik magasabb komplexitásának egyik okaként. Hiányzik azonban ennek az „irodalmi szocializációnak" a műelemzéseken keresztül történő csatolása olyan világirodalmi változásokhoz és folyamatokhoz, amelyek indokolnák, ill. a konkrét szövegszerű elemzés szintjén rámutatnának Elmer, Balogh és Kalász műveinek az identitásképzés társadalmi funkcióján túlmutató esztétikai értékeire. Ezen értékek felmutatása nélkül a kötet azt veszélyezteti, hogy elemzett és nagyra értékelt szerzőire pusztán periferiális irodalmi jelenségként, a „kortárs magyarországi német irodalom" skanzenjének viaszlakóiként fogunk tekinteni – annak ellenére, hogy a kötetet záró interjúk három valóban izgalmas írói egyéniséget tükröznek. Az érzékeny és differenciált műelemzések és interjúk együttes olvasása után a következetes, de zárt tudományos irodalomszemlélet hátránya domborodik ki Propszt Eszter tanulmánykötetének kapcsán, amely metódusának és szemléletének kizárólagosságával az általa elemzett és megfigyelt művek sokszínűségét és értékeit legalább olyan mértékben elfedi, mint amennyire felmutatni tudja.

Ünnep (2006)

KOVÁCS FLÓRA

*Idő*mozgatások

SZABÓ RÓBERT CSABA FEKETE DACIA CÍMŰ KÖTETÉRŐL

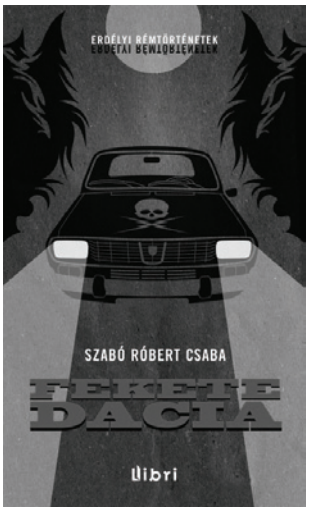

Libri Kiadó
Budapest, 2012
208 oldal, 2990 Ft

Szabó Róbert Csaba legújabb, *Fekete Dacia* című novelláskötete nem válik el élesen attól a technikától, amelyet a szerző előző köteteiben már észrevehettünk. E könyv mellesleg át is emel novellákat (köztük a címet meghatározót, a *Lelkiismeretünk bekötőútjain*t annak vissza-visszatérő fekete Dáciájával) az előző izgalmas *Temetés este tízkor* kötetből (Csíkszereda, Bookart, 2011.). Emellett úgy tűnik, hogy a Libri Kiadó az Erdélyhez köthető könyvtermések közül, legalábbis Papp Sándor Zsigmond *Semmi kis életek* (2011.) munkájával együtt, olyan műveket jelentet meg, amelyek erősen reflektálnak az előző korszak Romániájára. Ódzkodnék az erdélyi magyar irodalom elválasztó hangsúlyozásától. Mindkét kötet figyelemre méltónak mondható, így a választások indokoltnak tűnnek.

A *Fekete Dacia*-könyv talán legérdekfeszítőbb jegyét az idővel való játék mutatja: az időtlenség hangsúlyozása a mítoszteremtésre (is) utalva jelenik meg a köztesség (a *közöttlét*) aláhúzásával. Az időtlenség egyrészt az ismétlődés béklyójába került létet szemlélteti *Az ördög Kolozsváron* novellájában, másrészt egy ettől független mítoszteremtésre szintén rájátszik, amely Regina Schwarz (*Emlékül Annuskának*, *A léghajó utasai*) vagy Karl Fronius (*A léghajó utasai*, *A Boglyas-szikla rejtélye*) kötetbeli visszatérésében érhető tetten, s ez utóbbi nevében változtatással, esetlegesen egy család különböző generációjára való célzással. A nevek újbóli feltűnése mellett *A Boglyas-szikla rejtélyé*ben még az időre való közvetlen megjegyzés is fellelhető a mítosz erősítése végett: „A tutaj az idő és tér törvényei felett átugorva folytatja zabolázhatatlan, mert nem várt vágtáját a vízen lefelé, és rendszerint az ugrás után rögtön sziklák martalékává válik, amikor a bénultságból kiszabadult, irányíthatatlan hajótest zátonyra fut." (181–182.), „amely olyan lidércnyomássá változtatja útjukat a Maros felső folyásán, Gyergyóremetétől Régenig, hogy alig találni lassan embert a rönkfákra" (179.).

Az idő kérdésköréhez párosítható meghatározhatatlanság a köztesség, az átmenetiség markáns jegyével van jelen. A már említett *Lelkiismeretünk bekötőútjain* egy olyan világ lenyomatát tárja fel, amelynél a diktatúra mentális maradványai nem hagyják érintetlenül a következő időszakot, mintegy az átmenetiséget „teremtve" meg. A bosszú – mely a novellában másodszori – a közösség számára ezért vélhető szükségesnek. Mindazonáltal a bosszút egy, a mítoszképzésen áteső nem emberinek tulajdonított szenvedi el, amelyről pedig értesülünk, hogy nem különbözik a bosszút eszközlőktől. A tett viszont érinti a diktatúrát képviselőhöz társított tárgyat is, amelyhez szintén a démonizáció kötődik.

> „Az alpolgármester legalábbis semmi ismerős vonást nem tudott fölfedezni a péppé zúzott arcon. Nem tudták, ki fekszik a lábuk előtt az úttesten. / Azazhogy dehogynem, mindenki tudta. Másodjára is megölték. / Másnap elvontatták az autót is, és az egyik városi roncstelepen bezúzatták. Az alpolgármester és a polgármester is jelen volt, mint egy kivégzésen. Addig maradtak, amíg a három köbméteres vasbálát ki nem köpte magából a prés. Végignézték, mert érthető módon bizonyosságra vágytak." (58.)

Egy ehhez hasonló köztesség jellemzi *Az emeleti szobák lakói*nak női alakjait, akik oly módon realizálják ezt, hogy saját terükbe nem viszik a változás jegyeit, jóllehet tudomásuk van a változásról magáról. Ki-kipillantanak rá, ám aktualizálni már nem képesek, inkább meghatározott időközönként kilépnek a változás attribútumát ismerő térbe.

> „Időközben megbukott a rendszer, a bujkálásnak pedig véget lehetett volna vetni, ám a két lány annyira megszokta a rájuk kényszerített életformát, hogy nem voltak hajlandók elhagyni a szobájukat." (198.).

A *között lét* ilyen irányú sajátosságait Bodó Márta szintén szemlézte *A „között-lét" tere avagy valahol otthon lenni* című, a *Vigilia* 2012/8-as számában publikált tanulmányában Herta Müller, Franz Hodjak, Visky Júlia és Balázs Anna Magdolna írása kapcsán is.

E kötetbeli köztesség a házasságnak, a születésnek, illetve ez utóbbi ellentétes pólusának, a halálnak a viszonylatában ugyancsak tapasztalható. A meglepő azonban az, ahogyan a kötet ezeket összekapcsolja. A lehetségesen eljövendő házasságot az együttéléssel – melyet átmenetinek tulajdonít – elodázza; az együttélésből a szereplők átlépnének a házasságba, az előkészületeket megteszik, ám a jövendőbeli férj az élet és a halál közötti lét sajátosságait hordja magán, majd a halottak terébe át is száll a léghajóval (*A léghajó utasai*). *A sebész*nél a halál és a születés összekötései fedezhetők fel. Megtalálható a Michel Foucault-nál szereplő utódlétrehozás és halál elismerésének együttese (Michel Foucault: *Histoire de la séxualité, I, II, III*. Paris, Gallimard, 1976, 1984, 1984.), ám a magzat rövid élete és halála egy, a magzathoz párosítható köztesség eltérő típusát szemlélteti. Az említettektől különbözően viszont a kötet egyik legnehezebb és leginvenciózusabb szövege, az *Utolsó járat a Monostorra* az élet, halál és álom vagy valamiféle álomhoz közelíthető, befolyásolt lét hármasát, *A hegyi állat barlangja* pedig a születés, a haláltábortól való félelem és az ebből következő zavartságét adja.

Az emlékek és a foltozás, a darabokból építkezés ugyancsak prezentálja a *Fekete Daciá*ban rejlő köztességet. *Ruba Mihály ajándéká*ban a férfi tragédiája abban lelhető fel, hogy a foltozást nem sikerült tökéletes illesztésekkel végrehajtani, míg *Stein József és testvérei* alakjáé abban, hogy a foltok megtartották különállóságukat, így létrehozva egy köztes alakot:

> „láttam a teste erejében, izmaiban, szerveiben és bőrében feszülő öt testvérét is, akiknek arca nem, csak láthatatlan, sóvár akarata árulkodott a félig holtak, félig élők világából kiköszönő jelenlétről" (200.)

Ettől eltérő más köztes lényt is beemel a *Fekete Dacia*-kötet, elég, ha *A Boglyas-szikla rejtélye* lényeire gondolunk.

Szabó Róbert Csaba *Fekete Dacia* című novelláskötete rémtörténetek gyűjteményeként (s ennek szűkítő kategóriája nem túl szerencsés megoldás) alapjaiban a köztességet szemlélteti, szerkezete mutat egyenetlenségeket, sok esetben a filmes megoldásokat idézi, ám a jelentősebb novellák „viszik a kötetet", vagyis sikeresen átemelik a döccenőkön.

MÍTOSZ (1972)

PÁLYI ANDRÁS

A végek dicsérete

KISS GY. CSABA: NEMZETEK, ELŐÍTÉLETEK

Nap Kiadó
Budapest, 2013
232 oldal, 2900 Ft

„A határvidék fogalmával szeretném kezdeni. Hiszen Közép-Európa egészét határvidéknek tekinthetjük. Átmeneti területnek, ahol Kelet és Nyugat találkozik" – üti meg a hangot Kiss Gy. Csaba a kötet elején *Nemzeti kultúrák a határvidéken* című, egyébként Balassi Bálint emlékének ajánlott tűnődésében, amely valójában a déli határvidéken, Zalaegerszegen 2005-ben elhangzott előadása volt a magyar, horvát és szlovén folklórt egyaránt feldolgozó néprajztudós, Gönczi Ferenc alakját idéző konferencián. A *Magyar–horvát végek emlékezete* című elmélkedés is, amely viszont a kötet záró darabja, és amely egy 2009-es krakkói kiadványba készült, hasonló etimológiai okfejtéssel indul (a lengyel *kresy,* a magyar *határőrvidék* és a horvát *vojna krajina* kapcsán), de távolabbra nyúl. Abból kíván egy-két mai tanulságot levonni „a hasonló geopolitikai térben" élő lengyeleknek, ahogy három konkrét magyar–horvát „határvidéki" régió, a Muraköz (Međimurje), Túrmező (Turopolje) és Fiume (Rijeka) a két nemzeti emlékezetben megjelenik. De végül hasonló következtetésre jut az előző esetben is, hisz nem holmi filoszos szőrszálhasogatás mondatja vele, hogy az átmenetiként jellemzett európai régiót Közép-Európa helyett talán beszédesebb és pontosabb lenne Köztes Európának neveznünk (a maga részéről így fordítja a német *Zwischeneuropa,* a francia *Europe médiane* az angol *Europe in between* kifejezéseket), vagy akár a lengyel hagyományból eredő *Intermarium,* azaz Tengerköz terminust használnunk rá, utóvégre az Adria, a Balti- és a Fekete-tenger határolta térségről van szó. Inkább azért, hogy hozzáfűzhesse: „A két háború között ennek a területnek a lengyel politikai gondolkodók a Jagellók Lengyel-Litván Köztársaságához hasonló, egyensúlyt biztosító szerepet szántak a két totalitárius nagyhatalom, a Szovjetunió és a Német Birodalom között." Vagy felvesse a kérdést, hogy bár nyilván elképzelhetetlen lett volna a modernizáció e vidéken a nemzetállamok kialakulása nélkül, mégis elgondolkoztató, menynyire eltávolodtunk a hajdani „organikus többnyelvűségtől,

amikor az egy városban, egy régióban élők – legalábbis a kultúra, a művészetek képviselői, az értelmiségiek és polgárok – kölcsönösen ismerték egymás nyelvét".

És ezzel máris benne vagyunk „átmeneti" Európánk szövevényes ellentmondásaiban. Mert kérdezhetnénk, nem merő illúzió volt-e, ha lengyel történészek vagy akár mások is olyan reményt dédelgettek, hogy a két totalitárius, világhódító ambíciókat tápláló birodalom közt majd épp e törékeny, sokszor egymással is konfliktusos viszonyban lévő közép-európai kishatalmak játszanak egyensúlyozó szerepet? Közép-Európa, vagy ahogy akkor mondták, *Mitteleuropa,* különben is mást jelentett az idő tájt, tudjuk, a tengelyhatalmak és a német dominancia zászlóvivője volt. Erről amúgy Tőzsér Árpád *Mittel ur*a és a maga közép-európaiságát állítólag tagadó Zbigniew Herbert kapcsán Kiss Gy. Csabánál is szó esik, aki jól érzi, hogy Herbert az egykori Mitteleuropát utasítja el, és nem – a többször is idézett Németh László-i kifejezéssel élve – azt a tájhazát, ahol és amiből élt, még ha hosszú évekre messzebbre is vetette a sors. A nyolcvanas évek virtuális Közép-Európájáról viszont már nem esik szó a könyvben, amit a magam részéről kissé sajnálok, hisz ezt a változások előestéjén és előérzeteként innen elszármazott, földrajzi hazájukat, akkor úgy tűnt, örökre elvesztett emigránsok és itt maradt disszidensek álmodták meg, Miłosz, Kołakowski, Zagajewski, Venclova, Kundera, Havel és mások. Ennek az áramlatnak pedig Herbert akarva-akaratlan vezérlő csillaga lett, annyira, hogy teljesen elkötelezte magát a „bennünk élő Közép-Európa", „a Közép Európája" gondolatból szerkesztői ars poeticát teremtő *Zeszyty Literackie* lengyel emigráns folyóirat mellett. Igaz, a régió korábbi éltető mítoszaihoz hasonlóan (amilyen mondjuk, a kereszténység védőpajzsa szerep volt nálunk is, a lengyeleknél is) ez a közép-európai álom is szertefoszlott a rendszerváltással. Ilyen a határvidék természete: egyrészt lehet közvetítő, lehet „a találkozások és a kapcsolatok földje", a határ túloldala ugyanis „sohasem teljesen idegen, itt nyílnak a kapuk, ide érkeznek a rokonok", másrészt „lehet ütközőzóna, hódító seregek fölvonulási terepe", jelenthet „félelmeket, védekezést és bezárkózást". Közép-Európa népeinek közös öröksége ez a tudat – ahogy a lengyel Oskar Halecki megállapítja *A nyugati civilizáció peremén* című, magyarul is megjelent könyvében, amelyet Kiss Gy. Csaba is idéz, noha ódzkodik attól, hogy az álmok, mítoszok, éltető legendák szertefoszlását kudarcnak nevezze. Idekívánkozik mégis, amit másfél évtizeddel ezelőtt egy horvát folyóiratnak adott interjúban mondott: „Reményeink ellenére nem született meg Közép-Európa. Nem született meg, mert nem akarták, és mi sem akartuk. Közép-Európa esély lett volna térségünk számára, természetesen nem egy nemzetek fölötti egységre gondolok, hanem a nemzetek Közép-Európájára, amely szoros politikai és gazdasági kapcsolatokat létesít egymással, s együtt nagyobb eséllyel vesz részt az európai integrációban." A Szovjetunió felbomlása után ugyanis „féltékeny államnacionalizmusok kezdtek versenyt a nagybetűs Nyugat kegyeiért".

Jól látható, Kiss Gy. Csaba nem rest nevén nevezni a felismert problémát, nem kedveli a diplomaták virágnyelvét. Kemény szavait akár kissé sommás ítéletnek is minősíthetnénk, bár ugyanakkor joggal mondhatnánk azt is, hogy diagnózisa az idő múlásával egyre időszerűbb. Az általa készített szellemi korkép igazi értéke épp ebben az ambivalenciában rejlik, pontosabban abban az attitűdben, amely szembeszáll a közgondolkodás, a média, a politikai zsargon egyre jobban elharapózó sztereotípiáival, amelyre tehát napjaink közhelyes közbeszéde tárgyismeret híján gyanakvóan tekint, zavarba jön tőle, ellentmondásosnak látja. A nagy zászlóbontások idején ő a tényekre és a részletekre figyel. Amikor a régió elveszett, egykori „organikus többnyelvűségéről" beszél, nem annyira a nosztalgia szól belőle, mint inkább fe-

ladatot tűz maga elé, hisz kora ifjúságától járja, tanulja, kutatja ezt az „átmeneti" Európát, e mentális-kulturális-vallási határvidéket, a térség nyelveit és irodalmait, mindenekelőtt arra kíváncsian, „mennyiben vethető össze a mi nemzetté válásunk folyamata a közép-európai (köztes európai) régió hasonló sorsú népeinek útjával. De úgy tűnik, valami más is foglalkoztatja, ami nehezebben nevezhető néven, mégis a lényeghez tartozik. Mire jók Közép-Európa hamvukba hullt álmai, miféle életerőt rejtenek a szertefoszlott remények, mit kezdünk mi, a régió mai polgárai évezredes egymásra utaltságunkkal, egymással vívott harcainkkal, tévedéseinkkel, vágyainkkal és kudarcainkkal?

Ez már a nemzeti identitás kérdésköre, utóvégre „a nemzet: emlékezetközösség", és „senki nem születik horvátnak, dánnak, franciának vagy éppen magyarnak, hanem azzá lesz", attól függően, „hogy milyen nyelven beszélnek hozzá a családban, hogy milyen nyelvi környezetben nő föl, milyen közegben tölti iskolás éveit". És itt nemcsak arról van szó, hogy „a magyarságnak számottevő része ma nem föltétlenül magyar nyelvi közegben nő föl", hanem arról is, hogy a magyaron túl van-e európai vagy közép-európai identitásunk. Vagy miből és hogyan áll össze a magunk magyar identitása? A 19. században, modern nemzetté válásunk idején rendíthetetlenül élt az ország területi sérthetetlenségének tudata, „a Kárpátoktól le az Adriáig", de ki gondolta végig, hogy „ha nyelvében él a nemzet, mi lesz a Szent Korona országainak (a népesség több mint fele) nem magyar lakóival?" A Trianon előtti Magyarország valóban *magyar ország* volt-e, vagy „a Magyar Királyság nemcsak egy nemzet, hanem nemzetek hazája"? *Nemzeti identitás és emlékezet* című „tétova töprengéseiben" Kiss félreérthetetlenül leszögezi, hogy ezt máig nem tisztáztuk. Holott „a magyarral együtt formálták itt – némi késéssel – nemzetüket a horvátok, románok, szerbek, szlovákok is", és bár „az ország minden polgára tagja volt a magyar politikai nemzetnek, de a liberális elvek alapján más nyelvű közösségeknek kollektívumként nem lehettek jogaik", aminek „megítélése diametrálisan eltérő magyarok és nem magyarok között."

A térség történelme arra taníthat tehát bennünket, hogy létérdekünk ismernünk egymást, egymás nyelvét, egymás történelmét, nemzeti narratíváit, mítoszait, szimbólumait. Az esszékötet szerzője, aki erre sarkall bennünket, a lengyel, a szlovák, a horvát mellett jószerivel a régió majd minden nyelvébe belekóstolt, külön opust szentelt Közép-Európa himnuszainak, nyitrai, zágrábi, krakkói, varsói vendégtanárként évtizedek óta élő kapocs a régió tudományos és szellemi műhelyei között. És ha jól számolom, az elmúlt húsz évben egy híján tucatnyi kötetet tett le elénk, kifogyhatatlan kíváncsisággal, leleménnyel, figyelemmel kutatva azokat a tényeket, körülményeket, összefüggéseket, amelyek e Köztes Európa népeinek egymásra utaltságát tanúsítják, és nem utolsósorban azt sugallják, hogy csak rajtunk múlik, elveszettnek hitt, legszebb közép-európai álmaink helyet kapnak-e holnapi identitásunkban. Ami valóban a végek ritka dicsérete lenne.

ÓCSAI ÉVA

Hét prózaíró erdélyi geopoétikája

BÁNYAI ÉVA: TÉRKÉPZETEK, NÉVTÉRKÉPEK, HATÁRIDENTITÁSOK

Komp-Press Kiadó–Korunk
Kolozsvár, 2011
268 oldal, 2300 Ft

Bányai Éva új kötete hét kortárs szerző regényeit és elbeszéléseit vizsgálja, amelyek közös vonása, hogy nyíltan vagy burkoltan erdélyi terekhez kapcsolódnak. Az elemzés kiindulópontja ezért az, hogy az azonos tértudathoz, nyelvi múlthoz és történelmi tapasztalathoz kötődő szövegeket olyan összetett, geopoétikai szempontrendszer szerint érdemes körbejárni, amelyek nyelvi, történelmi és kulturális térdimenziók és határok megrajzolásával írják le a szövegbeli identitások összetettségét.

A hét szerző írásai közül Bodor Ádám prózája emelkedik ki: a regényeiben és elbeszéléseiben szereplő nevek részletes elemzésén túl összehasonlító, transztextuális elemzés szerepel a kötetben Bodor Ádám prózája valamint Láng Zsolt, Dragomán György, Papp Sándor Zsigmond és Vida Gábor regényei és elbeszélései között geopoétikai szempontok alapján. További két regény szövegét – Selyem Zsuzsa és Demény Péter írásait – szintén a geokulturális hatások alapján, a másságot leíró nézőpontból tekinti át a szerző.

Bányai Éva kötetének az összetettségét már az is előrevetíti, hogy összesen öt alcímmel rendelkezik. A kötet címe és az alcímek ahhoz az elméleti megközelítéshez kapcsolhatók, amelynek a skót származású Kenneth White a geopoétika nevet adta, és amelynek az egyik legjelentősebb teoretikusa magyar nyelven Faragó Kornélia. Az elmélet kiindulópontja egy olyan térképzet, amely a világlátást és a szemantikai szerkezetet történelmi, kulturális és nyelvi szempontok alapján tárgyalja. A térdimenziók befolyásolják az emberi viszonyokat, ezért az elemzési szempontok közé tartoznak az adott terekhez köthető kapcsolatok, magatartásvonatkozások, léttapasztalatok, az úton lét és a rögzített terek, valamint vallási, etikai és politikai világértelmezések. Az identitás és a multikulturalizmus perspektívájából a kulturális tér hetero-

genitása, a saját és az idegen kultúra is az elemzés tárgyát képezi, nyelvileg pedig a személy- és földrajzi nevek jelentésrendszere szintén a vizsgálat körébe tartozik. A kötet jelentősége, hogy Bodor Ádám és az említett hat másik szerző írásait e sokrétű geopoétikai szempontrendszer felől közelíti meg, a szakirodalmat ebből a nézőpontból összegzi és értelmezi, mivel a szakirodalom Bodor Ádám regényeit és elbeszéléseit elsősorban szövegszerű poetológiai dimenziók vagy világszerű történeti-politikai példázatok felől tárgyalja.

Az elméleti szövegek közül sokszor idézi a kötet a Maurice Merleau-Ponty által meghatározott tér fogalmát, mely szerint a tér egy médium, amely által elrendeződnek a tér elemei, jelenségei, nem pedig közeg, amelyben elrendeződnek a térelemek. Ez alapján a nyelv által megteremtett térben a névadás szintén a tér szervezésében, elrendezésében játszik szerepet a szöveg strukturálása mellett. Bodor Ádám regényeinek – mindenekelőtt a *Sinistra körzet*-nek – a névtérképe szintén abból indul ki, hogy a szakirodalomban gyakran elemzett, különleges nevek egyedi nyelv- és világszemléletet tükröznek, mivel a nevek egy sokféle kultúrát és mentalitást ütköztető határvidékre utalnak, ahol a neveket és az identitásokat a hatalom birtokolja a statikus térként leírt közegben. Dragomán György *A fehér király* című regényének elemzésekor szintén felvetődik, hogy a regény olyan nyelvi és kulturális utalásokat tartalmaz, amelyek a romániai kultúrához kötődnek, ezért a román nyelv és kultúra ismerői számára a nevek többletjelentést hordoznak a kialakított asszociációs térben.

Bányai Éva többször hangsúlyozza, hogy Bodor Ádám prózájában ugyanakkor a szimbolikus térben és időben kialakított identitások viszonylagosak, nem köthetők nemzeti történelmi eseményekhez vagy narratívákhoz, pátosz és a mítoszteremtés nélkül épülnek fel a figurák. A transzszilvanizmusra jellemző kisebbségideológiai szerkesztést előíró kánont ez a próza elutasítja, mivel az esztétikai kritériumokat választja az adott területhez kapcsolható nemzeti identitás kialakítása, rögzítése és megőrzése ellenében.

Bodor Ádám és Láng Zsolt egy-egy regényének transztextuális kapcsolatait is bemutatja a kötet, ez a könyv második legterjedelmesebb írása. Bodor Ádám *Az érsek látogatása* és Láng Zsolt *Bestiárium Transylvaniae. A tűz és a víz állatai* című regényeinek a részletes összehasonlítása során láthatóvá válik, hogy Láng Zsolt regénye olyan geopoétikai rendszert alakít ki, amely a román kulturális és egyházi világot is felöleli, és ez nyíltabb geokulturális kötődéseket mutat Bodor Ádám regényéhez képest. Láng Zsolt *Az ég madarai* című regényének a vizsgálatakor a jelentős szakirodalmi háttértudást bemutató elemzés kiemeli az ortodoxia és az ortodox vallás jelentőségét, amely a regény geokulturális terében a négy keresztény vallással szemben háttérbe szorult a 16. századi Erdélyben, így ez a részlet is hozzájárul az Erdély-mítosz lebontásához a vallási türelmetlenség bemutatásával. Az ortodoxiát az értelmezés nem pusztán filozófiaként, életforma javaslatként jellemzi, hanem démonológiát, a sátáni erőknek való kiszolgáltatottság tematikáját is hozzákapcsolja, és a mágikus realizmussal rokonítja.

Az ötödik rész a Bodor Ádám regénye által létrehozott ún. Sinistra-teret veti össze a kötet további három másik szerző prózájának geopoétikai tereivel. A Sinistra-tér egy körülkerített, zárt térként szerepel, amelyben az időhöz való kapcsolat bizonytalanná válik, a tér állandósága és változatlansága miatt az idő is változatlannak tűnik, a tértudat helyett a bezártság érzése általános, a nevet, az identitást és az énképet a hatalom szabja meg. Dragomán György *A fehér király* című regénye szintén a – konkrétan nem megjelenő – diktatúra természetrajzát adja a viszonylagosító prózapoétikán keresztül, amellyel Bodor Ádám is élt. A szerkezeti ha-

sonlóságra is felhívja a figyelmet: mindkét regény olvasható önálló novellák füzéreként is, valamint a magyar és a román nevek térteremtő funkcióval rendelkeznek, a szereplők identitása határidentitás.

A közép-kelet-európai létet tematizálja Papp Sándor Zsigmond *Az éjfekete bozót* című elbeszéléskötete, amelyben hangsúlyos a sorsszerűség és a tér általi meghatározottság a periférikus, határvidéki létezés miatt. A szereplők nevei multikulturális teret rajzolnak ki, amely feltételezi a másság és az idegenség jelenlétét. Ez nemcsak a konkrét világhoz való elkülönülve tartozásban mutatkozik meg, hanem az önmaguktól és a környezetüktől elidegenedett figurákban is, hiszen a telep téridejében élő szereplők kitörési vágyai kudarcba fulladnak. Bodor Ádám, Dragomán György és Papp Sándor Zsigmond prózájában egyaránt szenvtelen, tragikum nélküli, ironikus nyelv szerepel, amely a moralizálást is kerüli.

Vida Gábor prózájának (elsősorban a *Nem szabad és nem királyi* című elbeszélés-gyűjteménynek) geopoétikai olvasata szintén a különböző kultúrák és hagyományok együttélését és keveredését emeli ki: egy olyan heterogén kulturális tér rajzolódik ki, amelyben hangsúlyossá válik a saját kultúrától való eltávolodás és más kulturális terekkel való párbeszéd. A kétosztatú kisvárosi és természeti terekhez a falubeli emberek értékrendje, vallási és kulturális meghatározottsága kapcsolódik. Az önmaguktól elidegenedett emberek, az otthontalanság és **az** elvágyódás a térhez való viszonyt, az örök köztesség élményét is jelzi.

A másság és a határlét szempontjai alapján olvasható Selyem Zsuzsa *9 kiló*, valamint Demény Péter *Visszaforgatás* című regénye is. Selyem Zsuzsa nyitott szerkezetű regényében az utazásmetafora a szövegrészek közötti helyváltást, az értelmezés folyamatos elmozdulását is jelöli. A szereplők tapasztalata az elkülönítettségről és másságról egy átmeneti korszak átmeneti idejéhez kapcsolódik. A töredezett szerkezetet az identitáskeresés, a tájékozódás hiánya, az önmaga előli menekülés is kiegészíti. Demény Péter regénye az identitáskeresés mellett az etnikai határvonalon való elkülönülést és szembenállást is szerepelteti a gyerekek egymás közötti háborújában.

A tekintélyes szakirodalmi háttérismerettel, geopoétikai szempontok alapján készült szövegelemzések alapos és pontos narratológiai vizsgálattal egészülnek ki, és mindvégig következetes a leíró szakirodalmi fogalomhasználat, azonban olykor informális kifejezések lepik meg az olvasót a formális nyelvhasználat helyett (például a tömeg „hülyítéséről” és a Sinistra körzetre „hajazó” regényfelépítésről olvashatunk [30, 146]). Emellett a kötet nem tartalmaz olyan összegzést, amely a teljes kötet geopoétikai vizsgálódását és a bevezetés előzetes felvetéseit értékelné. A hét szerző elbeszéléseinek és regényeinek a geopoétikai olvasata azonban a térdimenziók, térdinamizmusok és multikulturális vonatkozások olyan összefüggő szövetét adja, amely az új értelmezési stratégiák mellett a szövegek történelmi, kulturális és nyelvi összetettségét tárja fel.

FÖRKÖLI GÁBOR

A létezés percdíjai

GÁL FERENC: ÓDÁK ÉS MÁS TAGADÁSOK

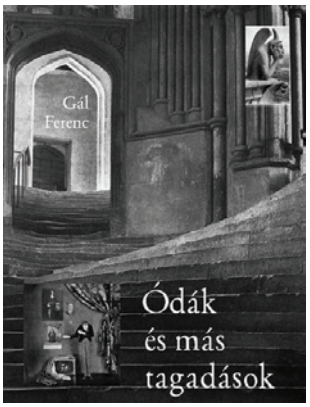

Palimpszeszt + PRAE.HU
Budapest, 2011
76 oldal, 1800 Ft

Az idő pénz. Különös, hogy ezt a régi közhelyet éppen egy verseskötet gondolja tovább. Persze Roland Barthes egy híres esszéje óta tudjuk, hogy szavaink jelentését is elképzelhetjük a pénz értékének hasonlatosságára, így hát nincs mit csodálkozni azon, ha valaki, aki kénytelen a szavakkal, az idejével és a pénzzel is mesterien bánni – már pedig ki ne kényszerülne erre –, olyan verseskötetet tesz le elénk, amelynek szövegeit át- meg átszövi e három fogalom összefüggés- és motívumrendszere. Gál Ferenc *Ódák és tagadások* c. könyve pontosan ilyen, s még ha a szövegek tematikája sokkal változatosabb is, az idő és a pénz sürgető fogyása alapélménye a kötetnek.

Elképzelhető lenne bizonyosan egy olyan világ, ahol az idő és a pénz számszerűsíthetősége nem lényeges szervezője az emberi cselekedeteknek, ám Gál Ferenc költeményeinek urbánus közege egyáltalán nem ilyen. Itt, aki beszél, pontosan tudja, hogy telefonba mondott szavait percdíjban számolják, és hogy az időt, melyet kedvesével tölt, odakint parkolóórák mérik. Legalább annyira szédületes tapasztalata viszont az is, hogy szavaink és pénzünk értéke nem rögzíthető: „Várhatom, hogy megtörténjen, amit írtam. / Vagy elmehetek venni valamit a pénzen, / ami éjféltől már nem pénz." (*Mazsolázás*) És a pénzzel meg az idővel bánni, hiába vagyunk tisztában értékükkel, nem könnyű. És itt nemcsak Márai Sándor tréfás-szomorú megjegyzésére gondolhatunk, amely szerint Szindbádnál jobban senki nem tudta, milyen fontos a pénz, és nála kevésbé senki nem törődött ezzel, hanem arra is, hogy a pénznek csereértékén, vagyis eredeti rendeltetésén kívül megvannak a maga törvényszerűségei, sőt követelései velünk szemben. Előfordulhat például, hogy céljaink érdekében fel kell váltanunk, még azon az áron is, hogy valami szükségtelenre költjük. Vagyis nem teljesen azonos a ráírt névértékkel, hanem alakítja életünket azzal, hogy beleszól abba, mire szánunk időt, ahogy azt az *Életkép is* című szövegben olvassuk: „… belenéz az újságba,/ amit azért vett, hogy

felváltsák már / végre valahol a bankjegyet. / Bedobott a parkolóórába annyit, / hogy még egyszer együtt lehessenek / nyolc után is…"

A kötet egyik hangulatilag is igen meghatározó, az idő és a pénz találkozását kiemelő motívuma a záróra remek szövegekben megírt pillanata (*Jelek*, *Fájront*). A perc, amikor az utolsókig kitartó vendégek kiegyenlítik a számlát, természetesen régtől fogva és közhelyesen valamely kitüntetett idő (az élet vagy az ünnep) végének jelképe. Gál költészete viszont azt is tudja, hogy ez a metaforikus pillanat puszta konvenció: a *Fájront* című versben az unott csapos egyszerűen előre állítja az órát, hogy megszabaduljon az ivóktól, és így a vendégek kitessékelésének jellegzetesen kávéházi-urbánus rítusa elveszti a kozmikus körforgására vagy az emberélet idejére utaló szimbolikus erejét. Az időre vonatkozó szavaink éppúgy inflálódnak, mint a pénz. Pótolhatók, és gazdát is cserélhetnek. A szavakat ugyanis mindig másoktól kölcsönözzük (ahogy azt a *Törzsanyag* c. vers tanúsítja, amelynek beszélője kölcsönkönyvekből igyekszik magyarázatot találni az ember végességére), csakhogy a költészetben felderenghet annak a lehetősége is, hogy megleljük azokat az igaz szavakat, amelyek mással nem helyettesíthetők, amelyekben véget ér jel és jelentés elkülönböződése, amelyek „nem kínálnak megvételre semmit" (*Három nézőpont*). A költészet eme felemelő apoteózisa azonban tényleg inkább csak vágykép, mint megnyugtató valóság. A szavak és a jelek, melyek életünkben eligazítanak, fontosak, de Wittgenstein létrájához hasonlóan inkább csak ideiglenes megoldást jelentenek, mint a *Biztonsági játék* című szöveg beszélőjének, aki valóságos nyomolvasóként lép elénk: „Kellenek ezek a kapaszkodók. / A megszűnt ország térképe, / amin követlek. Hogy zárva tartanak / a boltok, és tudhatom, itt az ünnep." Igen. A bolt zárva van, ez az ünnepnapok járulékos eleme. De vajon tetten értük-e az igazi ünnepet?

Ez a kérdés jól láthatóan végigvonul a köteten, amely a létet arról faggatja, hogy van-e még kitüntetett és stabil érték, valamilyen metafizikai valóság, amelytől értelmet nyerhet a kontingens, látható világ. E felvetés persze lehetne naiv és idejétmúlt moralizálás, ám Gál Ferenc költészetében se nem együgyű, se nem ódivatú, mint ahogy nem is szabadna, hogy ekként fogjuk fel ezt a kérdést. Ez a bizonyos kérdőre vont transzcendens érték jelképe a kötetben az angyal, pontosabban az angyal hiánya, amelyet különböző pótlékokkal igyekszik kitölteni a versek főszereplője. Az *Énkép* című versben egyenesen angyallá operáltatja magát. Máskor az angyalok rendjét pusztán cselekedeteivel próbálja jelenvalóvá tenni: „Most maradjunk annyiban, / hogy letakarom a madarat, / és elveszem a gerezd narancsot, amit a gyerek hagyott az őrangyalának." (*Mazsolázás*) A madár letakarásával a beszélő mindenható úrként az időnek szab új folyást, legalábbis egy kiszolgáltatott és bezárt kis lény számára, a narancs elfogyasztásával pedig az angyal jelenlétét szimulálja. A madár letakarása és őrangyal motívuma a *Részletes ajánlat* című versben is előfordul, ahol a szakrális motívumot a szerző a banalitással ütközteti: mint írja, az őrangyalnak „nincs szüksége próbakörre". Ide kívánkozik a *Szűzbeszéd* című költemény néhány sora is: „annyi helyet sem hagytak / az asztal sarkán, hogy az őrangyal / megírhatta volna lemondását".

A kommunikáció ezzel az elérhetetlen lénnyel szintén a kötet lényeges témája. Mint tudjuk, a líra nagyon gyakran transzcendens beszéd, hiszen olyasvalakit szólít meg, akit elvileg nem lehetne, még pedig vagy azért, mert térben vagy időben távol van – elutazott, meghalt vagy meg sem született –, vagy azért, mert közönséges beszéd révén eleve képtelenség hozzá fordulni, vagy akárcsak beszélni róla – azaz lehet Isten, szellem vagy angyal. Ám ezt az áttörhetetlen távolságot Gál Ferencnél ironikus módon a telefon vagy a televízió is áthidalhatja.

Nem tudom, szándékosan idézi-e meg az egyik vers címe – *Üzenőfal* – a közösségi oldalak terminológiáját, mindenesetre itt olvashatjuk a következőket: „zöld számon bejelentette az angyalt / kezében trombitával, és a női hang / megköszönte a hívást." Egy másik szövegben valaki a régi költői toposzról, a tengerről vallott gondolatait mondja telefonba: „Az alacsony díjszabású órában / sem feledve, hogy a cseppben / megremegő tenger azért mégsem / ugyanaz a tenger." (*Mód, hely, idő*) Picit gyengébbnek érzem azokat a sorokat, amelyek a fentiekkel való kapcsolattartást tévézésként írják le: „Amíg az égi csatornákon / szörfözöl." (*Kuliszszatitkok*)

A líra pótszerei különféle elektronikus médiumok lennének tehát. Őszintén szólva nem ez a könyv legeredetibb ötlete. Igazából a tömegkultúra legkülönfélébb termékeiben ábrándoznak már réges-régen arról, hogy forródróton lehessen hívni Istent, Gál legfeljebb jóval szellemesebben fogalmazza meg mindezt. Mégis van olyan helye a kötetnek, ahol nagyon cizellálltan működik a lírai beszédhelyzet és a technikailag közvetített tartalmak kölcsönös behelyettesíthetősége. Ilyen a *Mítoszokhoz* című költemény. A novellaszerű, narratív szövegben az elbeszélő a saját vagy másvalaki családjának múltját kutatva egy levéltár mikrofilmolvasójában találja magát. Szűkszavú főhősünk, nem tudni pontosan, miért, zsebkendőt készít be magának, hogy letörölhesse könnyeit. Ezt az előkészületet a levéltáros meglehetősen egyoldalúan értelmezi: „Szokás dolga csak, mondta az öregúr, / amikor legutóbb leadtam a számot. / Eleinte mind így állnak föl a géptől, / azután szemük alkalmazkodik / a különös megvilágításhoz, / és záráskor úgy kell kicsöngetni őket."

A sírás, amelynek lehetősége az olvasó első feltételezése szerint talán inkább a családi múlt valamely felkavaró részletével való szembesülése miatt merül fel, a levéltáros szavaiban puszta fiziológiai reakcióként értelmeződik, amelyet a múlttal való találkozást lehetővé tevő technikai médium és nem maga ez a múlt vált ki. Persze Gál megemlíti az emocionális és egyben poétikai magyarázatot is, ám az is lehet, hogy a szerző – mint azt a szöveg sugallja – csupán a testi folyamatokat fogalmazza újra költőien, vagyis azt, ahogy a szem hozzászokik az irritáló fényviszonyokhoz: „Ugyanez a költők időmértékes / nyelvén: érzések és erők, / az átváltozás csodáját idézve, / órák alatt kioltják egymást / bennünk. Most búcsúzom."

Az említett átváltozás csodája azonban – mint az sejthető a részlet hirtelen emelkedetté váló nyelvéből – talán nemcsak a fényeket megszokó testté, hanem a múltat feldolgozó léleké is. Ám éppen azért jó szöveg a *Mítoszokhoz*, mert nem oldja fel ezt a kettősséget.

Ez a költészetet mélyen átgondolja a saját testünkhöz, a másikhoz, és a kettő között közvetítő beszédmódokhoz való viszonyunkat; nem véletlenül lehet olyan kedves egy nála jóval fiatalabb költőnemzedéknek is. És mégsem erről szól Gál Ferenc költészete, pontosabban nem csak erről. Az öncélú, reduktív elméleti megfontolások vétkébe esnénk, ha ezt állítanánk, és különben is: a hangnemnek vagy a nyelvnek a kötet egészét átfogó egységessége, a versek formai hasonlósága ellenére nem beszélhetünk konceptuálisan megszerkesztett kötetről. A könyv verseit ugyanis nem elsősorban valamifajta előtérbe tolakodó metafikciós, -poétikus, tematikus vagy narratív rendezőelv fogja össze, mint az egyébként sok esetben jellemzi a nagyfokú tudatosságra és intellektualizmusra törekvő kortárs lírát, hanem az az olvasói tapasztalat, amely szerint a költemények mögül ugyannak a lírai énnek a körvonalai sejlenek át, és hogy a látásmód, a szemszög ugyanaz, de a rajta keresztül bemutatott tapasztalat ezerféle. Hogy a versek széttartó jelentései és kronotoposzai ellenére mégiscsak feltételezhetünk egy valakit, aki beszél, az is erősíti, hogy olykor, és kompozíciós szempontból hangsú-

lyos helyen még megszólítottja is van a szövegeknek, mégpedig férfi hang esetén hagyományosnak tekinthető módon egy női alak. A kötet három ciklusát lezáró három, az átlagosnál négyszer-ötször hosszabb költeményből a másodikban és a harmadikban jelenik meg egy „kisasszony", majd pedig egy „asszonyom". Akárkik is ők, valaki rendkívül erős drámai monológokat intéz hozzájuk, valaki, aki számol jelenlétükkel, aki provokálja, és aki szemükbe mondja a kötet utolsó, méltán kiemelt mondatát: „És nem azért beszélek halkabban, / hogy bárki közelebb jöjjön." (*Szűzbeszéd*) A szövegek már-már zavaróvá váló hűvös tárgyilagossága, a versben beszélő ironikus bujkálása és a szellemes fordulatok mögött rejtezése ellenére mégis van egy valódi emberi hang. És ennek az emberi hangnak a tulajdonosa élni próbál a versekben felderengő urbánus környezetben: eszik, olvas, szeretkezik és pénzt szór a parkolóórába, magyarul a lírai én teljes ember, akit minden érdekel. Szembenéz akár a halál, az eltűnés lehetőségével is. Világa időnként humoros, játékos, ám korántsem szívderítő: állandó témája a magány (*Szerkesztői változat*, *Számadás*), az értékvesztés és az igazságtalanság, valamint az egyén peremhelyzete, amelyet posztindusztriális környezetbe szcenírozva jól eltalált, erőteljes képben ragad meg a már említett *Törzsanyag* című szöveg: „minap szánkón húztam el / a hulladékudvarig a tévét".

Ilyen súlyos tematikus csomópontok esetén mindig nagy tétje van annak, hogy meddig tart ki a költő lírai hangja, hogy pátosza, iróniája vagy levertsége meddig marad hiteles, és mikortól válik az indokolt melankólia kiüresedett enerváltsággá. Gál Ferenc az irónia és – mint egyik versének címe is mutatja – a csavaros észjárás útját, a színlelt objektivitást választja, miközben szinte észrevétlenül is elképesztő és nehezen emészthető dolgokat vág az arcunkba. Több szövegének is kitüntetett helyén, fókuszában egy különösen talányos szakasz, *bon mot* áll, pl.: „az udvarlás / nem családon belüli erőszak" (*Csavaros észjárás*); „Mert a zsírt leszívják, asszonyom, / de én itt maradok a gondolatokkal" (*Szűzbeszéd*), s ezek között vannak egészen a giccs határáig merészkedő sorok is: „a folyókat / nem vezetik csillagok, / mégis találkoznak egyszer" (*Méltatás*). Ennek a lezárhatatlan értelmezésre törekvő poétikának – amelyet a hátsó borítón Peer Krisztián tiszta költészetnek nevez – vajon nem veszélye-e, hogy olykor rákényszerül egybetartó és átgondolt jelentésstruktúrák és motívumrendszerek helyett egy jópofa poént odavetni az olvasónak? Nos ebbe a kísértésbe Gál – az olvasó megnevettetésére vagy elrettentésére választott példák ellenére – alig esik bele. Nem választja a könnyebbik megoldást, és a szövegek talányai az értetlenkedő vállvonogatás helyett inkább a könyv újraolvasására csábítanak, anélkül persze, hogy a tökéletes megfejtés reményével vagy valamilyen átlátható motívumrendszer feltárásával kecsegtetnének. Az pedig már nem a kötet értékeiről szól, hanem magáról a szerzőről mond el sokat, hogy ez a magának olykor hamiskás poénokat megengedő Gál Ferenc mennyire szerényen, alig észrevehetően van jelen a zajosabb fellépéseket is látott irodalmi életben. Ha hihetünk az itt bemutatott, 2011-es kötet címlapjának, a könyv versanyagát 2003-ban a szerző lezárta. Vajon mi fog most történni?

KELEMEN ZOLTÁN

A rózsa névben él csak

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR ZORDOK, A SZÉKELY SZAMURÁJ CÍMŰ REGÉNYÉRŐL

„irodalomról nem esett szó”
(M. S. O.)

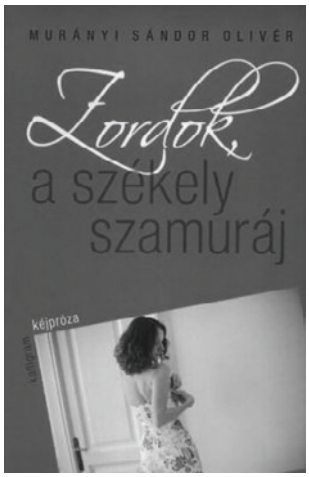

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2012
246 oldal, 2600 Ft

Lehetséges, hogy az Előretolt Helyőrség irodalmi műhely történetében – melyet e sorok írója folyóirat, kiadó és szerzői társulás formájában is igen régóta kísér figyelemmel – új fejezet kezdődik Murányi Sándor Olivérnek a pozsonyi Kalligram Kiadónál megjelent első regényével. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy nem történik semmi. Remélhetőleg a recenzió befejeztével eldönthető lesz a kérdés. Murányi Sándor Olivér az Előretolt Helyőrség első szerzőinek örökségét folytatja, amikor fel meri vállalni a provokátor szerepét új könyvével. Csakhogy amíg az alapító atyák (és László Noémivel anyák) a 20. század első feléből itt maradt, a szó kevésbé jó értelmében megmerevedett hagyományokkal szemben provokálták az erdélyi és jóval kisebb mértékben a magyarországi közvéleményt, addig Murányi éppen az azóta (és nagyrészt az Előretolt Helyőrségen felnőtt) olvasók (és szerzők!) által alakított elvárás-horizontot próbálja vertikálisan is tágítani. Teszi mindezt elsősorban az említett szerzőgárda eredetileg megragadott fegyvereivel: a paródiával, a parafrázissal, az allúziók hálójával, a már nevetségességig vitt referencialitással. S nem véletlen, hogy Murányi prózája kapcsán a fegyver kifejezést használom. A fikció és az alkotás szintjén egyaránt harcművészről van szó, de, hogy mit is jelent pontosan ez a kategória, azt újfönt későbbi kifejtésre hagyja recenzióm.

A mű bevezetője, mely egyúttal a harcművészeti filozófiáknak megfelelően in medias res ejti olvasóját a szöveg sűrűjébe, igen sokat köszönhet az említett erdélyi művészi közösségnek. Orbán János Dénes *Vajda Albert csütörtököt mond* című novelláskötetének koncepciója teljes mértékben uralja az expozíciót. Ennek megfelelően a főhős bemutatása-leírása a vérbő posztmodern prózát idézi, főképpen a *Júlia néni és a*

*tollnok*ot író Mario Vargas Llosáét. Zordok olyan mértékben megfelel a főhősökkel szembeni hagyományos archetipikus elvárásoknak, hogy az nevetséges, pontosan, mint Pedró Camacho, Llosa „hőse" esetében. Ráadásul ezúttal is kíméletlen paródia sújtja az autobiografikusság közvetlen kísérletét. Mielőtt azonban az olvasó behatolna a műbe, ahogy a főhős az ősrengetegbe (jelentsen ez erdőt vagy női testet) meg kell állapítani, hogy a művészregény, illetve erdélyi hagyományokra való tekintettel inkább: a művészkedést kipellengérező regény, illetve próza kettős forrásból táplálkozik a jelenkori erdélyi magyar irodalomban. Orbán János Dénes elméleti alapításának köszönhetően Jorge Luis Borgesnek a dilettantizmussal és a műalkotással kapcsolatos kétségei (a szerző *Az Alef*, illetve *Pierre Menard a Don Quijote szerzője* című műveire utalok ezúttal) rendkívül termékenyítő módon épültek be ebbe a hagyományba (Orbán János Dénesen kívül Nagy Koppány Zsolt első, *Arról, hogy milyen nehéz* című kötetét hoznám példának). Másrészt a két világháború között alkotó Karácsony Benő művészregényeinek (*Napos Oldal, A megnyugvás ösvényein*) olvasói tapasztalatai sem múltak el nyomtalanul, amint az például Kelemen Hunor *A madárijesztők halála* című kisregényében is megmutatkozott.

Zordok regénye a közép-európai és latin-amerikai posztmodern regényeknek megfelelően indul: nem a főszereplőről tudunk meg értékes információkat, hanem családtörténetet olvashatunk, még akkor is, ha az Előretolt Helyőrség posztmodern utániságában kizárólag töredékes lehet ez a családtörténet. Nagyon keveset tud meg az olvasó Zordok születése előtti történetéről, azonban ez a tudás mennyiségileg és minőségileg megegyezik azzal, amit Zordok saját sorsa szempontjából fontosnak tart, és amit egészként egyáltalán befogadhat az olvasó. A szöveg nem keresi az olvasó kegyeit, s ez mai irodalmi közéletünkben üdvözlendő. A felületes olvasó rosszul sikerült cyber-fantasyként értelmezhetné a szöveget, ahol minden férfi szuperhős, minden nő kéjnő, a többiek pedig csupán ostoba rabszolgák, a valóság azonban sokkal bonyolultabb és ezért egyszerűbb: „A harc ott kezdődik, ahol véget ér a félelem." (15.) Ezt a mondatot bárki leírhatja, megértése viszont tapasztalatot föltételez. Nem véletlen a főhős sorsának kettőssége. Az, hogy kezdő harcművészként szeminarista, majd kiugrott szerzetes lesz, a jelenkori európai kultúrában talán nem kudarc, hanem szükségszerűség. Ebben a mozzanatban is benne rejlik azonban a harc szakralitása, mely átértelmezhetővé, illetve negligálhatóvá teheti a blaszfémiát. A távoli Kelet harcos szerzeteseinek, dojót alapítani nem akaró vándor harcosainak sorsa tükröződhet Zordok vándoréveiben, különösen talán Miamotó Muszasi kardművészé, aki a borgesi mintáknak megfeleltethetően olyan magas szintre fejlesztette a műalkotással szembeni alázatát, hogy a dilettantizmus kirekesztő bélyegét is hajlandó volt magára venni annak érdekében, hogy művészetté változtatott élete mögött mindörökre elrejthesse személyiségét. Ez az aktus megegyezik a 42 rónin történetét *Az aljasság világtörténeté*ben újraíró Borges esztétikai alapállásával.

A regény befogadását számomra jelentős mértékben megnehezítette, hogy a főhős személyiségével összhangba hozható természetleírás szinte egyáltalán nem jelenik meg a műben. Az elmúlt kétszáz év bőven adott a magyar irodalomnak olyan szerzőket, akik a természet iránti tiszteletüket-szeretetüket árnyaltan voltak képesek kifejezni. Zordok regénye ebből a szempontból kívánni valót hagy maga után, bár többször megkísérli leírni a háborítatlan természetet. Murányi Sándor Olivér *Felnyomták szentnek* című novelláskötetében sokkal sikeresebben tudta ezt a törekvést megvalósítani. A folyamatos referenciák fölülolvashatóságát, és kritikai olvashatóságát azonban sikeresen szolgálják a regény tér és idő leírásai. Amel-

lett, hogy jól fölismerhető erdélyi és magyarországi helyszíneken játszódik a cselekmény, az elbeszélés mindent megtesz azért, hogy a behelyettesítés fölületes értelmezői munkáját összezavarja, tökéletesen lehetetlenné tegye. Néhány példát érdemes tekinteni erre vonatkozóan: Zordok és Anikó föltehetőleg Budapestről indulnak az egy óra távolságban lévő hagyományőrző faluba vasúton, ez a falu azonban minden bizonnyal a mezőségen található. Zordok nyilvánvalóan a pesti West Enden üldözi a tolvajt, ahol megjelenik a költőfejedelem, s pár perc múlva már kolozsvári lakásán vagyunk Zordokkal együtt.

A '80-as évek végén Erdélybe látogató anyaországi magyar, ha nem volt annyira tudatlan, hogy rácsodálkozzon arra, hogy „Romániában is beszélnek magyarul", azon lepődhetett meg, hogy a szellemi berendezés, magyarán a könyvek, pontosabban a könyvek sokasága, sokkal magától értetődőbben része a családi környezetnek, mint egy anyaországi öntudatos, szocializmusban kiművelt emberfő vezette család esetében. Ez a szellemi berendezés válik ironikusan a bútorzat részévé Murányi prózájában, mégpedig úgy, hogy az erdélyi magyar kultúrából kilépve, összmagyar jelenséggé válik a logosz fölhalmozásának és ezzel párhuzamosan felejtésének léttapasztalata. Mintha a múlt század második felének kárpát-medencei magyar kultúrája egyetlen riasztó alexandrinizmusban roppanna össze Zordok életének villanásnyi ámokfutásában. Az irodalom a háztartás, a berendezés részévé válik az apósi féltékenységről szóló fejezet kataklizmájában. A dekonstrukció, mely ezúttal konkrétan értett pusztításban ölt testet az iróniának megfelelően szelektál. Először a nép-nemzeti szerzők esnek a pusztítás áldozatául, majd a klasszikus szerzők, végül a kortársak és a lektűr-írók. De míg előbbieket könnyű elpusztítani, utóbbiak annál ellenállóbbakká válnak, minél silányabbak az elbeszélő szerint. Az irodalom azon elvek alapján látszik meghatározódni, melyeket például Berszán István Vida Gábor *Fakusz három magányossága* című műve kapcsán fogalmazott meg, „a literatúra az erdők mélyén zizzenő falevélből és az útszéli fogadókban összekoccanó borospoharak hangjából indul elvétve az egyetemi tanszékek felé – és nem fordítva." (69.) – írja Murányi Sándor Olivér. Ezzel az idézettel érkezett el az olvasó Zordok regényének origójához. Ez a mű az ezredfordulós művészet eszköztárát használva vonja kritika alá az ezredforduló virtuális valóságát, melynek folyamatos tükrözését némely művészeti törekvések máris magukévá tették. Hol van a helye a plázák és a falusi tisztaszobák szellemileg egyaránt – bár nem azonos ritmusban – kiüresedő világában az irodalomnak? A virtuális valóság hamisságának első megnyilvánulása a regényben Mónika internetes videochat-e „barátjával." Az előadás, vagyis Mónika sztriptíz show-ja elsősorban a távoli barátnak szól, de míg az csupán virtuálisan vehet benne részt, a voyeur, Zordok lesz hús-vér közönséggé, s a kedves válik – tudtán kívül – voyeurré. Mónika tehát nem Zordokkal, hanem a virtuális valósággal csalja meg ekkor kedvesét, s a későbbi történések ennek folyományaként értelmezhetők. Zordoknak az irodalommal kapcsolatos későbbi tapasztalatait szintén problematizálja valóság és látszat viszonya, az (önjelölt?) írók körében tett látogatásakor. (119.) A jelenet megírásának zsenialitása abban rejlik, hogy az utolsó pillanatig nem derül ki: handabandázásuk maszkja mögött szemérmesen rejtőzködtek-e a művészek, vagy csupán önmagukat adták. Ráadásul a szöveg borgesi formálásának értelmében pontosan ez az eldöntetlenség képezi lényegét.

Zordok életében többször, többféleképpen találkozik az irodalommal, a művészetekkel. Jim Morrison Père Lachaise-beli sírjánál (síremlékénél?) ismét az irodalom durva leépítésével szembesül az olvasó: a költőt, aki a rock sztár szerep elől menekült Európába, halála után is utolérte a „rajongók" felületes kultusza. Hírneve lírája fölé nőtt, költészetére nem kíváncsi

senki, legkevésbé azok, akik kétes kegyeleti helyét látogatják. Ezzel párhuzamosan Rodin gondolkodója a harcművész szoros értelmezésének foglyává válik az ekphrasis során: „Nem értem miért nem tudta megfejteni senki, miről gondolkodhat. A harcról, mely szellemi és anyagi világunk, a létezés fő mozgatórugója.” (128.) Művészet és élet egyrészt szorosan összefüggenek Zordok életében, erre legjobb példa talán falusi kirándulása, s találkozása az idős táncművésszel (137–140.), ugyanakkor a Zordokot körülvevő világ oly mértékben süket a kultúrára-művészetre, hogy képtelen fölismerni azt, még akkor is, ha közvetlen közelében jelenik meg, másrészt maga Zordok az, akinek életét úgy kíséri végig az irodalom és a könyvek, hogy funkcionálisan mégsem jelennek meg benne. Erre az após pusztítása mellett jó példa a könyvtárosnővel való szeretkezés a repülő-pusztuló kötetek között (147–150.), legsikerültebb talán mégis a plázabeli üldözéses jelenet, ahol a magyar klasszikusokról elnevezett sétányokon rohannak keresztül, de ezek a nevek a kereskedelem templomának falai között semmit sem jelentenek (212–213.). A magyarság és a világ szellemi teljesítményének kiemelkedő alkotásai-életművei kitörlődnek a mű teremtett világából, s akárcsak Umberto Eco, illetve pontosabban Pierre Abélard rózsája, csak nevük marad fönn. Ez a név azonban már nem képes fölidézni azt a tartalmat, amire vonatkozik. Zordok sorsa ebben az értékvesztett világban bontakozik ki. Irodalom és külvilág egymásra vonatkozása folytonos és szoros. Egy formagyakorlaton (fejezeten) belül, bár egymástól szövegszinten és térben-időben egyaránt távol olvashatunk arról, hogy Zordok költő barátja új kötetét lapozgatja (160.), majd a medvével való balvégzetű találkozásakor „agyán átvillant: a találkozás elkerülhetetlen”. (165.) Orbán János Dénes második verseskötetének címe szó szerint megegyezik Zordok idézett gondolatával.

Tömegkultúra-kultúrálatlanság, művészetek és ősi, művészettel egy szintre hozható tudás markánsan találkozik a jelenetben, melyben Zordok Anikóval moziba látogat, hogy megnézze Jim Jarmush vitatható értékű, de kultuszfilmmé vált alkotását, a *Szellemkutyá*t. Az elbeszélő ellentmondásba keveredik, mikor beszámol arról, hogy Zordok nem szereti a mozit, majd később Jackie Chan olcsó akciófilm-paródiáit említi. (171., 191.) Zordok sebészi pontossággal analizálja a filmet, mely fájdalmasan felületes megjelenítése az ősi keleti harcművészet filozófiájának. A székely harcművész végső konklúziója azonban éppen olyan gyerekes, céltalan lázadás, mint a Forest Whitaker által megformált címszereplőé, mikor áramszünetet idéz elő a filmszínházban (171–173.). A költőfejedelemből lett egészség-guru lakására látogatva szembesül Zordok azzal, hogy az önpusztítással együtt az irodalom is eltűnt barátja életéből (216–217.) Ez persze akár közhelyes is lehet, főképp a Karácsony Benő- vagy a Kelemen Hunor-féle idézett szövegekre emlékezve, melyekben szükségszerűen jelennek meg efféle fordulatok, mégis inkább irodalom és élet egymástól egyre inkább távolodó létmódjára utal ez a jelenet is. Ezzel a kijelentéssel visszatértem a recenzió elején fölvetett kérdéshez. Amennyiben az Előretolt Helyőrség Serény Múmiái a kilencvenes évekbeli indulásukkal az irodalom irányából leheltek igencsak erőteljes lökésekkel új életet az erdélyi magyar irodalomba, úgy Murányi Sándor Olivér regénye az élet kemény és profán válaszának irodalmi újrafogalmazásával provokálhatja az ezredforduló irodalmi provokatőreit.

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

A fény hiányába

ÁFRA JÁNOS: GLAUKÓMA CÍMŰ VERSESKÖTETÉRŐL

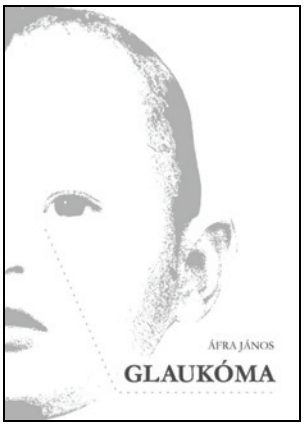

PRAE.HU
Budapest, 2012
92 oldal, 1490 Ft

Áfra János első verseskötete a JAK-füzetek 171. darabjaként jelent meg 2012-ben. A szerzőről a könyv értelmezése szempontjából is érdemes tudni, hogy szerkesztőként, irodalomszervezőként is jelentékeny munkát végez. Ugyanis, aki felüti Áfra János könyvét, egy kiválóan megszervezett, felépített és megszerkesztett könyvvel találkozik. Visszatérve a kötet komponáltságára, kiemelkedőnek tartom az első kötetek közül ezt a fajta profizmust. Erős rendszer jellemzi Áfra *Glaukóma*ját, a hat ciklus logikusan tagolja a viszonylag nagy anyagot, sőt a ciklusokat egy-egy grafika (önarckép) vezeti be, amelyen keresztül a lírai én felnőtté válását kísérhetjük végig.

A könyv címe már előrebocsátja az orvosi nomenklatúra használatán keresztül, hogy ez a könyv a testről, vagy legalábbis a test-problematikáról fog szólni. Továbbá a könyvet végigkísérő önidegenség már a címben is jelentős hangsúlyt kap, azzal, hogy a szerző egy görög kifejezést választ könyvének címéül, és már a kötet kezdetén egy átlagosnak, hétköznapinak nem nevezhető szöveg-, eszközvilágba invitálja az olvasót. A glaukóma avagy zöldhályog ismert népbetegség, definíciója így hangzik: „A glaucoma (zöldhályog) lényege a retinális ganglion-sejtek progresszív pusztulása apoptosis (programozott sejthalál) révén." (Süveges Ildikó: Szemészet; Medicina, 2010), tehát a látóideg károsodásával, ezen keresztül a látásromlásával, akár vesztésével járó állapot, közelebbről altípusa az ún. akut glaukómás roham, amely időszakos látásromlással járó kórfolyamat. Áfra könyvének, ha úgy tetszik szervező eszköze az ismertetett betegség. Hiszen, ha úgy vesszük, villanásokat (a kórképben gyakran jelentkező tünet), élet-fragmentumokat mesél nekünk a lírai én, különböző elbeszélők szájába adva azokat. Ezek az emlékképek egy emberről szólnak, magáról a lírai énről. Ilyen értelemben meglepő alanyi lírával találkozunk Áfra könyvében, amely ha nem is újszerű, de mindenképp meglepő és egyedi az uralkodó kortárs költészeti trendben. Visszatérve az indító gondo-

lathoz, Áfra már a kötet címével is előrebocsátja tehát, hogy test-költészettel fogunk találkozni. Ugyanakkor a könyv első olvasatra mégsem annyira a test téma újra-, átgondolása, mivel Áfra könyvében a központi test-motívum, a glaukóma, egy olyan koherens szervező poétikai eszköz, amelyen keresztül „az időszakos látásromlások", tehát a történetek egy egész világot formálnak és vezetnek, ha úgy tetszik lassanként „a mindent látásból a fény hiányába" (*Elsők,* 7. o.).

A versekben a test legtöbb esetben mint beteg, illetve mint a szexualitás tárgya jelenik meg. Azon szövegeknél, ahol a szexualitás dominál, sok esetben gyengébb versekkel találkozunk, így például *Közös fesztáv* című versében, ahol a testiség úgy gondolom felesleges, mármár hatásvadász megoldásait láthatjuk: „olyan hamar benedvesedek tőled", mondtam,… „így sohasem / érezhettük meg, milyen lenne az ujjain, / vagy ha belémmerítkezne" (*Közös fesztáv*, 66. o.). Ezzel szemben olyan szövegeket is találunk, ahol a naturalista-hatáscentrikus (néha giccses) arányokat megtartja, ezáltal remek megoldásokat kínálva. A *Túlkapás* című versében már-már Nemes Z. Márió szövegvilágát idéző sorokat olvashatunk: „a cisztára gondol, ami / öt éve növekszik az arcüregében, ezzel köti le / figyelmét, amíg újra elélvezek, tudhatná pedig, / idővel megunom, hogy már leszopni sem lehet / rendesen, mert ő mindig csak jót akar nem" (*Túlkapás*, 56.). Ugyanakkor, ahol a test inkább metafizikai szinten jelenik meg, ezekkel a problémákkal nem szembesülünk, ott olyan kiváló sorokat, verseket kapunk, amelyek egy több kötetes szerző érdemeit dicsérhetnék. Az *Elzárt nézés* című versének sorai talán az egész kötet összefoglaló gondolatként is értelmezhetők: "keressük a megoldó-képletet, / hogy mi végre a születés / és a nemlét mihez vezet" (*Elzárt nézés*, 91.). Ezen a ponton érdemes megemlíteni a Krusovszky Dénes költészetével vonható párhuzamot. Áfra poétikai gondolkodása sok esetben egy Szijj Ferenc–Petri György–Krusovszky Dénes tengely mentén húzható meg. Itt arra gondolok, hogy a sterilebb eszközvilág és a gondolatiság a Szijj és Krusovszky lírából eredeztethető, míg a nyelvhasználat inkább a Petri-féle költészet jellegzetességeit hordozza. Összességében, elmondható, hogy Áfra *Glaukóma*ja mindenféleképpen hozzáad a testről való beszédhez, főképp lexikai szinten, hiszen ilyen erős szakszöveg használattal (*Epikrízis*, 13. o.) eddig nemigen találkoztunk a magyar lírában, e ponton Gottfried Benn idevonatkoztatható munkásságát lehetne említeni. Másrészről az ennyire szabad nyelvhasználat, amely ugyan sokszor probléma is Áfra verseiben, sem jellemző a mai magyar kortárs lírában.

A kötet fő buktatójául talán a túlzsúfoltságot említhetném, ugyanis a nagy versanyag (60 szöveget tartalmaz a könyv) elhelyezése nem minden esetben volt szerencsés. Itt elsősorban arra gondolok, hogy bizonyos gyengébb szövegek, sokszor „rést pótló" eszközként működnek csak. Továbbá a versek többsége inkább steril, és inkább fogalmi, mint nem indulati, és ez néhány esetben modorossá teheti a szövegeket. Ez önmagában nem is lenne probléma, de a nagy versanyag miatt sokszor úgy érezhető, hogy egymásra torlódnak a versek. Talán a versek számának a csökkentése ezt a problémát kiküszöbölte volna. De ennél több negatívum talán a kötet megszerkesztettségéről nem is mondható el.

Áfra János költészetének elhelyezése a mai magyar fiatal kortárs poézisben nem egyszerű feladat. Hiszen az „új komolyság" szerzői néven emlegetett generáció (Telep, Előszezon) poétikája ugyan fellelhető a szerző verseiben, de jóval merészebb, szélesebb spektrumon belül működteti a nyelvet. Ugyanez mondható el az elmúlt években első könyvvel jelentkező jó néhány szerzőről is (Ayhan Gökhan, Kemény Lili, Szőllőssy Balázs). Áfra nem fél hétköznapian

fogalmazni, nem a líra klasszikus szövegvilágán belül mozog, sokkal inkább a saját, az egyszerű (néhol közhelyesnek nevezhető) nyelvi térben dolgozik. Ezen a ponton jelentős mértékben eltér az emlegetett csoportosulások poétikai vonulatától, ugyanakkor a tartalmi értelemben vett „új komolyság”, gondolok itt a test-identitás kérdés feldolgozására, pontosan beleillik az említett irányzatba.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy Áfra János első könyve mindenképp egy kiemelkedő, kiemelhető verseskötetként kezelendő a mai magyar fiatal lírában, és úgy gondolom, ez a fajta hang már, vagy legalábbis a jövőben helyet talál majd magának, és még merészebb, még újabb anyaggal tölti fel azt, és vezet talán, ahogy a szerző írja „a mindent látásból a fény hiányába”.

ÓRA ÉS DRAPÉRIA (2001)

SZUROMI PÁL

Didergő drapériák

FINTA EDIT: ÁTTŰNÉSEK CÍMŰ KÖTETÉRŐL

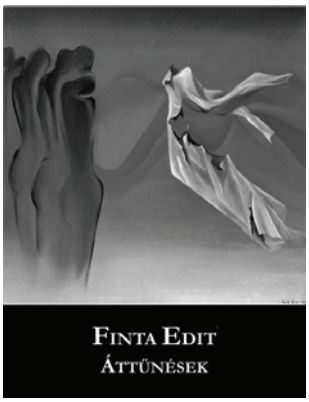

I.A.T. Kiadó
Budapest, 2012
263 oldal, 1490 Ft

Egyre többrétegűvé, talányosabbá és áttekinthetetlenebbé válik képzőművészeti könyvkiadásunk. A közelmúlt évtizedekben még bizonyos tendenciózus rendje, kiszámíthatósága volt e vizuális tartománynak. Többé-kevésbé tudtuk: miféle szemléleti, alaki, strukturális sajátságokra hagyatkoznak a Művészet kiskönyvtára vagy a Corvina műterem sorozat szapora darabjai, nem is szólva a vaskos, igényes monográfiákról. Mostanra azonban csak-csak befellegzett e koncepciózusabb gyakorlatnak. Annál is inkább, mivel az állami mecenatúra beszűkülésével óhatatlanul előretörtek az egyedi profilú, szubjektívebb kiadványok. Elég most csak a nemrég publikált, tekintélyes rangú Kugler-kötetekre utalnom, amelyek egyszerre zárt, autonóm és nyitott szellemű alkotások (pl.: Földi Péter, Sváby Lajos, Kovács Péter, Lóránt János, Kárpáti Tamás, Gaál József, Szabó Tamás pályáiról). Így érdekes, tanulságos mintázatokat nyújtanak a szakmai komolyság meg az oldottabb, populáris felfogás különféle kombinációira.

Miért idézem szépművészeti könyvkiadásunk aktuális pálfordulásait? Valami tipológiai helyet keresek Finta Edit tavaly megjelent, személyes kiadású életmű kötetének megragadására. Csakhogy ez majdhogynem képtelen vállalkozás. Mert rendkívül szuverén, szinte unikumnak tekinthető összeállítással van dolgunk. Igaz, a közel háromszáz oldalas, minőségi kivitelezésű művet jobbára a művésznő vitális, variatív és avantgárd művei népesítik be, a startoló grafikai fejezetet pedig a festészeti, fotóművészeti egységek követik. Mellettük viszont annyi-annyi pórázra fogott, tömör kommentárral, értelmezéssel találkozhatunk, hogy csak kapkodjuk fejünket. Akadnak itt újságcikkek, kiállítási prológusok, tárlatlátogatói naplórészletek, nem beszélve egynéhány autentikus költeményről. E művek szerzői nagyrészt az erdélyi, a hazai literatúra jeles, tekintélyes személyiségei (pl.: Tolnai Ottó, Mózes Attila, Szőcs Géza, Bella István, Veress Miklós, Csiki László, Király László, Balla Zsófia). Látszatra olyan ez, mintha a székely származású, érdemes alkotó egy rangos, ri-

tuális körgyűrű fókuszában leledzene, ahol többnyire értő, féltő, rokonszenvező egyének veszik körül.

A műfaji átjárások termékeny, felemás gyakorlata közel sem ismeretlen kortársi kultúránkban. Színészeink jó része idővel rendezésre adja fejét, tárlatainkat pedig nem ritkán írók, költők ajánlják a nézők figyelmébe. A játékos, univerzális Schéner Mihály történetesen soksok szállal kötődött a nyelv mestereihez, akik önálló üdvözlő kötettel respektálták áldásos kapcsolatukat. Ugyanakkor Szepesi Attila és Gerzson Pál rendhagyó könyveket komponált a verbális és vizuális képzelet analógiáinak felvillantására. Persze jelenleg is tetten érhetők a személyes érvényű, közvetlenebb emberi, művészi kohéziók. Finta Edit ugyanis kezdettől fogva vonzódott az irodalom varázslataihoz, ám a hetvenes évektől egyenesen társszerzője lett megannyi prózai, verses kiadványnak (tipográfiák, borítók, illusztrációk). Amúgy a műtörténészek is teret kapnak e népes szerzői gárdában (pl.: Banner Zoltán, Feledy Balázs, Szücs György, Szepes Hédi). Egészében mégis egyfajta felfogásbeli, hangulati feszültség vibrál a kötet képanyaga és írásos megnyilatkozásai között. Míg az előbbi zónát főként a meditatív, monolitikus és drámai súlyosság élteti, addig a közvetítő jegyzetek inkább csak könnyed, impresszionisztikus fényreflexiók.

Ne ijedjünk meg e rendhagyó kontraszttól. Nem csupán a hosszabb, tüzetesebb elemzésekben lakozhat eleven felvillanyzó, megvilágító erő. Dehogy. Itt van mindjárt a korosodó művésznő sajátságos személyisége, keserű kihívásokkal teli, küzdelmes pályája. Ezekről ugyanúgy tudósítást nyerünk az alkotó puritán, visszafogott vallomásaiból, mint a vele készített interjúkból (Balla Zsófia, Bogdán László). Kiderül itt: ő voltaképp szorgos, önzetlen szüleit tekinti példaképnek. Pedig a Kézdialmásról induló, népes kisnemesi családnak iszonyatos megpróbáltatásokat kellett átélnie. Nem elég az elszegényedés, az áttelepítés gyötrelmes, megalázó procedúrája, de a fiatal Editnek a művészeti szakközépiskolába, majd a Kolozsvári Akadémiára is igencsak körülményes volt bejutnia (grafika, fotóművészet szakon tanult). Majd költő férjével egyik albérletből a másikba költöztek, miközben elsőszülött kislányuk meghalt. Végül az önállósult alkotó Balázs fiával együtt Budapestre tette át székhelyét, s ma is ugyanitt munkálkodnak (1990-től).

Akinek ennyi-ennyi méltatlan, fájdalmas tapasztalat társul legszebb, legfogékonyabb ifjúságához, az világszemléletileg jócskán predesztinált. Pláne, ha az illető kifinomult, idegi természetű személyiség, amilyen Finta Edit is. Nyilvánvaló hát, hogy az írásművek szerzői minduntalan visszatérnek a különféle képegyüttesek és szerzőjük egyéniségének vizsgálatára. Akad, aki pszichologizáló szürrealizmusról, mások jelképes, önfeltáró álom- és képköltészetről beszélnek. Annyi azonban bizonyos: a művész leginkább festészeti látomásaival jutott el a legmagasabb esztétikai szférákba. Alighanem innen származik, hogy az ismertetések, elemzések alig-alig foglalkoznak grafikai és fotóművészeti teljesítményeivel. Mintha csak mellékes, sokadrangú szerepük lenne. Holott ez korántsem helytálló. Elvégre az itteni tematikák, formakísérletek ugyancsak beleszóltak szuggesztív, szuverén nyelvű piktúrájába.

Látható például: már a startoló alkotó érdeklődésében domináns szerepük van a fiatalos nőalakoknak. És ez festészetében még inkább megerősödik. Ezt az alanyi természetű, szubjektív szemléletet ellenben egy meglehetősen nyitott, kollektív és differenciált felfogás előzte meg. A pályakezdő művész grafikai és fotográfiai nézőszögében éppúgy felbukkannak a kultikus, plebejus, tárgyias tematikák, mint a modern, transzparens térszervezés alternatívái. Ami egyfelől a magányos vagy csoportos figurák expresszív, analitikus értelmezése, az más-

hol az organikus, Henry Moore-os plasztikák analógiáival bukkan elő (pl.: *Szobor és modell, Szabad asszociációk*). S ami az egyik térfélen a világba vetett, kiszolgáltatott emberi halandók kiszögezett nyomorúsága, az a következőkben már ágrólszakadt, nincstelen alakok megidézésében jelentkezik (pl.: *Tér és idő, Mezítláb, Hajléktalan*). Közben fokozatosan felfedezzük jellegzetes, meditatív tárgyi motívumait (órák, zeneeszközök, képkeretek stb.), s velük együtt a képlékeny, hullámzó drapériák és ruhadarabok szuggesztív átlelkesülését. Ami annyit tesz: Finta Edit karakteres, nőies festői világlátása egy univerzális, plebejus és mitikus felfogásból bontakozott ki.

Csak miként fér össze a szubjektív, szimbolikus, látomásos emberfelfogás a józan, tárgyias és metafizikus szemlélettel? Több helyen is olvashatunk erről, nem is egészen szűkös szellemi dimenziókban. Míg Feledy Balázs magából a szürrealista törekvések megosztottságából vezeti le a spontánabb, felszabadultabb és a konkrétabb, tudatosabb törekvések kontrasztos együttállását, addig Banner Zoltán a hazai modernizációban keresi a művésznő kapcsolódási pontjait. S tényleg: nálunk a „szürnaturalista" mozgalomhoz , egyben a Szürenon csoportosuláshoz kötődött e stiláris felfrissülés, amelyekhez némileg az erdélyi alkotók is csatlakoztak. Másrészt az sem mellékes: Finta szakmai orientálódásában Chirico, Magritte vagy Tanguy munkássága feltűnően sokat jelentett. Ott volt bennük a modern életterek kiüresedett, árnyékterhes sugallata, nem is szólva az elidegenedett, torzószerű létezés paradox, parttalan képzeteiről. Ráadásul az alkotó fotóművészeti szikársága, lakonikussága is valószínűleg beleszólt materiális, rusztikus jellegű festészetébe.

Külső és belső analógiák? Hitelesen személyes és áttételes művészi sugallatok? Szó se róla: közel sem egyszerű Finta Edit munkásságának érdemi megragadása. Ő nem csupán szenzuális, vizuális személyiség, de a gondolatiság elvontabb igénye is ott munkál benne. Mégsem ízig-vérig tudatos, racionális alkat, minthogy másfelől egy ösztönös, érzelmi bázisú képzőművésszel állunk szemben. E lélektani, kifejezési összetettségből fakad, hogy vívódó, mitikus nőalakjai kapcsán egynémely szerző a démonikus pokoljárást, más pedig a kultikus égbeszállást emlegeti. Ha akad is némi emocionális igazság e szélsőséges meghatározásokban, valamelyest konkrétabban, egyértelműbben kellene fogalmaznunk. Kétségtelen többek közt – állítja Banner Zoltán – , a művésznőnek egyetlen önarcképe sincs. Ennek dacára festői pályájának egésze mégiscsak roppant szubjektív, már-már önarcképi természetű. Más kérdés, hogy ezúttal egy szemérmes, rejtőzködő egyéniséggel van dolgunk.

Egyébként ez a dilemma izgatja legfőképp az írástudók fantáziáját. Van, aki egyfajta magántörténelemről vagy szubjektív mitológiáról beszél, másfelől pedig egy magánérzeti napló közérzeti kiterebélyesedéséről olvashatunk. Ezek csakugyan találó, szellemes megjelölések, lehet rajtuk diózni. Most mégis két remekbe sikerült filmesszére utalnék, amelyekről Marosi Péter élvezetes recenziója értekezik (Xantus Gábor: *La Divina Commedia, Zsoltárok fehérben, zöldben*). Természetesen Finta Edit pályájáról, művészetéről szólnak e filmtekercsek, méghozzá érzéki, bölcseleti rálátással. Jóllehet a méltóságos, fátylas női ruhákat festegető alkotó is fel-felbukkan e produkciókban, mégsem ő az igazi gyújtópont. Nem bizony. Minthogy egy Kolozsvár közeli romos várkastély látványzónájában vagyunk, ahol a művésznő jellegzetes képei a lépcsőkön, falakon és az arborétum facsonkjain lettek elhelyezve. Az ósdi falra pedig méretes, archaikus faliórát tettek, a földre meg öreg hegedűt. Amikkel máris becsöppentünk az alkotó historikus, individuális világába. Végül a szemfüles kamera a szomszédos Szamos

vizére koncentrál, hogy a fodros, szövevényes, drámai áramlások és tükröződések szuggesztív vízióit közvetítse.

Elvégre a réges-régi folyó a becses állandóság és a szüntelen mozgékonyság eleven megtestesítője.

Igen, a romantikus gyökerű táji, környezeti elemek is alapvető, átfogó szerepet kapnak a művészнő munkásságában. Amint ez oly gyakran megfigyelhető az erdélyi piktúrában. Finta Editnél is egyre-másra az évszakok ritmikus váltakozásával, továbbá a síkvidéki terek és a hegyes-dombos képzetek lüktetésével szembesülünk. Ám ő ilyenképp sem tud, tán nem is akar végletesen feloldódni a természeti mintázatokban. Inkább azt tapasztaljuk: a valószerű, részletezőbb előadástól egyre jobban a tömör, kozmikus távlatú, jelszerű formációk felé halad. Előszeretettel idézi a napkorong tűzcsóvás mágiáját, másrészt a víztömegek parázna hullámjátékát, nem beszélve a prózai földrétegek talányos monotóniájáról. Lényegében olyan ez, akárha a művész az őselemekben fedezné fel a természeti valóság érdemi dinamikáját. Mi több: még merengő, sóvárgó alakjait is a különféle archék szín- és formarétegei járják át. Mintha az emberi és természeti létezés egyazon törvényeknek engedelmeskedne.

Nomád és korszerű összhangzattanok? Ki ne tudná: a csapadékhiányos, aszályos idő előbb-utóbb repedezetté, mintegy ráncossá teszi az anyaföldet. Ahogy ez az emberi, női testformáknál is aktuális. Csakhogy az új élet misztériumát is bizonyos testi, materiális feslések meg hasadások előzik meg. Ez a szubjektív, teoretikus és szisztematikus művészet is az élet alapvető, átfogó helyzeteit járja körül. Jóravaló okai lehetnek így, hogy a kötet írói nem egyszer Mózes Attila gondolataira hivatkoznak, aki egykoron Finta Edit férje volt. Számára ez a piktúra kimondottan „A hiány költészete", ennek valamennyi őszinte, önleleplező és felvillanyzó leleményességével együtt. Jelenleg tudniillik: „… a test megszökött abból a közegből, amelynek formát adott…" Az arc helyén meg ott ásít az „arctalan bizonyíték' (124. o.). Más szóval: egy anonim, elidegenedett és eltárgyiasodott szürrealista régióban vagyunk. Ahol a festő szorongó, esendő kísértetlényei ugyanúgy drámai, mint lírai sugallatúak.

Innen már csak a művek konkrétabb sajátságait kellene kibontanunk. Miként ezt az összeállítás szerzői többé-kevésbé meg is teszik. Előzőleg azonban érdemes szót ejtenünk a ruhák, a drapériák historikus pálfordulásairól. Mint tudjuk: a görög szobrászok éreztek rá elsőként a puha öltözékekben, leplekben rejlő kifejezési lehetőségekre. Arra, hogy ezek ugyanúgy rejtik, eltakarják, mint sejtelmesen feltárják testi mivoltunkat. Idővel ellenben a drapériák érzelmi, esztétikai és expresszív funkciója nyomult előtérbe (l.: barokk, rokokó, szecessziós vagy modern művészet példázatait). Hazai kortárs művészetünkben sem ismeretlen e manierizáló, autonómiára hajló tendencia: gondoljunk csak Méhes László, netán Baranyai András szellemes, míves munkásságára. Náluk is megfigyelhető a lágy, képlékeny szövetek emocionális rafinériája, legyen szó akár a formatartalmak intimebb vagy profánabb tüneteiről. Különben Finta Edit alak- és ruhacentrikus szemlélete is a távoli idegenségek és az érzéki közvetlenségek hatásfokai közt lavírozik.

Mindenesetre feltűnő: az alkotó kesernyés magányérzete csak elvétve jelentkezik egyedi, árválkodó figurákban. Neki sokkal inkább a két vagy háromszemélyes nőalakok imponálnak, mellettük pedig népesebb, zártabb kollektívákkal találkozhatunk. Egyik őszies, komor hangzatú, asszonyos csoportképe az *Antik kórus* címet viseli, ami önmagában is árulkodó. Banner Zoltán is kiemeli ezt az irodalmi profilú, közösségi mentalitású jellegzetességet, mivel valószínűleg tanulságosnak tekinti. És csakugyan: Finta Edit személyes önreflexióit épp a többré-

tegűség, a nembeli csapatszerűség viszonylatai teszik fölöttébb izgalmassá. Az *Áttűnések* triászos, kísérteties víziója például metaforikus, feszültségteli látványtömb. Itt a centrálisan vöröslő, szenvedélyes nőiség képviselője a hófehér tisztaság nimbusza felé hajladozik, miközben őt a sötétlő elmúlás démona molesztálja. Bizonyára ennyiből is kitűnik: az antik szellemiség hatványozottan beleszól e jelképes töltetű, indulatos festészetbe. Emlékezhetünk még a mindenható archék elementáris energiáira, most pedig a görög tragédiák tisztes, mértékadó kórusai kerültek elénk (pl.: *Mítosz, Felemelkedés, Összetartozás, Áttetsző világ, Elégia, Dráma*).

Ám lépjünk tovább. Már csak azért is, mivel Finta expresszív, szürreális emberlátását megannyi érzelmi, kifejezési egyediség övezi. Találóan jelzi Bertha Zoltán: az alkotó világképe voltaképp „hagyományosan modern és modernül hagyományos” (132. o.). Nála ugyanis a kollektív képzetkincs, a szobrászi tömörségű figuralitás, egyben a rendkívül súlyos, eleven tónushasználat egyféle mitikus, balladai atmoszférát teremt. Ezzel valamelyest a művészet szintetikus „őstojásával” érintkezünk. Ahol mind a drámai komolyságnak, mind a fesztelen spontaneitásnak evidens helye van, nem is szólva a magasztosság, a méltóság és a fenségesség nemesebb érzeteiről. Mindezt az írástudók is rögzítik, amint a feszes, monumentális térszervezésről sem hallgatnak. Nekem meg az tűnik fel ezúttal: a művész többször is előkelő, historikus fogalmakkal jelöli képeit (pl.: ilyen-olyan madonnák, Király és királynő). Mintha a szorongató magány, az elveszett harmónia neki nem jelentene valami olcsó, peremvidéki helyzetet. Ő ilyenképp is őrzi, dokumentálja a gyengébbik nem historikus, aktuális nagyszerűségét és emelkedett nimbuszát. Bár erőteljes, tömbös formálásával időnként pont egy férfias keménységű festőre emlékeztet.

Akárha itt a gyötrő hiányérzet szabályszerűen kiteljesítené önmagát.

Nem mondanám, hogy túlságosan újszerű, érdekes hangzatok vibrálnak az alkotó tipikus tárgyi kelléktárában (órák, hegedűk, képkeretek, ablakok, székek, papírlapok). Még akkor sem, ha vajúdó időfaktorait alkalmanként eredeti metafizikai abszurditás járja át (l.: *Óra és drapéria*). Mindennél azonban fontosabbnak vélem azt az alaki, jelentéstani térhódítást, amelyet a művész az érzelemteli, dinamikus drapériák, az antropomorf ruhalények intenzív vizsgálatával tudott megvalósítani. Egyszer egy sűrített, tűzzivataros látomásig jutott el, ahol az összegyűrt, vöröslő szövetdarab majdhogynem vulkanikus energiájúnak tűnik (*Nap és drapéria*). Máshol viszont a száras növények hajladozó indázatára emlékeztetnek a női teremtmények (pl.: *Színes rajz, A szorongás metafizikája*). A *Szakadás* semmibe állított, díszes, népies ruhafigurája pedig olyanképp őrzi tüzes, eleven életigenlését, hogy igazában már a pusztulás előszobájában tartózkodik. Ráadásul a szerencsésen, találóan kiválasztott címlapkép, a *Mítosz* víziója akár a művész ars poeticájának is felfogható. Hisz a síkszerűen sötétlő, zárt „asszonykórus” előtt fehérlő ritmusú, tépett-szakadozott köpenyű szellemlény emelkedik a magasba. Szinte csapzott, rojtos szárnyú madárként. És mégis az angyali lények analógiájára.

Keserves élettények, konok önelszámolások? Magánérzeti vívódások és művészi reménysugarak? Bárhogy is vesszük: Finta Edit pályamű-kötete meglepően ötletes, sokszínű áttekintést nyújt az alkotó küzdelmes, szuverén munkálkodásáról. Bertha Zoltán történetesen pontosan észreveszi: ebben az életműben valójában az európai szürrealizmus és metafizikus festészet egyéni továbbépítését érzékelhetjük. Nevezetesen azt, amint a kollektív elmagányosodás, a lelketlen eltárgyiasodás egyetemes tendenciái specifikus erdélyi, kelet-közép európai és magyar formatartalmakkal gyarapszanak. Más lapra tartozik, hogy ez az esszéisztikus

könnyedségre, dokumentarista sokszínűségre törekvő kötet egynéhány kétséget ébreszt az olvasóban. Hisz itt a feszesebb, igényesebb cikkválogatás valószínűleg több lett volna, pláne, ha a tárgyilagosabb esztétikai mérlegelések hiányát is belekalkuláljuk. Másrészt a kiállításokhoz, képekhez kapcsolódó kézírásos toldalékok valahogy túllépnek egy mértékletes esztétikai határon. Annál is inkább, mivel csak-csak belezavarnak a színgazdag, öntörvényű képek nyugodtabb élvezésébe.

Igaz, az oldottabb, közvetlenebb metodikának is akadnak előnyei. Különösen akkor, ha a költők, a szépírók intuitív, megkapó nyomvonalain haladhatunk. Akik annyi-annyi nyelvi, gondolati láncfüzérrel tolmácsolják Finta Edit változatos, rangos művészetét, ahányan csak vannak. Ezzel aztán jótékonyan felfrissítik asszociatív képességeinket. A vitális, fájdalmas művek közt Bella Istvánnak az villan eszébe: „Hogy didereg a hó, s a hóban az eszméletlen fehér […] Hogy didereg a jó, s a jóban az, ami emberi…" Aztán Vásárhelyi Géza az alkotó virtuális, abszurd térszemléletét poetizálja (*Se kinn se benn*.)

„… két lapja közt az egyetlen üvegnek
a fények lassan megüvegesednek
és kihuny velük majd eszméletem
se kinn se benn se kinn se benn."

Végül az elmés, jóravaló Veress Miklós mintegy lakatot helyez erre az emlékezetes életmű kiállításra, s az atmoszférikus léghuzatra bízza a képek autentikus befordítását (*Tárlat után*).

Elúszó, esendő (2010)

Görömbei András emlékére

***Görömbei Andrásra* (1945–2013) hálával és tisztelettel gondolnak folyóiratunk munkatársai, olvasói. Személyében igényes szakmai szempontokat érvényesítő és szellemi közéletünk számára is magas erkölcsi példát mutató szerzőt, írót, irodalomtörténészt veszítettünk el, aki mindig a Tiszatáj-ügye mellett állt, nehéz időszakokban is segített minket kiállásával, bölcs tanácsaival.**

Ezúton két búcsúbeszédet közlünk, Pálinkás Józsefét és Korzenszky Richárdét, amelyek a július 16-i temetésen hangzottak el.

Pál József, a Tiszatáj Alapítvány elnöke

Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem.
Uram, ha néped számára még szükséges vagyok, nem utasítom el, vállalom a munkát.

Tisztelt Búcsúzó Közösség!
Tisztelt Gyászoló Család, Kollégák, Tanítványok, Barátok, Tisztelők!

Non recuso laborem. Nem futok meg a munkától. Ez volt Görömbei András jelmondata, amit Szent Márton és Márton Áron püspökök örökségéből merített.

Aki hallotta, leginkább Görömbei András nagy munkabírására, fáradhatatlanságára gondolt. De ez a jelmondat többet és mást jelent.

Azt jelenti, hogy a hivatása: vállalás. Hogy a hivatása: elköteleződés és szolgálat. Hogy tudósnak, tanárnak, magyarnak lenni nem mindig kényelmes és biztonságos. Azt jelenti, hogy vállalni kell a munkát, a fáradságot, s akár a szenvedést is, ha számítanak ránk, ha szükség van ránk, ha feladatunk van.

Görömbei András nem futott meg a munkától, a hivatástól, a vállalástól. *Tudta, hogy szükségünk van rá.* Több mint négy évtizedes életműve, eleven emléke ezt bizonyítja.

68 éves volt. Nem megmentette, hanem odaadta az életét. Odaadta a hivatásának, a magyar nemzetnek, az irodalomnak, a tudománynak és a tanításnak. *Nekünk adta*.

Tisztelt Búcsúzók, kedves Emlékezők!

Én ma nemcsak akadémikus- és egyetemitanár-társamtól, nem csupán a kiváló irodalomtörténésztől, a tudományszervezőtől és kritikustól búcsúzom. Hanem legközelebbi barátaim egyikétől. Attól az embertől, aki mellett mindig közel lehettem, lehettünk az igazsághoz. Attól a baráttól, akivel bor mellett beszélgetni, vagy nemzeti ügyekről eszmét cserélni mindig ugyanarról szólt: a tisztességről, a hitelességről, a műveltségről és a vállalásról. Most is érzem kézfogását és hallom szépen formált, szelíd szavait: tegyél meg mindent ezért a nemzetért.

Azt mondtam, búcsúzom, de nem fogalmazok elég pontosan. Nem búcsúzom tőle, hiszen tudom, hogy most már örökké társak maradunk. Elgondolkozva az úton Debrecen felé, ke-

resve a jó megoldásokat az akadémiai és egyetemi munkában, a fontos döntésekben, ott, ahol erőre, tudásra és tisztességre egyformán szükség van. Nem búcsúzom tehát, mert tudom, hogy akiket szeretünk, nem halnak meg, hanem a tér-idő világától megszabadulva, még közelebb kerülnek hozzánk.

Én úgy hiszem, Görömbei András itt van velünk.

Ezért *köszönöm neki* mindazt, amit *értünk* tett. Sokszor és sokat hallok szónokolni a magyar nemzet érdekeiről. Görömbei András élete maga a *tett* a magyar nemzetért. *Köszönöm neki* ezt a tevékeny hazaszeretetet. A magyar irodalomtörténet, a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, a határon túli magyar tudósok, kutatók, az egyetemi tanítványok min-mind kaptak Tőle.

Köszönöm neki az állhatatos, értéket teremtő munkát. *Köszönöm*, hogy merte az irodalmat erkölcsként, azonosságtudatként, önismeretként, nemzetről való gondolkodásként tekinteni. Hogy merte mindig csak az igazat mondani, hogy tudott közösségben gondolkodni és alkotni, hogy vállalta a határhelyzeteket sorsban, tudományos témákban egyaránt.

Köszönöm azt a példát, amit nekünk, tudománnyal foglalkozó értelmiségieknek adott. *Köszönöm* az igényességét, ügyszeretetét, tudományszervező felelősségét. *Köszönöm* hitét az irodalomban, mert, ahogyan ő fogalmazott: *„Az irodalomból a szellem, erkölcs, érzés, fantázia fénye sugárzik még azokra is, akik nem olvasnak.*"

Köszönöm a jóságát. Mert ez a jóság, csöndessége ellenére, szenvedély volt és kiállás. Szelíd lázadás minden ellen, ami lényegtelen, divatos és átmeneti. De határozott szembeszállás mindennel, ami hazug, becstelen és gyáva. Ez a jóság bátor volt és kitartó. Ez a határozottság mindig, mindenben megnyilvánult, és nem mérlegelt. Nem tört meg, nem csábult el és nem alkudott meg a megtöretések, az elcsábítások és a megalkuvások éveiben sem. De nem is jelentkezett soha jutalomért eme kiállásaiért.

Köszönöm a szó legnemesebb értelmében vett közéleti emberségét. Ahogyan ma itt különböző ízlésű vagy politikai nézetű magyarokat, tudósokat, tanárokat, közéleti embereket gyászunkban egyesít Görömbei András egységes magyar irodalomszemlélete, elkötelezettsége, munkája, hite, szeretete, szándékainak tisztasága. Ahogyan most is üzeni: *Magyarok, fogjatok össze!*

Köszönöm, hogy jelen volt. Jelen volt a tudományos közéletben itthon és a határon túl, jelen volt kollégái, tanítványai döntéseiben, választásaiban, jelen számos fontos szerepében, amelyeket mindig a teljes élet egészséges derűjével igazított egymáshoz.

Köszönöm neki, hogy találkozhattunk. Találkozhattunk Debrecenben, Budapesten, a családi vacsora-asztalnál, az egyetemen, a Magyar Tudományos Akadémián, hogy megoszthattuk egymással gondolatainkat és érzéseinket.

Köszönöm neki, hogy életével, gazdag pályájával ennyi embert, gondolatot, sorsot mozdított meg.

Ő maga mondta egyszer, amit én most őróla: Görömbei András olyan biztonsági pont, ami bármikor eligazít minket. *És köszönöm*, hogy ennek nincsen múlt ideje.

Drága Barátom!

Köszönöm neked a jelmondatodat. Hogy nem futhatunk meg attól, ami a dolgunk. *Köszönöm*, hogy ennyi művet, szemléletformáló írást, ennyi tudományos-emberi értéket hagytál itt nekünk. Megőrizzük, gyarapítjuk és továbbadjuk.

Tisztelt Emlékező!

„Ülj le a mindenséggel szembe, madarak lengő lombja alá...” – tanácsolja Csoóri Sándor.

Így kell most tennünk. Szembe ülni a mindenséggel, és – Nagy Gáspárral, a másik költővel szólva – a már örökre éber Görömbei Andrással belefogni egy új beszélgetésbe. Egy olyanba, ami már soha nem ér véget.

Isten Veled András!

Isten nyugosztaljon.

Pálinkás József

*

Egy régi, szép református temetési ének így idézi Pál apostolt:

„Elvégeztem immár pályafutásomat,
e világban való zarándokságomat.
Megtartottam hitem, igaz vallásomat,
Jövel, Jézus Krisztus, add meg koronámat!

Gyászoló Testvérek, kedves Barátaim: Görömbei András befejezte zarándok-életét. Lezárult egy pálya. Gazdag, termékeny, tartalmas élet. Azoknak, akik helyette leltárt készítenek, világos a feladatuk: meg kell írni, ki is volt ő, mit is írt, mit és hogyan tanított. A hozzátartozók fájdalmasan érzik a társ, az apa hiányát. A tanítványoknak hiányzik a tanár úr. A barátoknak a barát. Ezzel azonban nincs vége. Bár látszólag róla szól a leltár, nekünk magunknak kell számot vetnünk. S elsősorban önmagunkkal kell most szembenéznünk. Barátok voltunk-e igazán? Megadtuk-e életében azt a tisztességet, amit most végtisztességként fájó szívvel, nehéz kötelességként megteszünk?

Mert mindannyian, akik most itt vagyunk, saját életünkkel kell hogy szembenézzünk. Végtelen után vágyódó emberségünk az egyszeri és megismételhetetlen létezés szorításában tele van kérdésekkel. Elment? Eltűnt? Elmúlt? Volt? Tudjuk jól, hogy *„Mindenki más megszülethet, csak ő nem.”*

Minden temetői búcsúzásban ott van a babitsi kérdés: *„Mi van túl minden tarkaságon? Világon, virágon, ruhákon? A semmi – vagy az Isten.”* (Zöld, piros, sárga, barna)

Atyám házában sok hely van – hallottuk a jézusi kijelentést. *Elmegyek, hogy helyet készítsek számotokra*. Tamásként mindannyian kételyekkel vagyunk tele. *Azt sem tudjuk, hová mégy, hogyan ismerhetnénk hát az utat?*

Pedig az úton végig kell mennünk. Mindenkinek a maga útján. András egy hatalmas íven járt, az egykori bencés diák a debreceni katedráig, az európai kultúrát a bencés iskolában magába szívó fiatal a Kárpát-medence széteső magyarságának egységet kereső szelíd prófétaságáig. Mert tudta, hogy gyökerek nélkül élni nem lehet.

Elvégezte pályafutását. Az úton végigment. Egy interjújában olvasom: „a lelki értékek nem eladhatók, hanem személyiségformálók. Mégis azt gondolom, kell, hogy a személyiségnek legyen belső tartása. Ez is az irodalomból jön, hiszen az »Éden kristályfái« bennünk vannak, ahogy Sütő András mondja (Káin és Ábel), és »vannak vidékek« ott legbelül, ahogy

Kányádi Sándor írt róla. Irodalmunk legnagyobbjai is arra figyelmeztetnek: minden időben tisztán kell tartani a belső tájat, a belső értékrendszert, értékvilágot, és ezt kell közvetíteni. Nem szabad föladni, ha a pillanatnyi helyzet nem is vigasztaló." (Toldi Éva interjújából, Napló.)

Kinek-kinek ott kell vállalnia a prófétaságot, ahová a kötelessége és képességei szólítják. Ő ezt megtette. Szelíd következetességgel. Tudva, hogy a kompromisszum és a megalkuvás nem ugyanaz. És tudva, hogy vállalás nélkül nincs értelmes élet.

„Én vagyok az Út, az Igazság, és az Élet!" – halljuk az evangéliumban. Az igazság hirdetésének sokféle lehetősége van, csak fel kell ismernünk – és megalkuvás nélkül vállalnunk kell. Egy pusztuló, vesző, oldott kéveként széthulló nemzetben kellenek azok a nagyságok, akik tudják, mit jelent a kötelék, az együvé tartozás, mit jelent a keresztény értékrend, amelyben az „igen" az igen, a „nem" az nem.

Barátjáról, az évekkel ezelőtt már elhunyt Nagy Gáspárról írja: *„Pályáját a felismert igazsághoz való ragaszkodása sokszor nehezítette, de erkölcsi és esztétikai értelemben emelte, hiszen az igazság a művészet létfeltétele."* (G.A. Nagy Gáspár, Nap, 226.) Mintha nekünk szegeződne az égető kérdés: tudunk-e ragaszkodni az igazsághoz? Amikor látszólag nem az igazaké a világ…

Nagy Gáspár írja „Temetek – halálra ébredek" című versében:

„lenne még egy 'könnyű' megoldás
ha én megyek előre
talán maradtak néhányan
akiket én is érdemesnek tartok
hogy a szívük kicsit is fájjon értem"

Ott, akkor, a nagytilaji temetőben Görömbei Andrásnak nem is kicsit, nagyon fájt a szíve azért, aki előre ment az úton.

Gáspár ezt írta Andrásnak 1989-ben egyik versében:

„Mert nagyon a miénk
ráégünk erre a földre
mosolyunk rámegy
bánatunk ráég
már hamuval rajzolgatok
Isten ablakán egyre
de Ő vár még."
(Már hamuval rajzolgatok – Görömbei Andrásnak)

Ők már előttünk mentek. De mi, akik itt maradtunk? Hogyan állunk mi az úton, mi számunkra az igazság – és vajon tudunk-e élni?

Dsida Jenőt idézem, bár alighanem mindenki számára ismerős:

Be kell látnunk:
Ha kérdeznek, becsületesen
felelni kell.
A harcot becsületesen
fel kell venni,
az úton becsületesen
végig kell menni,
a szerepet becsületesen
el kell játszani,
keményen és tekintet nélkül.

Krisztusnak és Pilátusnak,
farizeusoknak és vámosoknak
zsidóknak és rómaiaknak
egyformán szolgálni
nem lehet.

Írástudókra van szükség manapság, talán jobban, mint bármikor. Még akkor is, ha az olvasás nem divat. De lehet olvasni az egyenes gerincből, a tiszta tekintetből, a szűkszavú, de határozott kijelentésekből. Számítanak ránk sokan, határon innen, határon túl. Olyan emberekre van szükség, mint amilyen ő volt: értékrendje stabil, határozott és egyértelmű volt: keresztény, nemzeti (nép-elvű), az elvek, a közügyek, a barátok és a család álltak elöl, az erkölcsi parancsok szabták meg a gondolkodását – vallja róla közvetlen családja.

Nagy hiány van ma a „homo moralis"-okban! Fénylő emberekre van szükség.

Nagy Lászlóval fohászkodjunk:

„Adjon az Isten fényeket,
temetők helyett életet.
Nekem a kérés nagy szégyen.
Adjon úgy is, ha nem kérem."

András, az örök világosság fényeskedjék neked!

Korzenszky Richárd OSB